

STUDIJ

SMJEŠTAJ

PREHRANA

TROŠKOVI

RAD UZ STUDIJ

MOBILNOST

ASPIRACIJE

SOCIJALNI I EKONOMSKI UVJETI STUDENTSKOG ŽIVOTA U HRVATSKOJ

NACIONALNO IZVJEŠĆE ISTRAŽIVANJA
• **EUROSTUDENT VI**
ZA HRVATSKU

IMPRESUM

Naslov:

Nacionalo izvješće istraživanja EUROSTUDENT VI za Hrvatsku

Nakladnik:

Ministarstvo znanosti i obrazovanja

Za nakladnika:

prof. dr. sc. Blaženka Divjak, ministrica

Autori:

prof. dr. sc. Ivan Rimac

doc. dr. sc. Kosta Bovan

doc. dr. sc. Jelena Ogresta

Naručitelj:

Ministarstvo znanosti i obrazovanja

Recenzent:

prof. dr. sc. Nenad Karajić

Lektorica:

Željana Klječanin Franić, prof.

Grafičko oblikovanje:

ILI NET d.o.o.

ISBN:

978-953-8103-38-4

1. internetsko izdanje

Zagreb, 2019.

Istraživanje Eurostudent VI provedeno je uz financijsku pomoć Europske komisije. Sadržaj ove publikacije odražava isključivo gledište autora i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledište Europske komisije.

Nacionalno izvješće istraživanja **EUROSTUDENT VI** za Hrvatsku

Sadržaj

1. Uvod.....	7
2. Metodologija istraživanja.....	10
Populacija studenata	10
Uzorak	10
Prikupljanje podataka	10
Utežavanje podataka.....	13
3. Demografska slika studentske populacije	15
Brojnost studentske populacije	15
Prostorni raspored visokih učilišta i njihova veličina	18
Brojnost studenata prema visokim učilištima i obrazovnim područjima.....	20
Studenti prema razini studija i tipu visokog učilišta	21
Dobna i spolna struktura.....	23
4. Socio-demografske karakteristike studentske populacije	29
Rodna struktura studentske populacije.....	29
Dob upisa studenata	31
Socijalno podrijetlo studenata.....	33
Studenti s djecom	33
Studenti s poteškoćama	34
5. Materijalni uvjeti studiranja	37
Smještaj za vrijeme studija	37
Prehrana	46
Školarine.....	52

6. Struktura troškova i načini financiranja studija.....	56
Troškovi studiranja.....	56
Financiranje studiranja.....	68
Socijalna raspodjela izvora prihoda	71
7. Procjena pojedinih aspekata studija i izgleda na tržištu rada.....	80
Zadovoljstvo studijem.....	80
Obrazovne aspiracije	83
Priprema za tržište rada	85
8. Međunarodna mobilnost.....	89
9. Zaključak	94
10. Reference	96

UVOD

EUROSTUDENT VI

Obrazovanje se u suvremenom društvima shvaća kao pozitivno dobro (engl. *merit good*), termin koje je u ekonomiju uveo Richard Musgrave (1957., 1959.), a opisuje robu za koju se procjenjuje da pojedinac ili društvo trebaju imati na temelju nekog koncepta potrebe, a ne sposobnosti i spremnosti na plaćanje. Musgrave potrebu za opravdanjem kolektivne potrebe i pozitivnog dobra uvodi u sklopu svojih razmatranja javnog dobra (engl. *public good*) kao vrste dobara koje nije moguće ili nije svrsishodno staviti na tržište jer njihova vrijednost nadmašuje pojedinačne mogućnosti i motivaciju za njihovom kupovinom po tržišnom principu ponude i potražnje. Stoga se Musgrave zalaže za model planiranja koji daje legitimost djelovanju vlade u pružanju dobara i usluga.

Musgrave inzistira na razlici u prirodi između kolektivnih i privatnih želja. Iako su obje vrste želja homogene u smislu preferencija koje se formiraju izvan ekonomskog područja razmišljanja, razlikuju se po tome što se „kolektivne želje zadovoljavaju samo tamo gdje su troškovi opskrbe ili usluge, koje se financiraju iz općih prihoda, korist zajednici u cjelini ili njezinim članovima neovisno o vlastitim doprinosima” (Musgrave, 1941., str. 319, br. 3). Kako se javna dobra stavljaju na dostupnost svima, ne postoji mogućnost isključivanja drugih i natjecanja u njihovu konzumiranju.

No opća teorijska definicija javnog dobra nije u potpunosti primjenjiva na sva pozitivna dobra koja država stavlja na raspolaganje građanima, u prvom redu zbog nemogućnosti da u svim vrstama dobara osigura konzumacijsku dostupnost koja je jednaka ili veća od potražnje. Stoga mnoga javna dobra, u slučaju velike konzumacijske potražnje i nemogućnosti da se ona u potpunosti zadovolji, postaju javna dobra zajedničkog skupa jer dovode do ograničavanja ili nejednakog pristupa ponuđenom dobru (Ostrom i Ostrom, 1977.).

Razlika između javnih dobara i javnih dobara zajedničkog skupa u tome je što je javno dobro u konačnoj definiciji izvodivo samo u kolektivnom konzumiranju koje ne ograničava druge u korištenju istog dobra (npr. svjetionik), dok je javno dobro zajedničkog skupa u osnovi moguće konzumirati individualno, te je zbog ograničenja ukupnog broja konzumenata moguće da dođe do kompeticije koja isključuje izvjestan broj „prekobrojnih” konzumenata. Neka su javna dobra po svojoj prirodi neisključiva te ne mogu prijeći u kategoriju javnih dobara zajedničkog skupa (npr. ceste, svjetionici itd.), no druga, iako su u intenciji namijenjena svima zbog mogućeg isključivanja u slučaju veće potražnje od ponuđenih dobara, lako prelaze u javna dobra zajedničkog skupa (npr. dostupnost knjiga u javnim knjižnicama, kazališta, obrazovanje itd.). Za osiguravanje ostanka takvih pozitivnih dobara u kategoriji javnih dobara potrebno je osigurati dostupnost koja nadilazi broj konzumenata ili omogućiti da se ona poveća uz minimalne troškove u slučaju povećane potražnje. E. Ostrom zato zagovara adaptivno upravljanje kao model upravljanja javnim dobrima zajedničkog skupa.

U protivnom, javno dobro pribavljeno upravljanom financijskom participacijom svih članova društva postaje dostupno samo privilegiranoj skupini. Tada je ugrožena osnovna uloga pozitivnog dobra – da je ono dostupno i onima koji ne mogu meritorno procijeniti njegovu vrijednost, te se u privilegiranoj skupini nalaze samo oni koji po socijalnom položaju i procjeni vrijednosti javnog dobra pretendiraju na ekskluzivno korištenje javnog resursa.

Obrazovanje kao javno dobro

Obrazovanje je oblik pozitivnog dobra koje je zbog pojedinačne konzumacije dostupno samo ograničenom, iako potencijalnom vrlo velikom broju korisnika, te se ipak u velikoj mjeri može smatrati dobrom zajedničkog skupa. Većina suvremenih društava upravlja obrazovanjem adaptivnim modelima koji se u nižim stupnjevima obrazovanja vode načelima pune dostupnosti svima (javno dobro), dok se u višim stupnjevima obrazovanje pretvara u javno dobro zajedničkog skupa koje svojim kapacitetima ne obuhvaća sve, već se kompetitivnim natjecanjem iz konzumacije javnog dobra isključuje dio potencijalnih konzumenata. Deklarativno, obrazovni sustav omogućuje svim pojedincima da dosegnu maksimum svojih obrazovnih mogućnosti, no u natjecanju za javna dobra zajedničkog skupa uočavaju

se zakonitosti koje su tipične za stratificirana društva, pri čemu pripadnici viših društvenih slojeva imaju lakši dostup do pozitivnih dobara te su u većoj mjeri reprezentirani među korisnicima.

Mnogi su teoretičari i empirijski znanstvenici ukazali na nedovoljnu dostupnost obrazovanja pojedinim društvenim slojevima. Među najpoznatijim sociološkim misliocima ističe se Pierre Bourdieu, koji je u svom djelu *Cultural Reproduction and Social Reproduction* ukazao na to da cijeli niz kulturoloških karakteristika, nazvanih kulturni kapital, kao što su obrazovanje, intelekt, govor, kulturne i umjetničke preferencije, pa i odijevanje, determiniraju mogućnost promjene socijalnog položaja u društvenoj stratifikaciji (Bourdieu i Passeron, 1977.). Kako se promjene društvenog položaja u najvećoj mjeri događaju kroz generacijske pomake u obrazovanju, tako je kulturni kapital važna odrednica koja determinira uspjeh u obrazovanju, a time i dostupnost obrazovnih javnih resursa pojedincima. Cijeli niz empirijskih istraživanja u različitim oblicima operacionalizacije kulturnog kapitala ukazuje na povezanost obiteljskog habitusa i obrazovnih postignuća neovisno o koncepciji i opsegu financiranja obrazovnog sustava (Gatto, 2003.; Baranović i Rimac, 1991.).

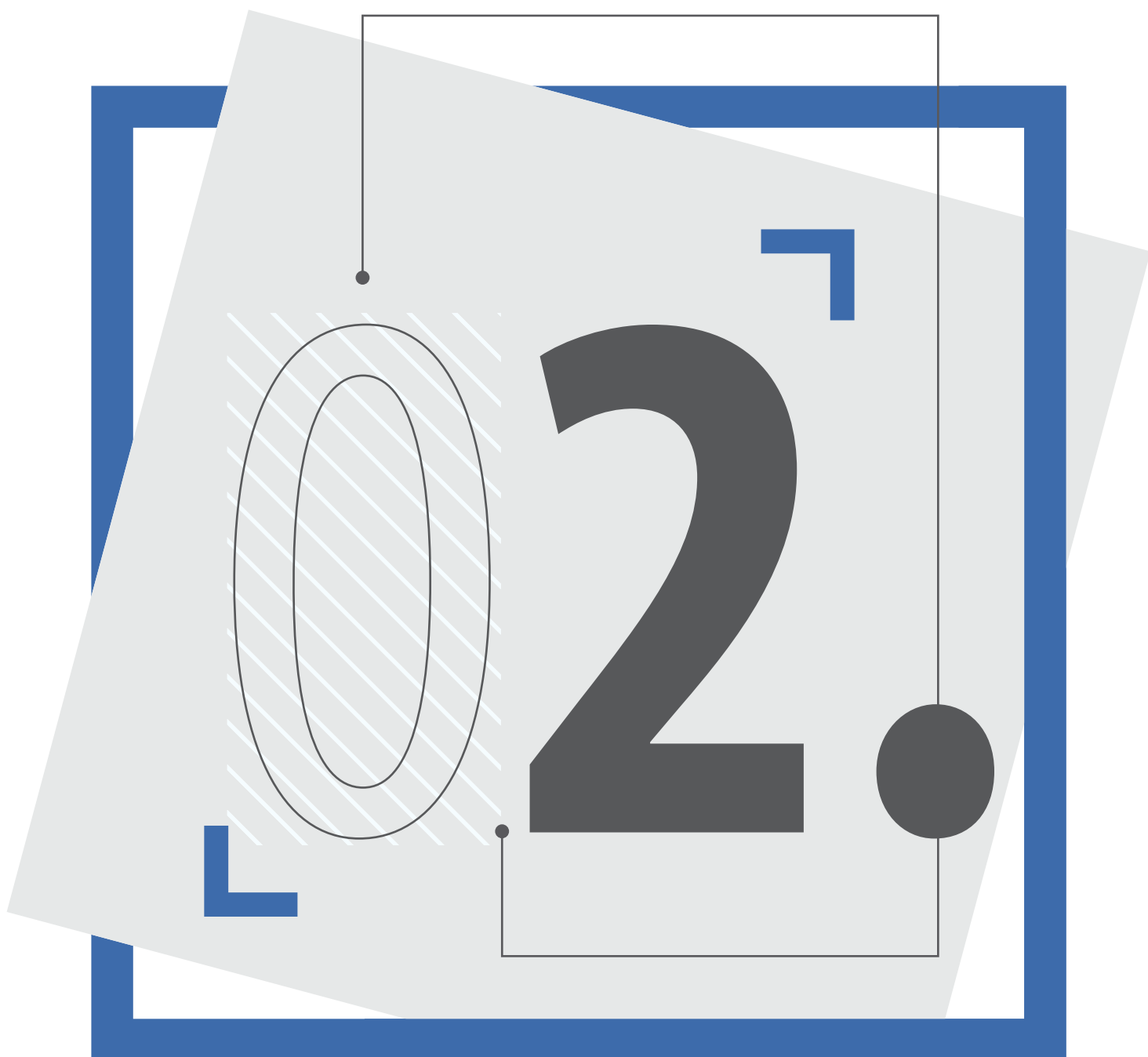
Kako je intencija stavljanja obrazovanja na raspolaganje građanima bila pribavljanje pozitivnog dobra svima, ili bar većini građana, ideja ograničenog i društvenom stratifikacijom determiniranog pristupa ne odražava pravu intenciju pribavljanja javnog dobra. Stoga su obrazovne politike usmjerene na korekciju mehanizama dostupa do obrazovanja s ciljem izjednačavanja šansi za pristup obrazovanju i svođenjem šansi za uspjeh u obrazovanju samo na sposobnosti pojedinca, a ne na odrednice socijalnog podrijetla i trenutačnog materijalnog i socijalnog položaja.

Europska je unija unutar svojih obrazovnih politika, osim poticanja slobodnog kretanja, promovirala i niz mjera koje daju preporuke kako umanjiti socijalne barijere u pristupu obrazovanju i mogućnostima uspješnog stjecanja obrazovanja. U svom pregledu socijalnih politika EU-a nakon Bolonjske deklaracije Šćukanec (2016.) ukazuje na postupno prepoznavanje sve više skupina kojima je pristup visokom obrazovanju onemogućen ili otežan.

Istraživački projekt EUROSTUDENT nastoji u tom segmentu pratiti kako navedene deklaracije utječu na stvarne procese u zemljama obuhvaćenim Europskim prostorom visokog obrazovanja (EHEA).

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

EUROSTUDENT VI •

POPULACIJA STUDENATA
UZORAK
PRIKUPLJANJE PODATAKA
UTEŽAVANJE PODATAKA

Populacija studenata

Populacija studenata u Hrvatskoj u ljetnom semestru akademske godine 2015./2016. brojila je, prema Informacijskom sustavu studentskih prava (ISSP), 158.189 studenata koji su studirali na 131 visokom učilištu. Najviše studenata obuhvatilo je Sveučilište u Zagrebu – 62.101 student (39,3%). Slijede tri sveučilišta približno slične veličine: Sveučilište u Splitu s 18.763 studenata (11,9%), Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku sa 16.174 studenata (10,2%) i Sveučilište u Rijeci s 15.089 studenata (9,5%). Ostala sveučilišta pojedinačno obuhvaćaju manje od 10.000 studenata, a zajedno 13.967 studenata. Osim toga u visokim učilištima stručnog obrazovanja, veleučilištima i višim školama studira ukupno 32.080 studenata.

Prema razini studija dominiraju studenti na preddiplomskim studijima kojih je 63,1%, zatim na diplomskim studijima 20,7%, dok je na integriranim preddiplomskim i diplomskim studijima 16,1%. Na dodiplomskim se studijima još uvijek vodi 0,1% studenata. Status redovitih studenata ima 72,2%, a izvanrednih 27,8%.

Među studentima je 43,7% muškaraca i 56,3% žena.

Uzorak

U istraživanju je korišten stratificirani probabilistički uzorak koji je stratifikaciju temeljio na tipu visokog učilišta. Definirane strate su:

- Sveučilište u Zagrebu
- Sveučilište u Splitu
- Sveučilište u Rijeci
- Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
- mala sveučilišta (s manje od 10.000 studenata)
- veleučilišta i visoke škole.

Izbor uzorka proveden je Lahiriјevom metodom iz ISSP baze studentskih prava. Lahiriјeva metoda korištena je radi kontrole višestrukih pojavljivanja pojedinaca u bazi na osnovi više upisanih studijskih programa (dvopredmetni i paralelni studiji). Tako je svaki student imao jednaku šansu pojavljivanja u uzorku unutar svoje strate. Šanse za izbor pripadnika pojedinih strata bile su određene neproporcionalnim planom uzorka u kojemu je osigurano pojavljivanje većeg broja studenata iz manjih strata. Strate su balansirane konačnim utežavanjem na stvarne odnose u populaciji.

Planirani uzorak ima ciljanu veličinu od 7.200 ispitanika što je, uz planirani odaziv od 20%, zahtijevalo izbor bruto-uzorka od 36.000 ispitanika.

Prikupljanje podataka

Podaci su prikupljeni u nekoliko etapa u kojima su poduzimani istraživački postupci kojima se nastojao povećati odaziv na anketno istraživanje. Aktivnosti će biti prikazane u nekoliko tematskih cjelina.

1. Pokretanje postupka istraživanja
2. Medijska prezentacija prikupljanja podataka EUROSTUDENT VI
3. Aktivnosti za povećanje odaziva
4. Završne aktivnosti u prikupljanju podataka

1. Pokretanje postupka istraživanja

Pokretanje istraživačkog prikupljanja podataka web anketom provedeno je u koordiniranom sudjelovanju MZO-a, Srca i istraživačkog tima 6. travnja 2016. godine. Istraživački je tim u skladu s odobrenjem Konzorcija EUROSTUDENT VI pripremio dvije istovjetne elektroničke instance ankete: jednu za stratificirani probabilistički uzorak koji je izrađen u suradnji s timom iz Srca i jednu za prigodni volonterski uzorak osoba koje pokazuju interes za sudjelovanje u istraživanju, a nisu izabrane u uzorak.

Za probabilističku anketu Srce se obvezalo prirediti adrese elektroničke pošte iz ISSP baze te su studenti u tu anketu bili pozivani porukama poslanim na njihove adrese elektroničke pošte.

U drugu anketu ulazilo se preko web stranice projekta EUROSTUDENT VI na kojoj je bila poveznica za ulaz u anketu s autorizacijom pojedinca OIB-om ili AAI identitetom. Autorizacijskom procedurom studenti koji su ulazili putem web mrežne stranice razvrstavani su u probabilistički uzorak (ako su bili izabrani u taj uzorak) ili u paralelnu anketu koja je bila identična prvoj.

Priprema istraživanja nažalost nije prošla bez poteškoća: od početnih 36.000 izbora iz baze studenata (predviđeni odaziv 20% za planirani uzorak od 7.200, daje potrebni bruto-uzorak od $7.200 \times 5 = 36.000$) u softver za web-anketiranje tim iz Srca učitao je oko 24.000 adresa elektroničke pošte studenata, dok za ostale studente nije bilo informacije o adresi elektroničke pošte. Slanje prvih poziva dovelo je do daljnjeg osipanja jer se oko 5.000 poruka vratilo kao neisporučeno, što je u ukupnosti bruto-uzorak svelo na oko 19.000 studenata kojima su, elektronički, uspješno poslani pozivi.

Time je početna projekcija uzorka u osnovi svedena na 3.800 očekivanih anketa uz procijenjen odaziv od 20%.

2. Medijsko predstavljanje prikupljanja podataka EUROSTUDENT VI

Medijsko predstavljanje početka prikupljanja podataka vođeno je putem nekoliko medijskih kanala: radijski program, tiskane medije i web prezentaciju.

Prvoga dana pokretanja prikupljanja podataka vijest je objavila Jutarnja kronika Hrvatskog radija, a tijekom dana i niz lokalnih radio-postaja. Bez obzira na odaslane informacije, tiskovni mediji nisu u većoj mjeri popratili početak prikupljanja podataka. Treći smjer komunikacije bilo je pokretanje Facebook stranice s informacijama o projektu EUROSTUDENT VI koja je, uz web stranicu, bila osnovica za usmjeravanje studenata na ulaz u anketu.

Osim medijskih objava svakoj je visokoškolskoj ustanovi e-poštom poslan materijal za stavljanje na oglasne ploče učilišta.

3. Aktivnosti za povećanje odaziva

Kontakti s visokim učilištima, s ciljem povećanja odaziva, počeli su već prvoga dana prikupljanja podataka i nastavili se do pred sam kraj razdoblja u kojemu su podaci prikupljeni. U razdoblju prikupljanja podataka možemo razlikovati pet strategija za podizanje odaziva na anketu, koje su primijenjene tijekom provedbe projekta:

1. Kontakti s osobama koje vode tehničku podršku za komunikaciju e-poštom
2. Kontakti s upravama učilišta radi povećanog oglašavanja
3. Kontakti s upravama učilišta zbog adresa e-pošte
4. Pokretanje ISVU Studomat oglašavanja
5. Slanje završnih požurnica

U **prvoj fazi** aktivnosti kontaktirane su osobe iz tehničkih službi učilišta s kojima su rješavana pitanja vezana za povrat poruka s nekih poslužitelja. Velik broj vraćenih poruka dolazio je s poslužitelja Sveučilišta u Zadru i Sveučilišta u Dubrovniku te s nekoliko viših škola. Uz veliku pomoć sistemskog administratora iz Dubrovnika i Zadra uklonjeni su svi filteri i ograničenja na poslužiteljima Sveučilišta u Dubrovniku i Zadru te su sve poruke poslane još jednom (uz ogradu da se radi o službenim e-mail adresama kojima se studenti uglavnom ne koriste za komunikaciju elektroničkom poštom).

Nakon prve faze kontakata uspostavljen je i programski modul za praćenje odaziva te su daljnji kontakti bili zasnovani na dnevnim uvidima u odaziv na anketu.

U **drugoj fazi** kontaktirane su uprave visokih učilišta s kojima se raspravljalo o slabom odazivu s nekih učilišta te se dogovaralo o adekvatnoj strategiji pojačanog oglašavanja internim sustavima komunikacije sa studentima.

U **trećoj fazi** ponovno su kontaktirana visoka učilišta s molbom da istraživačkom timu ustupe e-mail adrese koje imaju u svrhu kontakta sa studentima. Većinom je komunikacija s prodekanima za studente i dekanima usmjeravana na studentske službe učilišta kojima dugujemo veliku zahvalnost zbog pripreme adresa elektroničke pošte, koje su zatim ručno transferirane u sustav LimeSurvey kojim je vođeno prikupljanje podataka.

S polovicom svibnja odaziv je u velikoj mjeri usporen i, bez obzira na poslane podsjetnike, pao je na manje od 20 novozapočetih anketa na dan.

Stoga je, kao **četvrta faza**, u dogovoru s MZO-om i u suradnji sa Srcem pokrenuta i treća instanca web ankete kojoj će pristupati osobe koje su slijedile poveznicu na ISVU Studomatu, koja je 18. svibnja postavljena kao *pop-up* obavijest.

Paralelno s obaviješću ISVU Studomata nastavljani su kontakti s visokim učilištima radi dostave e-mail adresa i intenzivirano završno slanje podsjetnika o anketi (**peta faza**).

S danom 23. lipnja sa sustava LimeSurvey preuzete su potpuno i djelomično popunjene ankete sa sve tri instance ankete te je pristup web anketi zatvoren.

4. Završne aktivnosti prikupljanja podataka

Ankete preuzete iz softvera za anketiranje predstavljaju neočišćene podatke koji su podložni odbacivanju u skladu s kriterijima njihove popunjenosti ili drugim kriterijima koji zahtijevaju određen skup informacija kao nužan za daljnje analize. Stoga je preuzeti skup anketa tek okvirna brojka podložna daljnjim smanjenjima.

U filtriranju podataka tako su korišteni interni i kriteriji Konzorcija EUROSTUDENT. Prema internim kriterijima iz analize su isključeni zapisi u kojima student nije dao informaciju o visokom učilištu na kojemu studira i studijskom programu. Prema kriterijima Konzorcija u analizi su ostavljeni svi zapisi ako su za studenta poznati osnovni demografski podaci: spol, dob, država podrijetla. Prema navedenim kriterijima u završnoj bazi podataka ostala su ukupno 5.104 zapisa, od čega je 3.888 punih anketa i 1.216 djelomično popunjenih anketa (osipanje prema kraju ankete tipičan je problem web anketiranja i Konzorcij se zalaže za upotrebu dostupnih podataka i u slučaju djelomično popunjenih anketa).

Od navedenih anketa 3.901 vezana je za probabilistički uzorak koji je planiran u istraživanju, a 1.203 vezane su za dobrovoljan odaziv putem web stranice i poveznice ISVU Studomat. Provjere razlika između dvaju tipova uzoraka, prema imovinskom statusu, spolu, dobi i obrazovnom području, nisu dale statistički značajne razlike između dva uzorka te su svi podaci upotrijebljeni za analize kao jedinstven skup podataka.

		Popunjenost ankete		Ukupno
		Djelomično	Puni	
Uzorak	probabilistički	935	2.966	3.901
	prigodni	281	922	1.203
Ukupno		1.216	3.888	5.104

Naknadnim čišćenjem podataka iz skupa je uklonjeno 30 anketa koje su imale nedostatne podatke za identifikaciju ključnih parametara istraživanja: spol, dob, visoko učilište, studijski program, te je konačan broj anketa u obradi definiran kao **5.074** anketna zapisa.

Utežavanje podataka

U procesu provjere podataka testirane su sve razlike između probabilističkog i prigodnog dijela uzorka. Kako se dva uzorka nisu razlikovala po testiranim socijalnim indikatorima, uzorak je objedinjen te su utežavanje i sve kasnije obrade podataka napravljene na objedinjenom uzorku.

Proces utežavanja podataka kao izvor za kalibriranje podataka imao je ISSP bazu studentskih prava koja je korištena kao referentni populacijski skup kojim se kalibrira uzorak.

Utežavanje je provedeno metodom marginalnog usklađivanja proporcija (*raking*). U kalibriranju uzorka prema navedenoj populaciji korišteni su sljedeći parametri:

- spol
- dob (u 10 kategorija)
- tip visokog učilišta (6 kategorija: 4 velika sveučilišta, 1 kategorija malih sveučilišta, 1 kategorija veleučilišta i visokih škola)
- vlasništvo nad visokim učilištem (2 kategorije: javna i privatna visoka učilišta)
- razina studija (3 kategorije: preddiplomski, diplomski, integrirani)
- način studiranja (2 kategorije: redoviti, izvanredni).

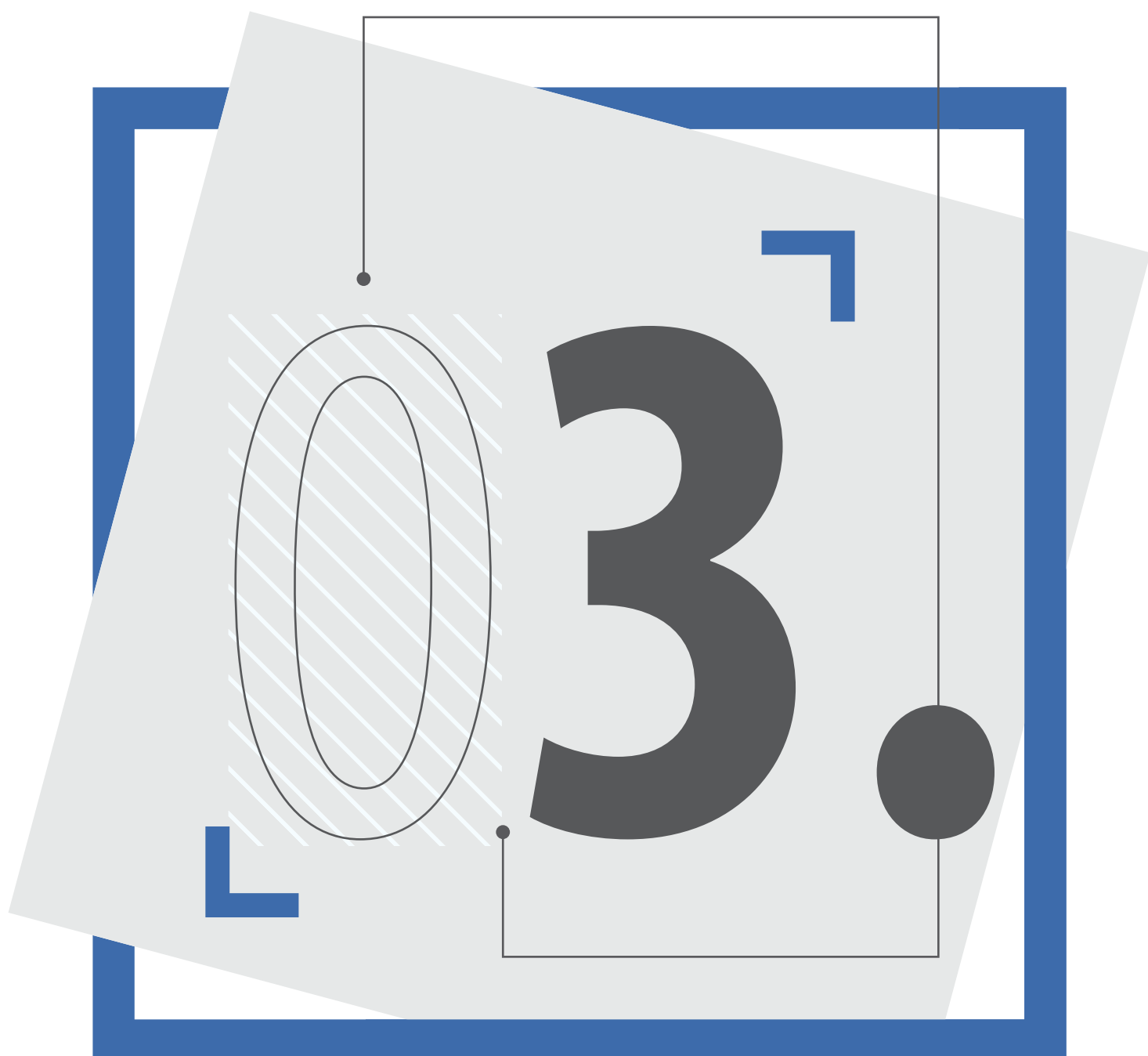
Analiza rezultata uzorka s uključenim slučajevima s vrlo visokim koeficijentima utežavanja (> 3) i uzorka bez tih slučajeva (isključeni > 3) nije pokazala značajne razlike između tih dvaju skupova podataka te zbog toga koeficijenti utežavanja nisu ograničavani u veličinama.

DEMOGRAFSKA SLIKA STUDENTSKE POPULACIJE¹

Osnovni opis studentske populacije u Hrvatskoj 2016. godine

EUROSTUDENT VI

¹ U ovom su poglavlju korišteni isključivo administrativni izvori podataka.

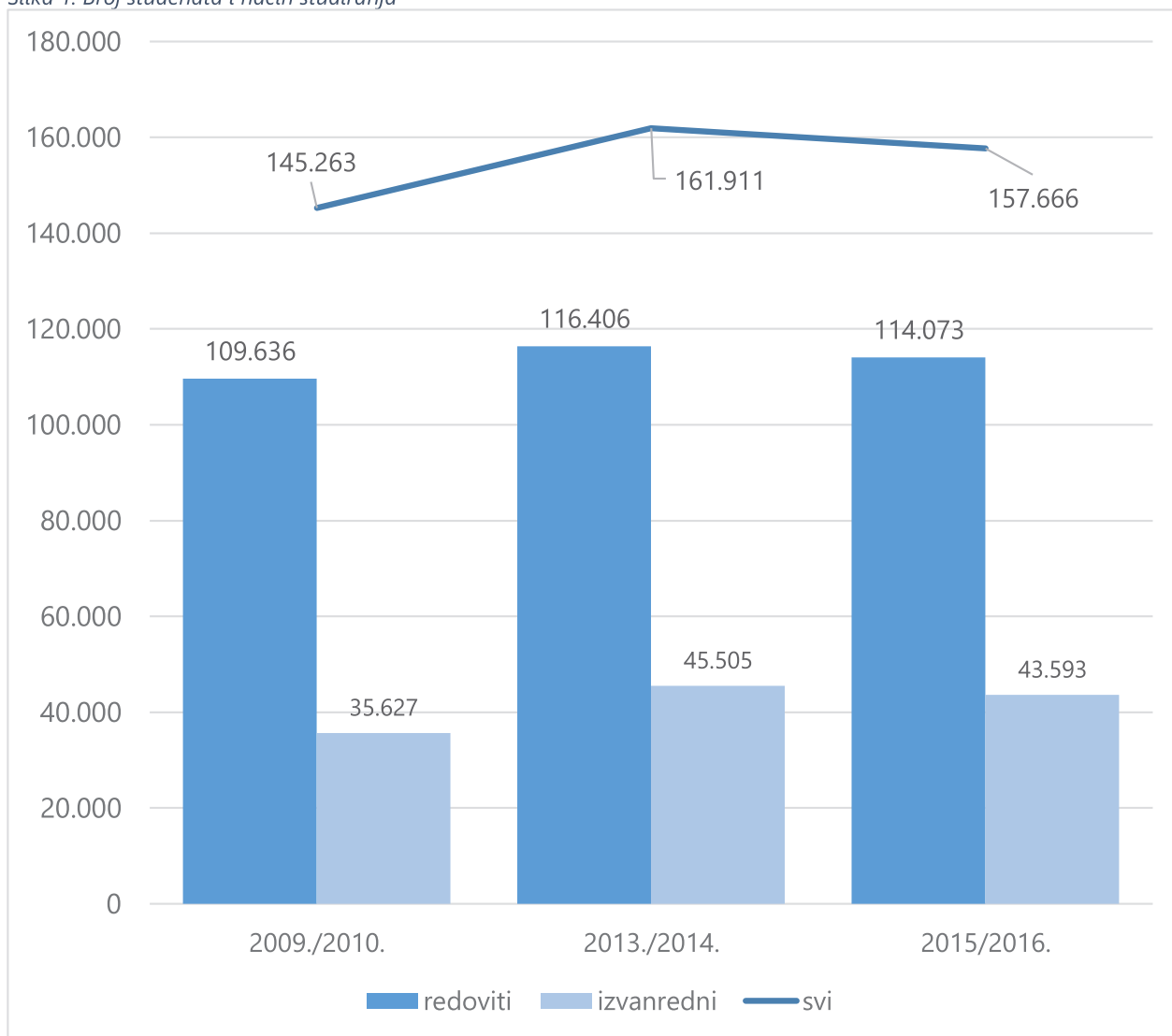

BROJNOST STUDENTSKE POPULACIJE
PROSTORNI RASPORED VISOKIH UČILIŠTA I NJIHOVA VELIČINA
BROJNOST STUDENATA PREMA VISOKIM UČILIŠTIMA I OBRAZOVNIM PODRUČJIMA
STUDENTI PREMA RAZINI STUDIJA I TIPU VISOKOG UČILIŠTA
DOBNA I SPOLNA STRUKTURA

Brojnost studentske populacije

Studentska populacija u Hrvatskoj prema statističkim podacima na početku akademske godine 2015./2016. brojila je 157.666 studenata. Od toga je prema podacima Agencije za visoko obrazovanje 114.073 studenata (72,4%) bilo u statusu redovitog studenta dok je 43.593 (27,6%) studiralo u statusu izvanrednog studenta. Veličina studentske populacije manja je za 4.245 studenata u odnosu na prethodnu akademsku godinu, ali je veća u odnosu na akademsku godinu 2013./2014.

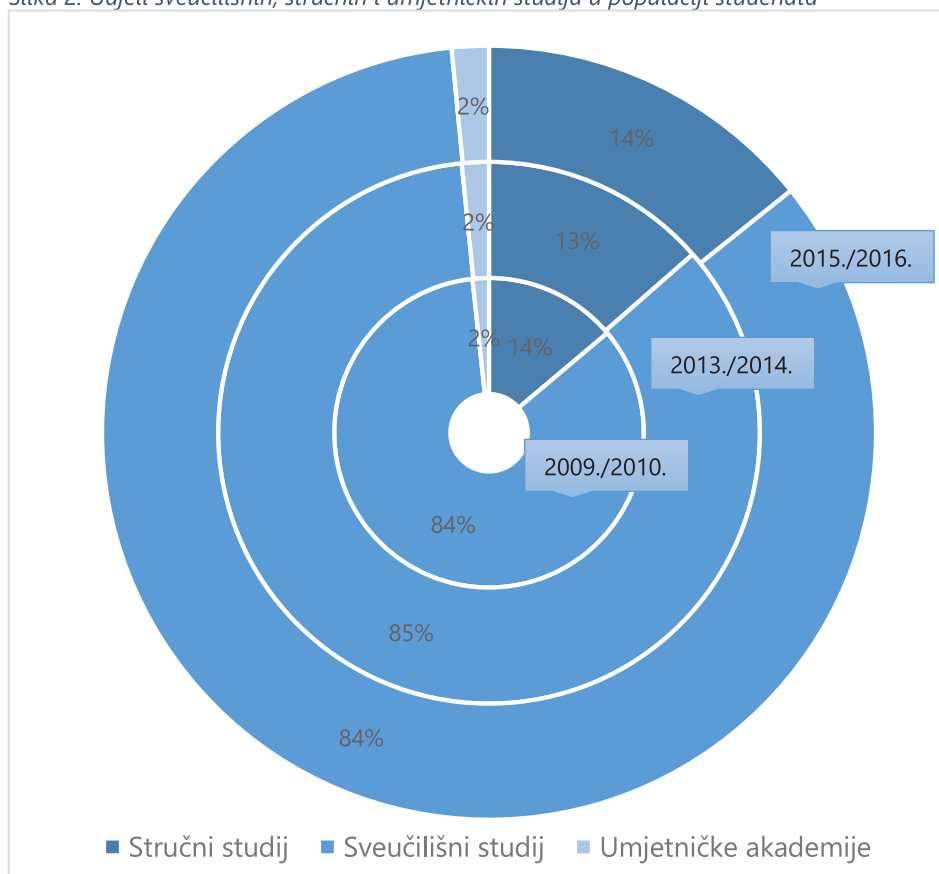
Slika 1. Broj studenata i način studiranja

Rast broja studenata od 2009. do 2013. izrazit je u broju izvanrednih studenata koji je u tom razdoblju povećan za 27,7%, dok je porast broja redovitih studenata nešto manji i iznosi 6,2%. U razdoblju od 2013. do 2015. dolazi do pada broja studenata u oba statusa studiranja, u redovitom obliku studiranja u sustavu je 2,0% manje studenata, dok je u izvanrednom načinu studiranja 4,2% manje studenata. Uzmu li se u obzir podaci iz popisa stanovništva RH u 2011. godini, koji jasno pokazuju pad broja rođenih u razdobljima koje obuhvaćaju podaci o broju studenata, pad broja studenata znatno je manji od smanjenja broja osoba koje se nalaze u dobi od 20 do 24 godine (17.481 osoba manje u promatranoj dobnoj kohorti od 20 do 24 godine u odnosu na smanjenje od 4.245 studenata upisanih u visoka učilišta u 2016./2017. godini). Stoga se može zaključiti da je trend obuhvata mladih generacija visokim obrazovanjem nastavljen usprkos padu apsolutnog broja studenata.

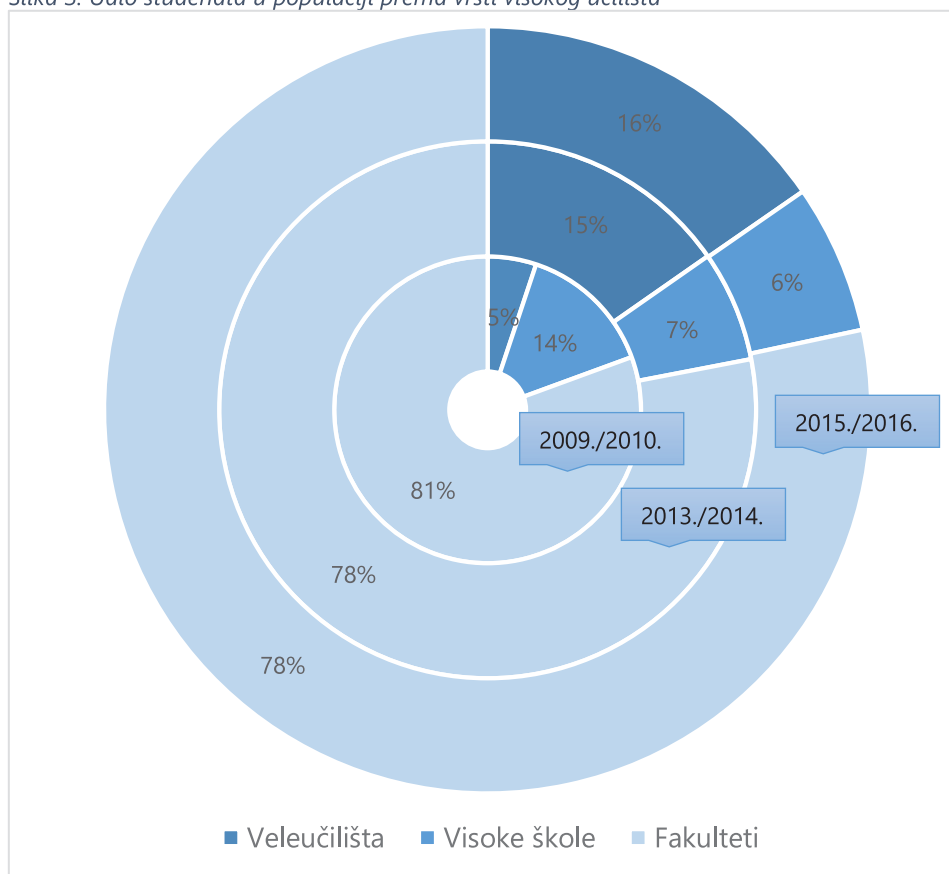
Usporedimo li promatrano razdoblje s obzirom na vrstu studija i tip visokog učilišta, vidljivo je da promjena strukture sveučilišnih i stručnih studija nema te su odnosi udjela u sve tri vremenske točke gotovo identični.

Slika 2. Udjeli sveučilišnih, stručnih i umjetničkih studija u populaciji studenata

No pogledaju li se udjeli broja studenata prema tipu visokog učilišta, uočljive su promjene koje su se u proteklom razdoblju dogodile. S obzirom na konstantnost odnosa vrste studijskih programa vidljivo je da su sveučilišta smanjila svoj udio u populaciji studenata zbog manje aktivnosti u profesionalnom obrazovanju. U tom je dijelu došlo do rasta broja studenata na veleučilištima, koji je umanjio udio i visokih škola i sveučilišta u sferi stručnog obrazovanja. S 5% u 2009. godini veleučilišta su narasla u udjelu na 16% u 2016. godini, s time da je rast udjela ublažen u završnom razdoblju jer se promjena uglavnom događala između 2009. i 2013. Pritom je rast od 11% neravnomjerno oduzeo studente drugim tipovima učilišta jer je udio sveučilišta smanjen za 3%, s 81 na 78%, dok je udio visokih škola umanjen za 8%, s 14 na 6%, što je 57% u odnosu na stanje iz 2009. godine.

Slika 3. Udio studenata u populaciji prema vrsti visokog učilišta

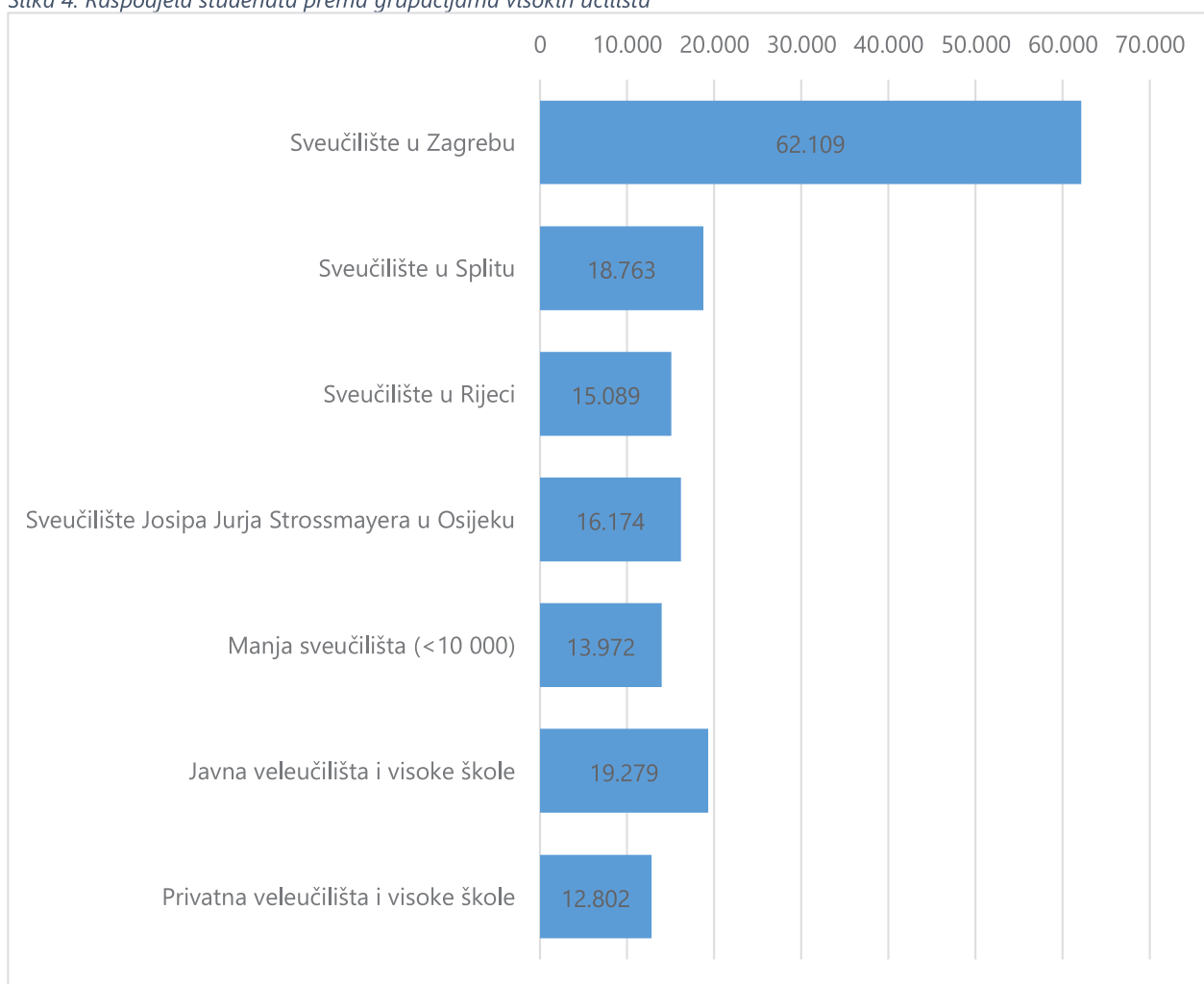

Kakvo će biti kretanje udjela tipova visokih učilišta i vrsta studijskih programa u sljedećem razdoblju, ovisit će o nekoliko tendencija vidljivih u današnjem trenutku: o tendenciji sveučilišta da u kvalifikacijskoj strukturi odvoje sveučilišne od stručnih studija (i time umanje mogući daljnji odljev studenata u stručno obrazovanje), tendenciji veleučilišta da prijeđu u sveučilišta te o mogućoj promjeni orijentacije visokih učilišta sa studenata koji na studij dolaze neposredno nakon završene srednje škole na studente koji dolaze na studij s većom vremenskom odgovodom.

Prostorni raspored visokih učilišta i njihova veličina

Jedna od strategija povećanja dostupnosti visokog obrazovanja jest i prostorno približavanje visokih učilišta potencijalnim studentima. Tako se redukcijom troškova smještaja i prehrane smanjuju troškovi studiranja i pritisak na izgradnju većih kapaciteta studentskih domova. Od 2012. do 2015., prema podacima Agencije za znanost i visoko obrazovanje, pratimo konstantan porast od oko deset novoodobrenih studijskih programa godišnje. Godina 2016. svojevrsan je trenutak stabilizacije sustava visokog obrazovanja jer je mreža ustanova obuhvatila gotovo sve veće gradove, ali i neka manja mjesta koja broje ispod 10.000 stanovnika.

Slika 4. Raspodjela studenata prema grupacijama visokih učilišta

Velika sveučilišta slijede raspodjelu koja je rezultanta dviju silnica, tradicije sveučilišta i veličine populacije gravitacijskog područja, pa je tako broj studenata na Sveučilištu u Rijeci manji od Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku zbog manjeg područja koje gravitira Rijeci, iako grad Rijeka ima više stanovnika od Osijeka. U rasporedu četiriju velikih sveučilišta, na Sveučilištu u Zagrebu studira 39,3% svih studenata u RH, na Sveučilištu u Splitu 11,9%, Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku 10,2%, a na Sveučilištu u Rijeci 9,5%. Time četiri velika sveučilišta obrazuju 70,9% ukupne studentske populacije u Hrvatskoj. Ostalih 29,1% dijeli šest manjih sveučilišta s 8,8% (od kojih su četiri javna, jedno privatno, a jedno javno-privatno partnerstvo), javna veleučilišta i visoke škole 12,2% i privatna veleučilišta i visoke škole s 8,1%

ukupne studentske populacije. Privatna veleučilišta i visoke škole svojim udjelom neznatno su narasla u odnosu na prethodno razdoblje, 2012-2013. godinu, za 1,1%. Važno je istaknuti da je privatno visoko stručno obrazovanje uglavnom koncentrirano u Zagrebu i satelitskim naseljima oko Zagreba (Velika Gorica, Zaprešić) te obuhvaća 84,8% svih studenata na privatnim visokim učilištima koja izvide stručno obrazovanje. Za razliku od toga mreža javnih visokih učilišta pokazuje punu prostornu disperziju.

Tablica 1. Prostorni raspored visokih učilišta u Hrvatskoj

	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Manja sveučilišta (<10.000)	Javna veleučilišta i visoke škole	Privatna veleučilišta i visoke škole	Ukupno
Bjelovar							634	634
Čakovec						1.023		1.023
Đakovo				169				169
Dubrovnik					1.776		718	2.494
Gospić						361		361
Karlovac						2.425		2.425
Knin						423		423
Koprivnica					2.658			2.658
Krapina							120	120
Križevci						491		491
Opatija			2.027					2.027
Osijek				1.5054			19	15.073
Požega						1.192		1.192
Pula					3.536		180	3.716
Rijeka			13.062			2.256	81	15.399
Šibenik						1.081		1.081
Sisak	133							133
Slavonski Brod				951		989		1.940
Split		18.763				4	191	18.958
Varaždin	2.876				350			3.226
Velika Gorica							1.957	1.957
Virovitica						332		332
Vukovar						794		794
Zadar					4.835			4.835
Zagreb	59.100				817	7.908	6.424	74.249
Zaprešić							2.478	2.478
Ukupno	62.109	18.763	15.089	16.174	13.972	19.279	12.802	158.188

* Podaci u tablici pokazuju sjedište ustanove koja izводи studijski program, a ne i mjesto izvođenja programa.

Brojnost studenata prema visokim učilištima i obrazovnim područjima

Raspored studijskih programa prema područjima obrazovanja ne poklapa se u svojoj kompleksnosti s dihotomijom koja se u javnom govoru najčešće ističe na STEM i društveno područje. Iako ukupne brojke pokazuju veliku prevlast društvenog-humanističkog područja (80.852 studenata) nad STEM područjem (42.539 studenata), unutarnja struktura svakoga područja ocrtava znatno detaljniju sliku stanja. Dominantnu poziciju u društveno-humanističkom području, a i u usporedbi sa svim područjima, zauzima obrazovno područje Poslovanje, administracija i pravo, koje ima gotovo jednu trećinu svih studenata (31%). Pritom treba istaknuti da je to dominantno područje i privatnog visokog stručnog obrazovanja unutar kojega studira 63% svih studenata upisanih na privatna veleučilišta i visoke škole. Područje Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo obuhvaća nešto manje od jedne petine studenata i raspoređeno je u svim tipovima visokih učilišta. Treće najbrojnije pojedinačno područje obrazovanja jest Zdravstvo i socijalna skrb, koje obuhvaća oko jedne desetine studenata u RH. Nakon toga slijede Umjetnost i humanističke znanosti, Obrazovanje i Društvene znanosti, novinarstvo i informacije.

Tablica 2. Broj studenata prema područjima obrazovanja

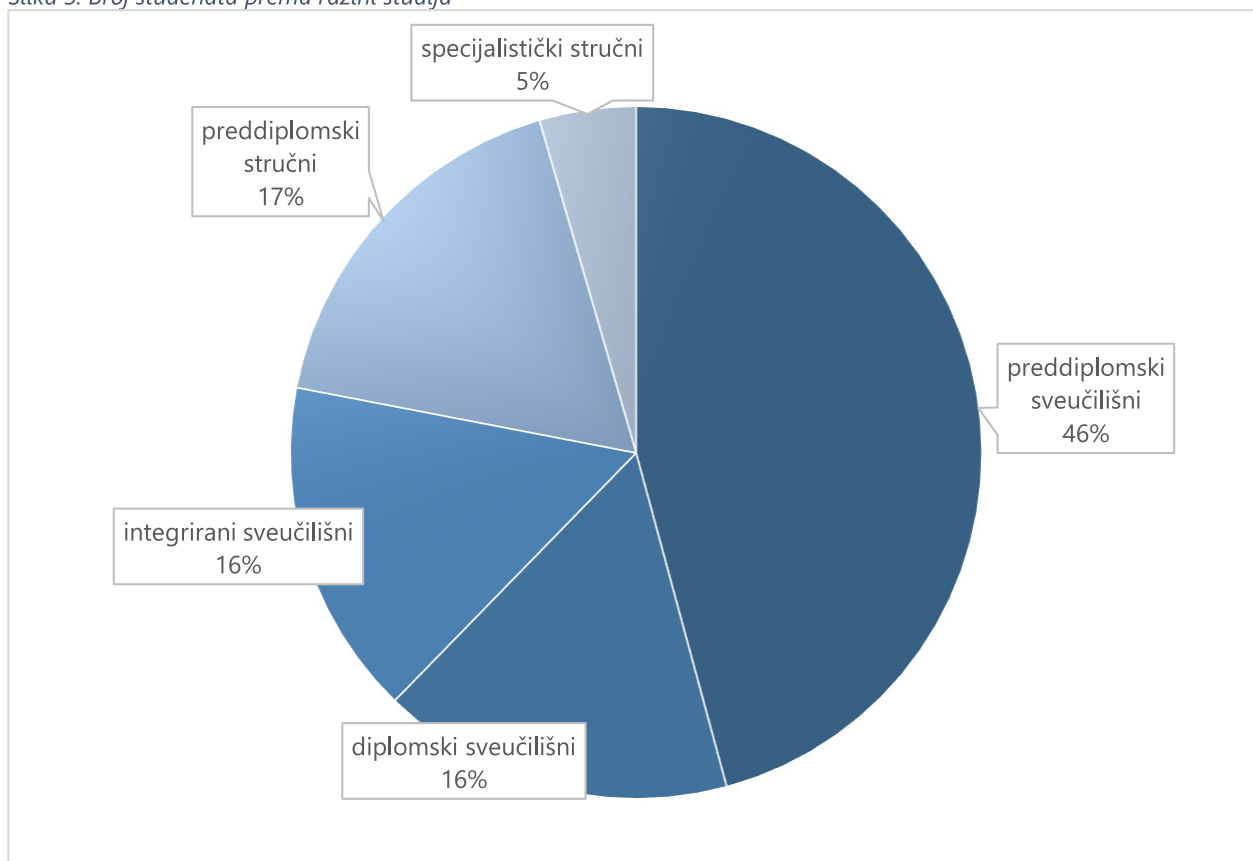
	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Manja sveučilišta (<10.000)	Javna veleučilišta i visoke škole	Privatna veleučilišta i visoke škole	Ukupno
Obrazovanje	8%	5%	6%	8%	12%	0%	0%	10.124
Umjetnost i humanističke znanosti	12%	6%	5%	6%	19%	0%	0%	12.810
Društvene znanosti, novinarstvo i informacije	6%	2%	4%	8%	16%	0%	5%	8.983
Poslovanje, administracija i pravo	26%	37%	34%	27%	22%	28%	63%	48.935
Prirodne znanosti, matematika i statistika	5%	5%	2%	5%	2%	0%	0%	5.663
Informacijske i komunikacijske tehnologije	4%	5%	4%	4%	5%	11%	11%	8.971
Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo	16%	21%	21%	24%	13%	21%	10%	27.905
Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i veterina	6%	1%	0%	10%	2%	7%	0%	6.871
Zdravstvo i socijalna skrb	9%	8%	14%	9%	6%	20%	3%	15.928
Usluge	7%	10%	8%	0%	4%	14%	7%	11.516
Ukupno	61.795	18.745	15.013	16.126	13.946	19.279	12.802	157.706

Drugu krajnost čini područje Prirodne znanosti, matematika i statistika, koje ukupno ima 3,6% studenata, varira po pojedinim sveučilištima od 2 do 5% udjela, te očekivano nije prisutno u visokom stručnom obrazovanju. Tako malen udio zasigurno nije dovoljan za koncepciju ekonomije zasnovane na znanju, istraživanjima i inovacijama. Slijede Informacijske i komunikacijske tehnologije (5,7%), Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i veterina (4,3%) i Usluge (7,3%). Sva se slabo zastupljena područja poklapaju s često spominjanim područjima na kojima bi Hrvatska trebala tražiti prostor za ekonomski prosperitet.

Studenti prema razini studija i tipu visokog učilišta

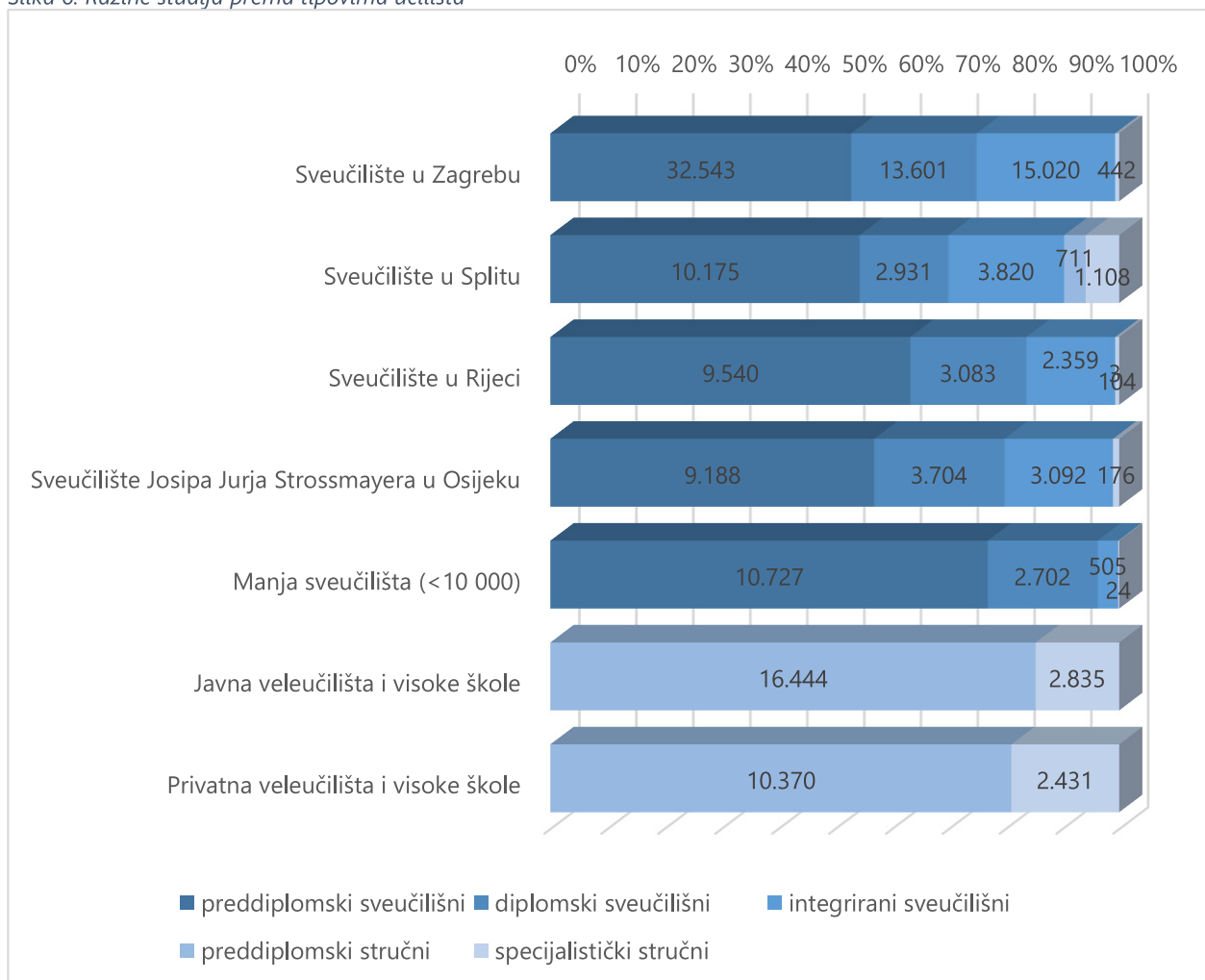
Struktura studenata prema razini studija ocrta strukturu završnosti studija koja se u sustavu visokog obrazovanja kreće između 50 i 60%. Zbog toga je velik broj studenata u preddiplomskom stupnju obrazovanja, bilo da se radi o sveučilišnom ili stručnom studijskom programu. Kod studija koji slijede sekvencijalni pristup svega se 16% studenata nalazi na diplomskom sveučilišnom studiju (u odnosu na 46% na preddiplomskom) te 5% na specijalističkom stručnom studiju (u odnosu na 17% na preddiplomskom stručnom studiju). To čini omjer između preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog studija od 2,9, dok je omjer u stručnom studiranju 3,4. Ako bismo taj omjer uzeli kao konačan (te se vodili dominantnim trajanjem preddiplomskog studija od tri godine i diplomskog od dvije godine), to znači da, po generaciji upisa, svaki drugi student koji je bio upisan na preddiplomski studij prelazi na diplomski studij. Pritom treba imati na umu da veći dio ne dolazi ni do završetka preddiplomskog studijskog ciklusa. Time je opis završnosti u hrvatskom visokom školstvu obilježen velikom neuspješnošću u završavanju studija te se treba zapitati je li inkluzivnost pri ulasku na studij dovoljna u pogledu dostupnosti visokog obrazovanja ili znatno više pažnje treba posvetiti modelima pomoći studentima da završe studij.

Slika 5. Broj studenata prema razini studija

Uvid u strukturu po pojedinim tipovima učilišta slijedi prosječnu sliku na razini cijelog sustava. Karakteristično je da se u sveučilišnom prostoru pojavljuju i stručni studijski programi, no to se dominantno odnosi na specijalističke stručne programe, dok se preddiplomski stručni programi pojavljuju samo na Sveučilištu u Splitu.

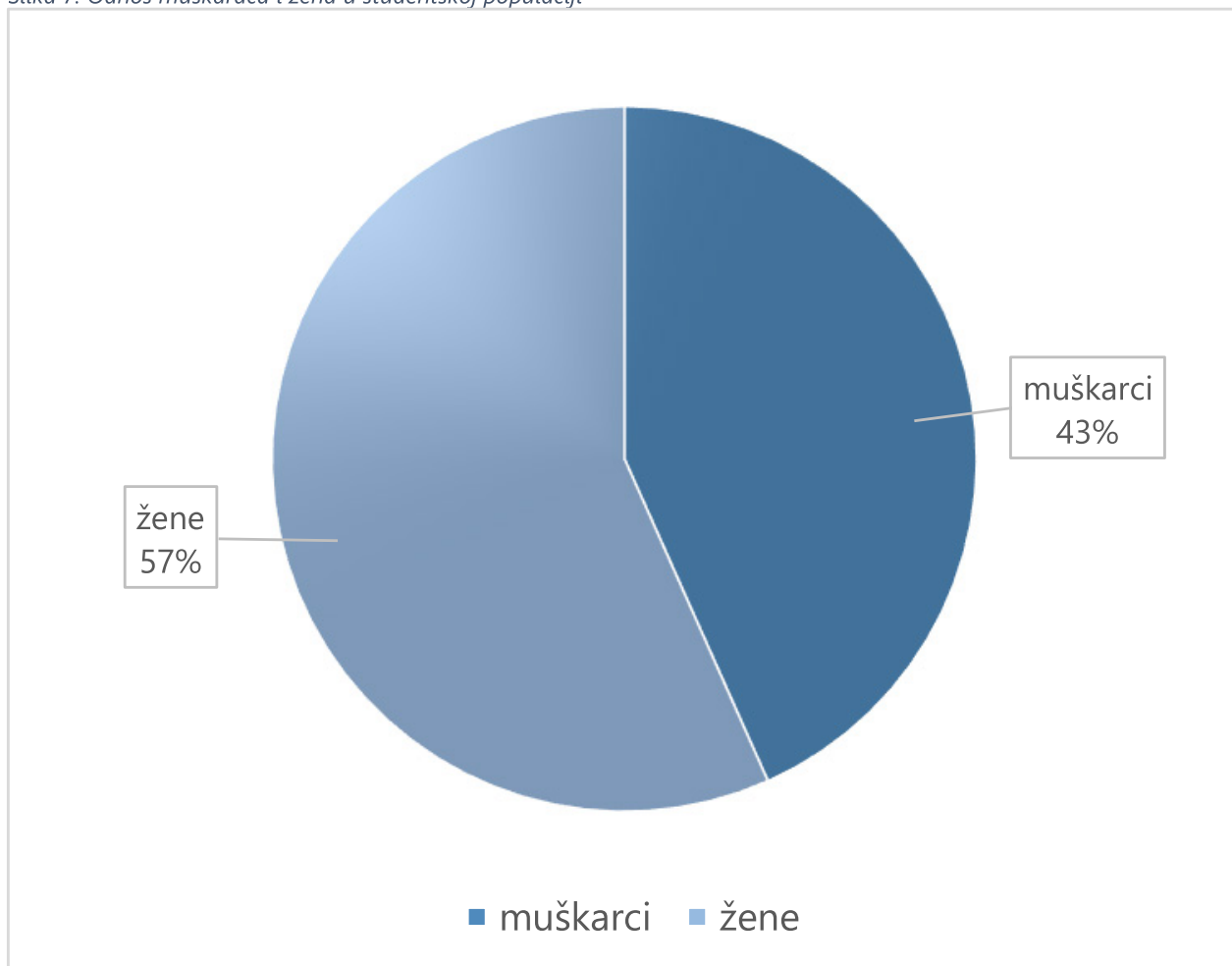
Slika 6. Razine studija prema tipovima učilišta

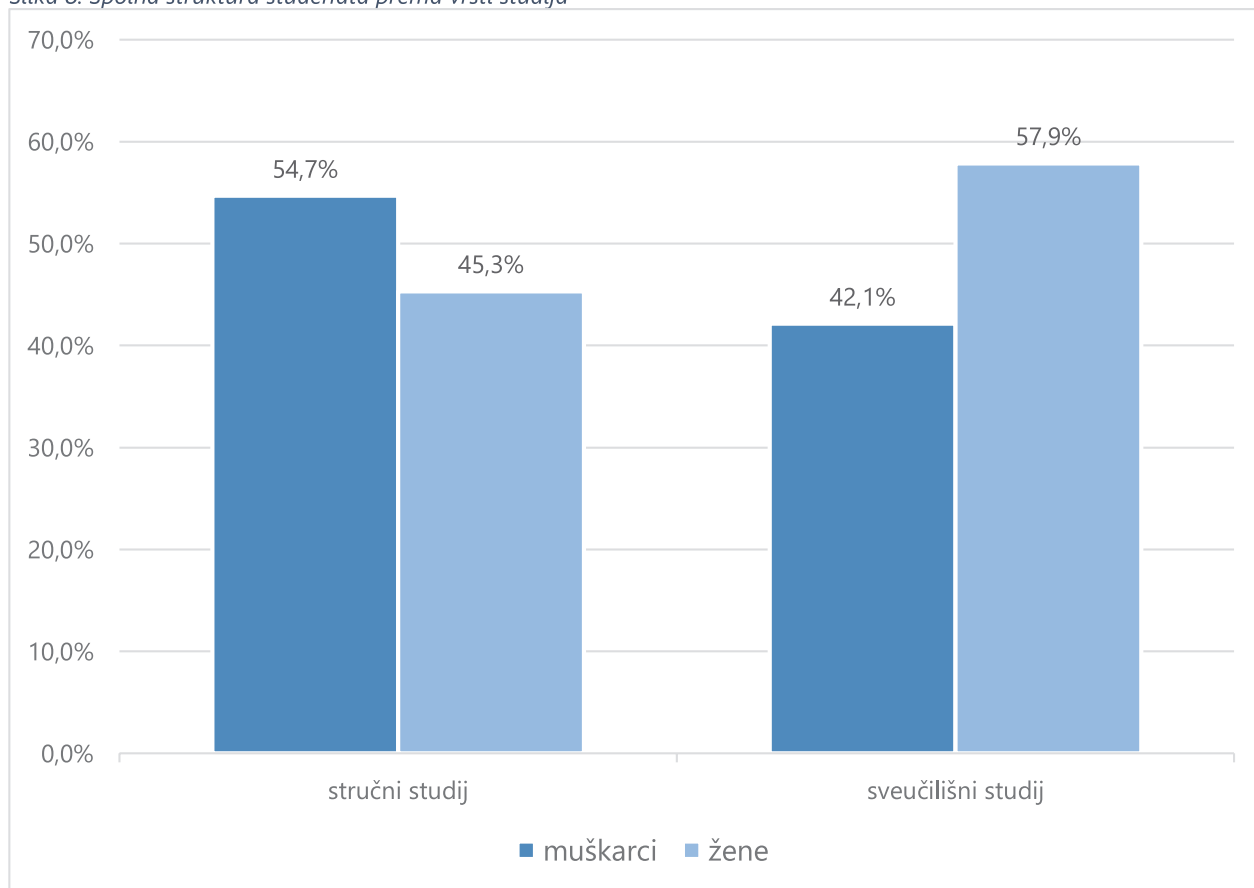
Dobna i spolna struktura

U studentskoj populaciji prevladavaju ženske osobe koje su zastupljene s 57% u odnosu na 43% muškaraca. Razlika je još istaknutija uzme li se u obzir da u populaciji mlađe dobi prevladavaju muškarci (51,2%) u odnosu na žene (48,8%). Podzastupljenost muškaraca prisutna je više desetljeća, u kojima u popisima stanovništva RH pratimo nadreprezentiranost žena u kategorijama visokog obrazovanja (uglavnom mlađa populacija) i osnovnog obrazovanja (uglavnom starija populacija), dok su muškarci više zastupljeni u kategorijama stručnog srednjeg obrazovanja. Treba istaknuti da je borba za ravnopravnost žena u profesionalnoj sferi uglavnom visoko motivirala žene za obrazovna postignuća. Ta je motivacija vidljiva i u većem interesu žena za studij u zrelijoj dobi. No upravo veća zastupljenost muškaraca u srednjem stručnom obrazovanju rezultira i njihovom većom zastupljenošću u stručnom visokom obrazovanju.

Slika 7. Odnos muškaraca i žena u studentskoj populaciji

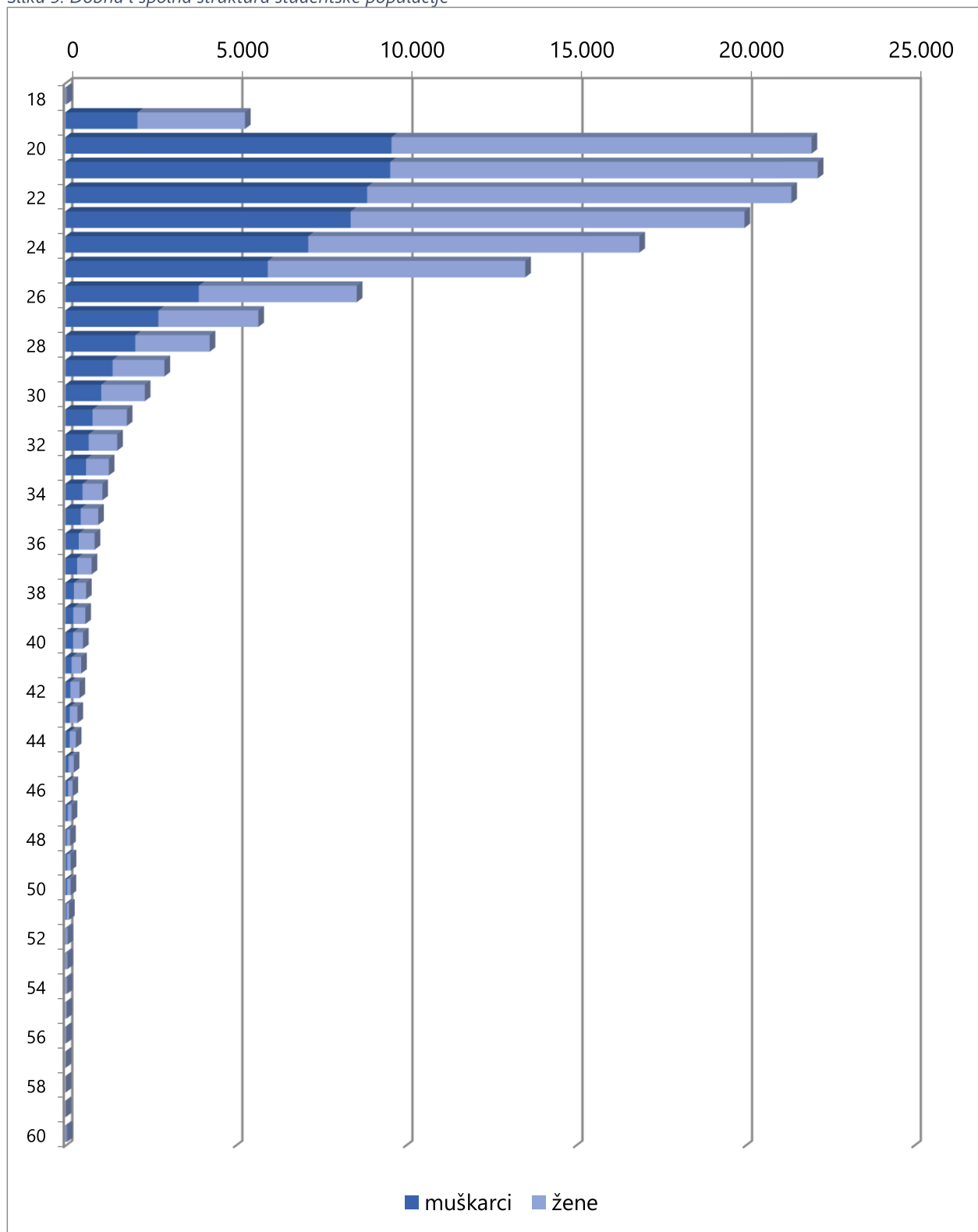

Slika 8. Spolna struktura studenata prema vrsti studija

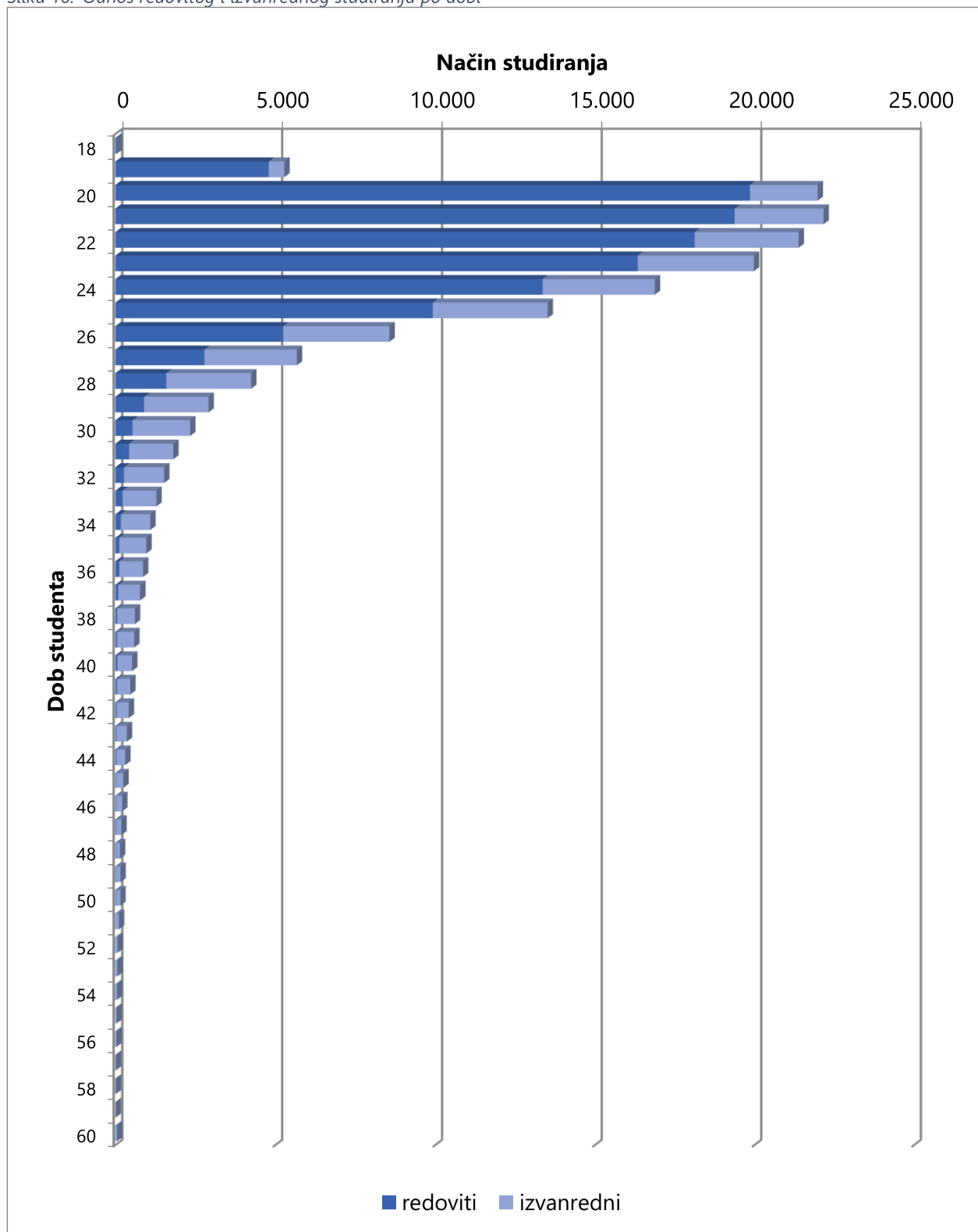

Dobna struktura opisuje brzu tranziciju iz srednjoškolskog obrazovanja na studij. Razlozi smanjene zastupljenosti starije dobi uglavnom leže u politici prava na studij na teret Ministarstva znanosti i obrazovanja koji mogu ostvariti samo mlađe osobe koje nisu zaposlene. Stoga je uobičajeno da se na studij mladi upisuju odmah nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja. Vrlo mala zastupljenost starijih skupina vezana je za više faktora od kojih su neki tradicionalno prisutni, dok su neki djelomično novi: relativno visoke školarine za izvanredni studij ako se usporede s prosječnim primanjima osoba koje nemaju tercijarno obrazovanje, nedovoljno razvijena praksa cjeloživotnog učenja (gledana i s pozicije potražnje kao i s pozicije ponude) te stoga relativno inertna radna snaga koja je uglavnom gubitak posla i zastarjelost radnih kompetencija rješavala prijevremenim umirovljenjem ili dugotrajnim boravkom u statusu nezaposlenosti, te malen broj programa stručnog obrazovanja koji bi odgovarao školovanju iz zaposlenja.

Slika 9. Dobna i spolna struktura studentske populacije

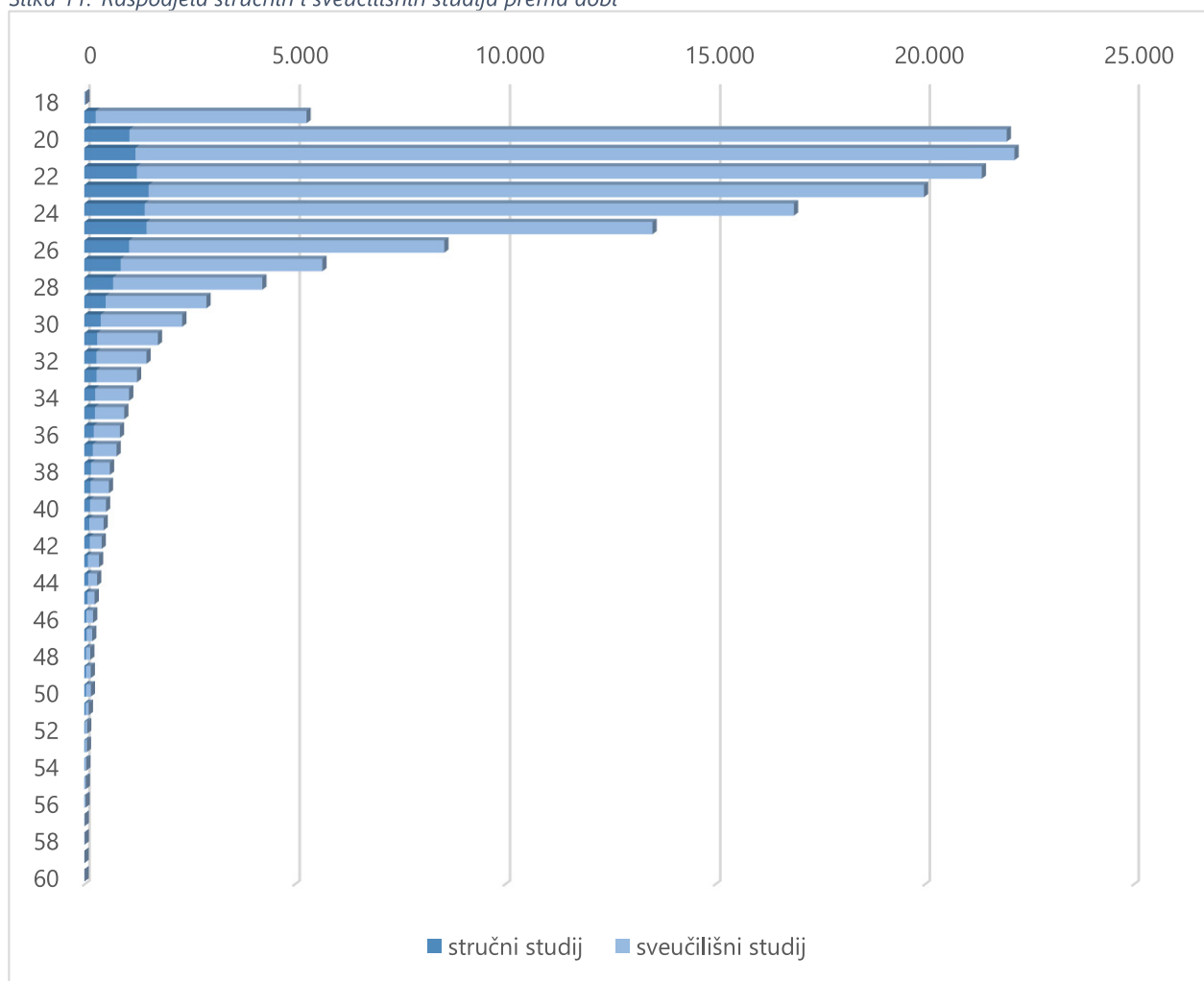

Slika 10. Odnos redovitog i izvanrednog studiranja po dobi

U novije vrijeme, uvođenjem binarnog obrazovnog sustava, stručno visoko obrazovanje dobilo je veći prostor za oblikovanje studijskih programa koji bi odgovarali potrebama osoba koje su već dulje vrijeme u radnom statusu, međutim zbog relativno malenog interesa i visoka učilišta iz sfere stručnog obrazovanja usmjerila su se na mlađu studentsku populaciju koja studij upisuje neposredno nakon srednje škole. Toj je orijentaciji pogodovala i činjenica da je dio mladih koji završavaju stručno obrazovanje formalno isključen iz natjecanja za upis na sveučilišno obrazovanje (inzistiranje na polaganju Državne mature oblikovane prema gimnazijskom programu), te ih dio taj svoj položaj razrješava polaganjem gimnazijske mature, dok je drugi dio orijentiran na stručno visoko obrazovanje. Upravo zbog većeg interesa za studij kod mlađe populacije i izvanredno je studiranje u praksi izgubilo prvotnu definiciju studiranja uz rad i postalo oblik studiranja s plaćanjem školarine za osobe koje su bile prekobrojne za upis prema kvotama financiranja na teret MZO-a.

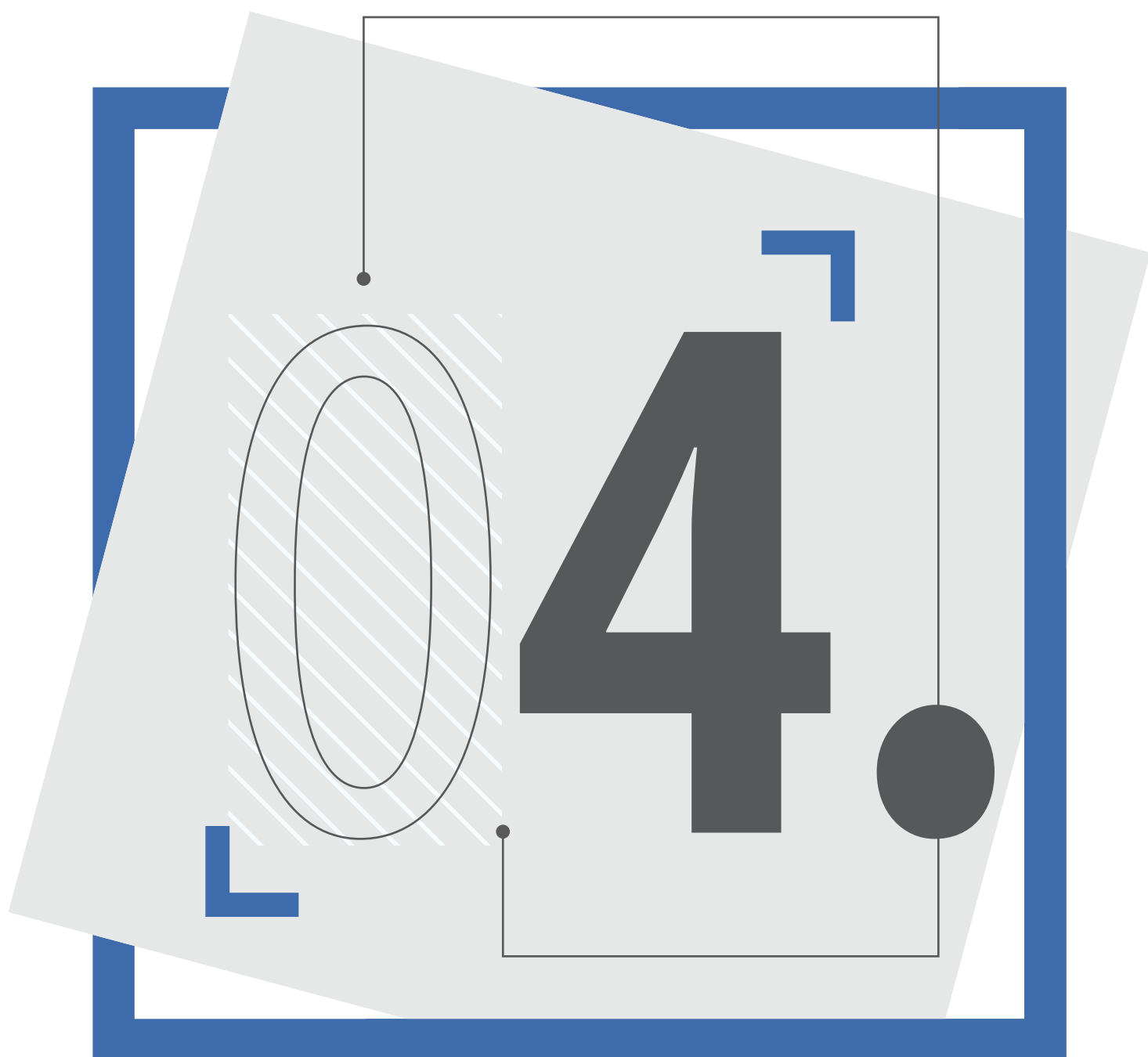
Slika 11. Raspodjela stručnih i sveučilišnih studija prema dobi

SOCIO-DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE STUDENTSKE POPULACIJE²

EUROSTUDENT VI

² Ovaj dio analiza temelji se na anketnim podacima istraživanja EUROSTUDENT VI.

RODNA STRUKTURA STUDENTSKE POPULACIJE
DOB UPISA STUDENATA
SOCIJALNO PODRIJETLO STUDENATA
STUDENTI S DJECOM
STUDENTI S POTEŠKOĆAMA

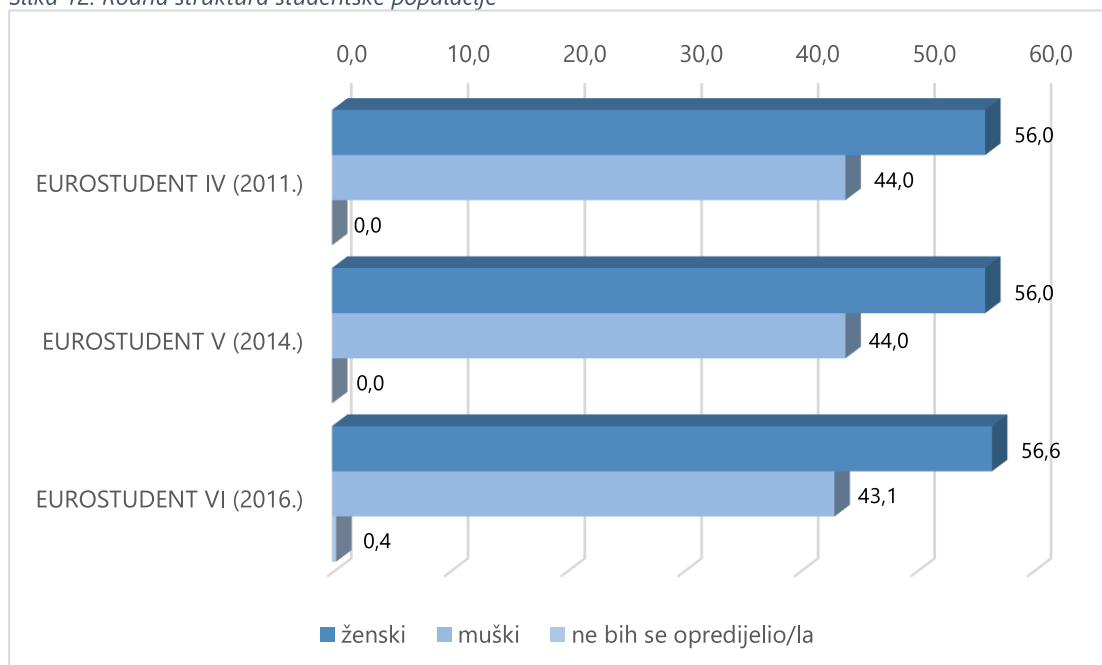
U skladu s prethodnim valovima istraživanja i u šestom valu prikupljanja podataka u projektu EUROSTUDENT (trećemu u kojemu sudjeluje Hrvatska) izvještaj se vodi standardiziranom metodologijom i indikatorima koji se odnose na socio-demografske karakteristike studentske populacije. Oni uključuju rod, dob prvog upisa, status studenata koji imaju djecu, udio studenata sa zdravstvenim poteškoćama te obrazovni profil i društveni položaj roditelja studenata. Temeljna istraživačka pitanja za ovo poglavlje bila su:

1. Kakva je rodna struktura unutar studentske populacije? Postoje li razlike s obzirom na područje studiranja i na kategoriju visokih učilišta?
2. Koja je prosječna dob prvog upisa? Postoje li razlike s obzirom na područje studiranja te na kategoriju visokih učilišta i status studenata?
3. Koje je socijalno podrijetlo studenata? Iz kakvog obrazovnog obiteljskog okruženja dolaze?
4. Kakvi su uvjeti studiranja studenata s djecom? Kakav je pristup visokom obrazovanju osoba s poteškoćama?

Rodna struktura studentske populacije

Podaci dobiveni u šestom valu istraživanja EUROSTUDENT pokazuju da postoji tek neznatna razlika u rodnoj strukturi studentske populacije u odnosu na prethodne valove istraživanja (slika 12). Razlog za to možemo naći prije svega u činjenici da su u sva tri istraživanja podaci utežavani prema spolu. Istinska razlika proizlazi iz promjene pitanja koje u istraživanju EUROSTUDENT VI uvodi i treći mogući odgovor: „Ne bih se opredijelio/la“, koji bira 0,4% ispitanika³.

Slika 12. Rodna struktura studentske populacije

³ Nažalost, s obzirom na to da je ovaj odgovor dalo tek 18 sudionika, nije bilo moguće provesti adekvatne statističke testove, te su ove osobe izuzete iz daljnjih analiza koje su uključivale rod.

Nadalje, provjereno je postoje li razlike u rodnoj strukturi studenata s obzirom na njihovo područje studija (tablica 3). Uočljivo je da dominacija žena u populaciji dovodi i do dominacije u velikom broju obrazovnih područja. U svega tri područja dominiraju muškarci: Informacijskim i komunikacijskim tehnologijama (ICT), Inženjerstvu, proizvodnji i građevinarstvu te u Uslugama. U ostalim područjima dominiraju žene, no vidljivo je da su osim tradicionalne rodne podjele zanimanja u kojima žene dominiraju desettljećima, kao što su Obrazovanje, Društvene znanosti ili Umjetnost i humanistika, žene više zastupljene i u područjima koja su nekad smatrana područjem profesionalne dominacije muškaraca, kao što su Poslovanje, administracija i pravo te Medicina i socijalna skrb.

Raspodjela prema obrazovnim područjima može se donekle povezati s kompozicijom obrazovnih područja u kojima se kombiniraju „uobičajeno“ muška i „uobičajeno“ ženska zanimanja (npr. medicina i socijalna skrb objedinjuju studije medicine, stomatologije, sestrinstva i socijalnog rada – u kojima je jedino u medicini bila dominacija muškaraca). Drugi razlog rodnog rasporeda prema obrazovnim područjima proizlazi iz nejednake zastupljenosti spolova u srednjoškolskom obrazovanju, u kojemu u strukovnim školama u većoj mjeri participiraju muškarci, dok je u gimnazijama izrazita dominacija žena. Razlika se prenosi i na visoko obrazovanje kod kojega neki programi postoje isključivo kao sveučilišni studiji te je za njihov upis potrebno položiti državnu maturu primjerenu gimnazijskom programu. Stoga je za očekivati da će se veća zastupljenost žena u gimnazijskim programima prenijeti i na visokoškolsku razinu, gdje u prvih pet obrazovnih područja gotovo da nema stručnih studijskih programa: Obrazovanje, Umjetnost i humanistika, Društvene znanosti, novinarstvo i informacije, Poslovanje, administracija i pravo, Prirodne znanosti, matematika i statistika.

Tablica 3. Rodna struktura studentske populacije s obzirom na područje studija

	Ukupno	Žene	Muškarci	Ne bih se opredijelio/la
Obrazovanje	326	85,1%	14,3%	0,6%
Umjetnost i humanistika	412	56,7%	42,1%	1,2%
Društvene znanosti, novinarstvo i informacije	289	80,6%	19,2%	0,2%
Poslovanje, administracija i pravo	1574	65,3%	34,5%	0,2%
Prirodne znanosti, matematika i statistika	182	57,0%	41,8%	1,2%
Informacijske i komunikacijske tehnologije (ICT)	289	26,8%	73,2%	0,0%
Inženjerstvo, manufaktura i građevinarstvo	898	29,9%	69,8%	0,3%
Agrikultura, šumarstvo, ribarstvo, veterina	221	66,9%	32,9%	0,3%
Medicina i socijalna skrb	513	77,6%	22,1%	0,3%
Usluge	371	28,0%	72,0%	0,0%

Nažalost, zbog promjene kategorizacije obrazovnih područja, ovi podaci nisu usporedivi s prethodnim istraživanjima EUROSTUDENT.

U tablici 4 može se vidjeti rodna struktura studentske populacije s obzirom na kategoriju visokih učilišta. Kao i u cijeloj populaciji, studentice čine značajnu većinu na Sveučilištu u Zagrebu (61%), u Rijeci (63,8%), na manjim sveučilištima (62,5%) te na javnim veleučilištima i visokim školama (55,9%). S druge strane, na Sveučilištu u Splitu (52,8%) te na privatnim veleučilištima i visokim školama (52,1%) značajno je više studenata, dok na Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera nema značajnih rodni razlika. U odnosu na prethodni val istraživanja, u ovom valu istraživanja EUROSTUDENT razlike su u rodnoj strukturi pronađene na većem broju visokih učilišta (tada su samo pronađene razlike na privatnim stručnim studijima te na ostalim javnim sveučilištima). No i ovdje je vjerojatno riječ o upotrebi različitih kategorizacija visokih učilišta, kao i o dvostruko većem uzorku u EUROSTUDENTU VI.

Tablica 4. Rodna struktura studentske populacije s obzirom na kategoriju visokih učilišta

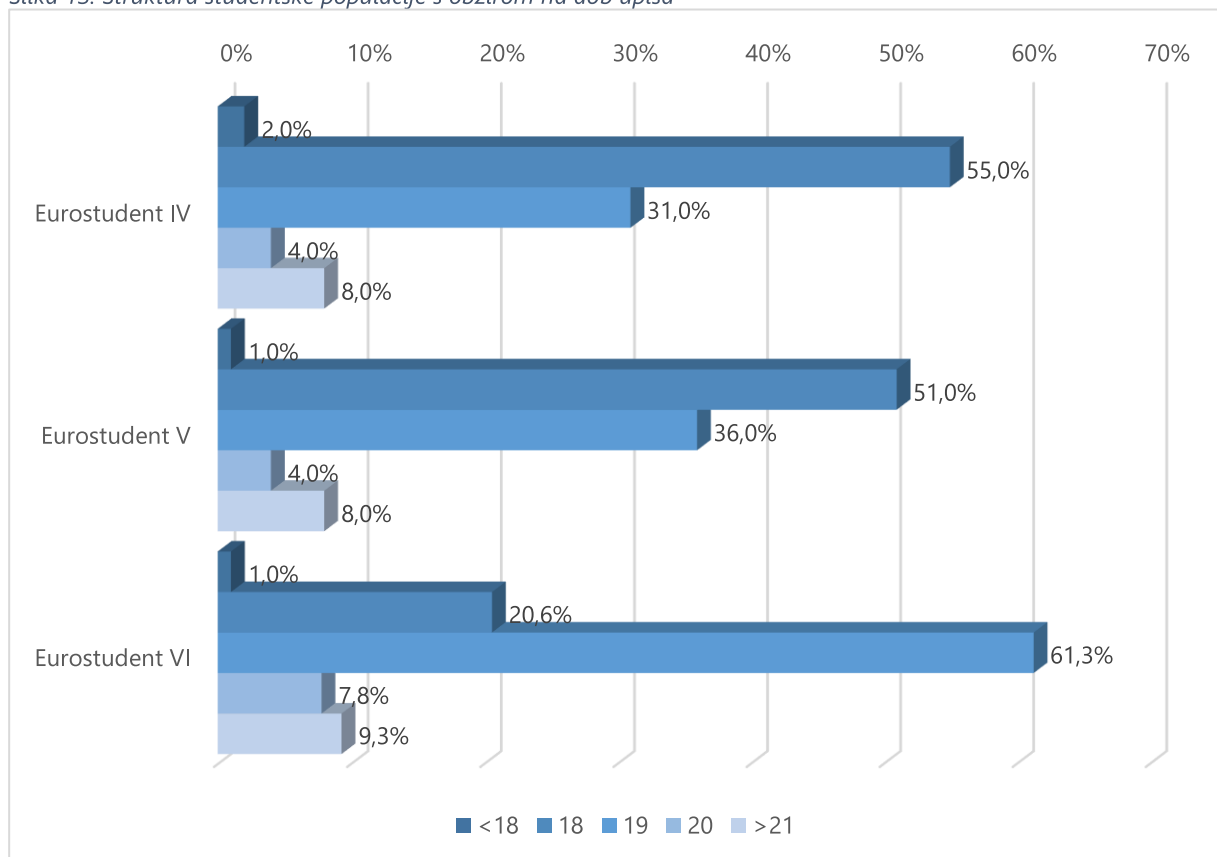
	Ukupno	Žene	Muškarci	Ne bih se opredijelio/la
Sveučilište u Zagrebu	1.998	60,7%	38,9%	0,4%
Sveučilište u Splitu	607	47,0%	52,7%	0,3%
Sveučilište u Rijeci	485	63,6%	36,1%	0,3%
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	525	48,0%	51,5%	0,5%
Manja sveučilišta (<10.000)	449	62,4%	37,4%	0,2%
Javna veleučilišta i visoke škole	604	55,9%	43,8%	0,3%
Privatna veleučilišta i visoke škole	406	47,9%	52,1%	0,0%

Dob upisa studenata

Na temelju prikupljenih podataka o godini rođenja i godini prvog upisa na visoko učilište formirana je varijabla dobi prvog upisa studenata na visoko učilište. Na slici 13 vidljivo je da je u ovom valu istraživanja EUROSTUDENT došlo do promjene u rezultatima istraživanja, i to u povećanom udjelu kategorije od 19 godina i smanjenom udjelu kategorije od 18 godina. Osnovni razlog nije promjena ponašanja u mladoj generaciji, već promjena metodologije utvrđivanja dobi pri prvom upisu, koja sada zbog zaokruživanja rezultata češće ima cjelobrojni ishod od 19 godina.

Razmotre li se svi upisani u visoko obrazovanje u dobi do 19 godina, udjeli ne pokazuju značajne promjene u odnosu na prethodna istraživanja: EUROSTUDENT IV (86%), EUROSTUDENT V (87%), i EUROSTUDENT VI (81,9%).

Slika 13. Struktura studentske populacije s obzirom na dob upisa

Stoga Hrvatsku i dalje treba promatrati kao zemlju u kojoj se prelazak u visoko obrazovanje dominantno događa bez odgode nakon završetka srednje škole. Takav rezultat s jedne strane ukazuje na dovoljne kapacitete visokog školstva za prihvata svih zainteresiranih za studij, male potražnje za radnom snagom s kvalifikacijama na razini srednje škole, ali ukazuje i na nedovoljnu uključenost osoba koje bi s odgodom upisale studij nakon određenog razdoblja na tržištu rada (cjeloživotno učenje, dokvalifikacije). Odgođeni studij karakterističan je za zemlje koje imaju znatno veći udio osoba koje se na studij vraćaju nakon vremena provedenog u zaposlenosti, osoba koje se školuju ili doškoluju uz rad. Drugi razlog direktnoj tranziciji iz srednjeg obrazovanja u visoko treba tražiti u načinu financiranja troškova studija u kojima MZO dominantno financira školarinu za studente u direktnoj tranziciji, a i roditeljska financijska potpora kao dominantan izvor financija za studij veže se za mlađe generacije. Spor tijek ulaska u zaposlenje te niska primanja osoba koje rade sa srednjom stručnom spremom demotivirajuće djeluju na odgodu uključivanja u visoko obrazovanje, pogotovo ako se povežu s dominantno izvanrednim studijem (uz plaćanje školarine).

S obzirom na nerazmjer u distribuciji sudionika prema dobi prvog upisa, za potrebe daljnje analize studenti su podijeljeni u skupinu ispod 21 godine u vrijeme prvog upisa te 21 godinu i više u vrijeme prvog upisa.

Tablica 5. Struktura studentske populacije prema dobi prvog upisa s obzirom na kategoriju visokih učilišta

	Ukupno	<21	>21
Sveučilište u Zagrebu	1.745	96,4%	3,6%
Sveučilište u Splitu	514	93,7%	6,3%
Sveučilište u Rijeci	416	87,2%	12,8%
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	461	95,6%	4,4%
Manja sveučilišta (<10.000)	395	86,8%	13,2%
Javna veleučilišta i visoke škole	508	80,1%	19,9%
Privatna veleučilišta i visoke škole	342	74,8%	25,2%
Ukupno	1.745	96,4%	3,6%

Kao što je vidljivo u tablici 5, na razini studentske populacije tek je nešto manje od 4% onih koji su studij na visokom učilištu prvi put upisali s 21 godinom ili više. U direktnoj tranziciji dominantnu ulogu imaju sveučilišta u Zagrebu (3,6% odgođenih upisa), Splitu (6,3%) i Osijeku (4,4%). Manja sveučilišta i Sveučilište u Rijeci imaju oko 13% odgođenih upisa, kod javnih se veleučilišta taj broj približio broju od 20%, dok je kod privatnih veleučilišta i visokih škola četvrtina osoba studij prvi put upisala s 21 godinom ili više. Time se barem donekle potvrđuje intencija razvoja stručnih studija kao dominantno usmjerenih na proizvodna zanimanja i školovanje osoba koje naknadno ulaze u visoko obrazovanje.

U tablici 6 prikazani su podaci o strukturi studenata po dobi prvog upisa s obzirom na studentski status. Vidljivo je da je kod redovitih studenata velika većina (96,3%) onih koji su učilište prvi put upisali prije 21. godine, dok je kod izvanrednih studenata taj broj nešto niži (75,1%), iako je i dalje riječ o velikoj većini. Također, i ti se podaci razlikuju u svega nekoliko postotaka u odnosu na prošli val istraživanja te potvrđuju prethodna saznanja da se model izvanrednog studija ne koristi za studij uz rad, već kao osobno financirani studij za studente mlađe dobi koji nisu ušli u kvote određene financiranjem MZO-a.

Tablica 6. Struktura studentske populacije prema dobi prvog upisa s obzirom na studentski status

	Ukupno	Redoviti studenti	Izvanredni studenti
Ukupno	4.380	3.214	1.167
<21	90,7%	96,3%	75,1%
>21	9,3%	3,7%	24,9%

Socijalno podrijetlo studenata

Već spomenuta ovisnost studenata o financiranju od strane roditelja, kao i niz istraživanja koja uspjeh u školovanju povezuju s kulturnim kapitalom, dovode nas do pitanja u kojoj je mjeri studiranje povezano sa socijalnim položajem roditelja.

Provjera više parametara roditeljskog statusa (obrazovanje obaju roditelja, profesionalni status, profesionalna reprodukcija u vidu istog studija roditelja i djece te subjektivna procjena materijalnog stanja obitelji) pokazala je da socijalni status roditelja nije relevantan za obiteljsku rodnu diskriminaciju u podršci studiranju muškog ili ženskog djeteta. Obitelji, bez obzira na socijalni status roditelja, jednako podržavaju u studiju i svoju mušku i svoju žensku djecu.

Kada se provjerava odnos roditeljskog socijalnog statusa na odabir visokog učilišta, do izražaja dolazi profesionalni status roditelja tako da

- studenti roditelja koji su u mirovini (31% prema 21% ukupno) i majki koje nisu profesionalno aktivne (12% prema 8% ukupno) u većoj su mjeri prisutni na javnim visokim učilištima
- studenti roditelja koji su samozaposleni u većoj su mjeri prisutni na privatnim visokim učilištima (20% prema 14% ukupno za očeve, 12% prema 8% za majke), velik udio samozaposlenih veže se komplementarno na smanjen udio zaposlenih (35% prema 49% kod očeva i 38% prema 57% kod majki) u istoj kategoriji studenata na privatnim visokim učilištima.

Obrazovni status roditelja donekle pokazuje tendenciju grupiranja studenata visokoobrazovanih roditelja u četiri velika sveučilišta te nešto manju zastupljenost visokoobrazovanih roditelja kod studenata na javnim veleučilištima i višim školama, no ta razlika nije statistički signifikantna zbog dominantne skupine roditelja sa srednjom školom koja je karakteristična za generacije rođene krajem pedesetih godina 20. stoljeća. Osim toga prostorni raspored javnih veleučilišta i viših škola po manjim urbanim centrima, za razliku od smještaja četiriju velikih sveučilišta u najvećim gradovima, slijedi obrazovnu strukturu stanovništva gradova s manje visokoobrazovanih osoba u kojima su smještene ta učilišta.

Profesionalna reprodukcija, tj. kulturni kapital roditelja u pogledu pozicija u određenoj profesiji prisutan je kod studenata koji studiraju isti studij koji je završio netko od njihovih roditelja u oko 3% slučajeva, što je relativno malen udio, no takva je povezanost prisutna samo na četiri velika sveučilišta koja imaju kontinuitet u obrazovanju koji može povezati dvije generacije. Za nova visoka učilišta teško je uspostaviti relaciju jer nisu djelovala u vrijeme kad su se obrazovali roditelji današnjih studenata.

I konačno, subjektivna procjena materijalnog statusa obitelji ne pokazuje se statistički relevantnom u prvom redu zbog poznate logike da se procjene u ovakvom tipu mjere siromaštva uglavnom usmjeravaju na usporedbu s obiteljima iz vlastita okruženja, što uprosječuje rezultate zbog usporedbe sa sebi sličnima.

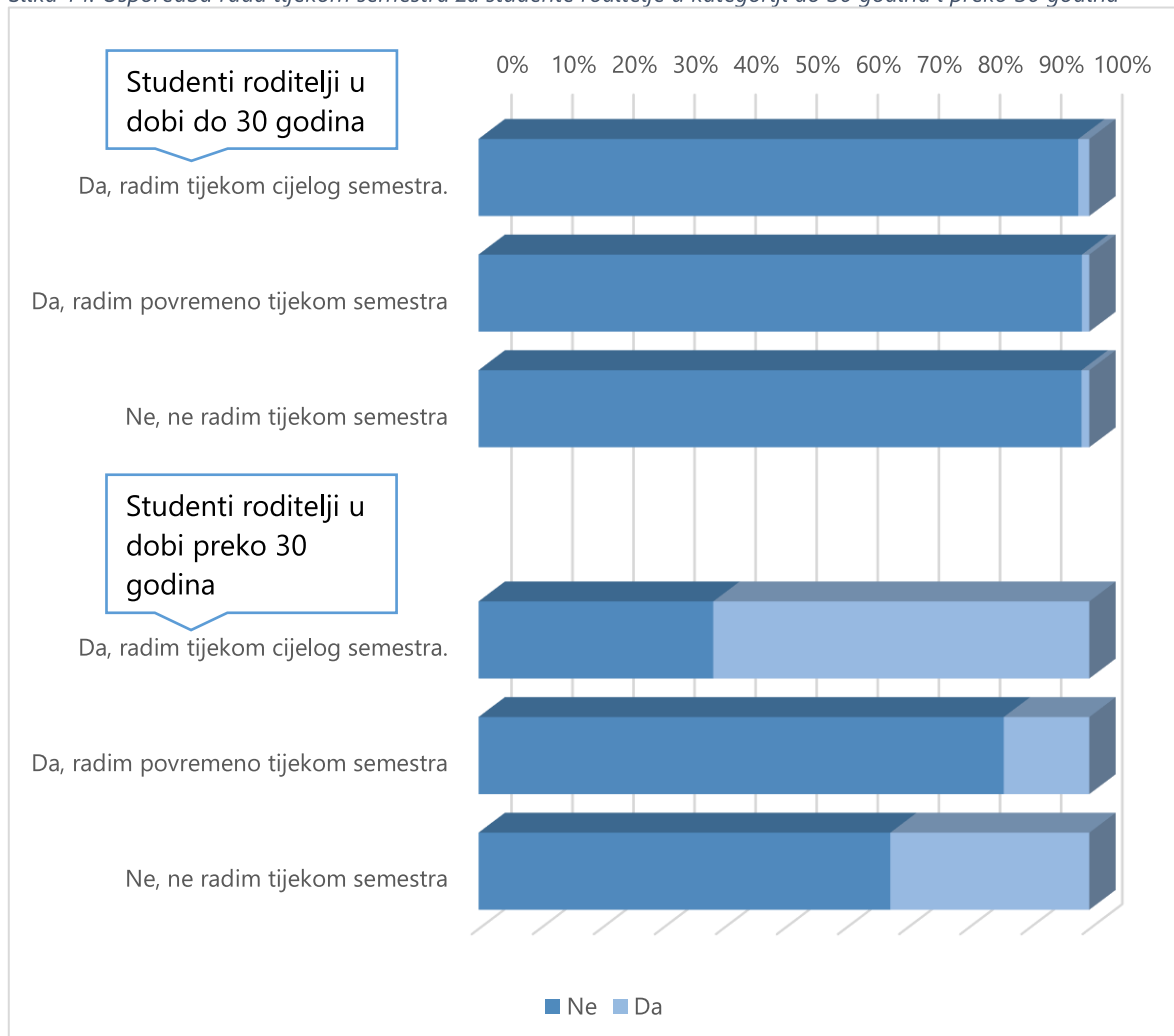
Studenti s djecom

Studenti mlađi od 30 godina koji imaju djecu zastupljeni su u studentskoj populaciji s 1,4%. U pogledu radnog statusa studenti roditelji mlađi od 30 godina u kategorijama rada tijekom semestra zastupljeni su otprilike u omjeru u kakvom su zastupljeni u populaciji studenata te dobi. Stalni posao tijekom semestra radi 1,8% studenata roditelja, povremeno radi 1,2%, a ne radi tijekom semestra 1,3%.

Studenti s djecom stariji od 30 godina uglavnom su profesionalno aktivne osobe koje se na studij vraćaju iz zaposlenja. Roditeljski je status u toj dobi više vjerojatan zbog životnog ciklusa i zbog privređivanja za život kroz zaposlenost. Unutar kategorije studenata u dobi od 31 do 55 godina, njih 51,3% ima djecu. Zaposlenost tijekom cijelog semestra u ovoj je kategoriji 61,5%, povremeni je rad prisutan kod 14%, dok

ih 32,6% ne radi tijekom semestra, što sve ocrtava karakteristike osoba koje se iz zaposlenja uključuju u visoko obrazovanje.

Slika 14. Usporedba rada tijekom semestra za studente roditelje u kategoriji do 30 godina i preko 30 godina

Studenti s poteškoćama

Jedan od stalnih ciljeva istraživanja EUROSTUDENT jest provjeriti u kojoj je mjeri visoko obrazovanje dostupno osobama s fizičkim ili psihičkim poteškoćama. Osnovni je razlog interesa za ovu temu unaprijediti podršku osobama s poteškoćama kako one ne bi bile isključene iz obrazovnog procesa zbog prepreka koje nisu vidljive osobama koje poteškoće nemaju.

U istraživanju EUROSTUDENT VI ukupno 11,8% osoba navodi da ima neki oblik poteškoća koje im funkcionalno ometaju život ili studiranje. Procjena se temelji na nizu posebnih pitanja o pojedinim tipovima poteškoća, što je svojevrsno potaknuto dosjećanje koje facilitira iskazivanje o prisutnosti pojedinih poteškoća. Zbog toga treba naglasiti da će udio osoba s poteškoćama biti moguće komparirati samo s istovrsnim postupkom mjerenja, jer će sintetičke procjene samo jednim pitanjem uglavnom davati niže procjene udjela osoba s poteškoćama. Usporedi li se postotak s prethodnim istraživanjima EUROSTUDENT u Hrvatskoj, možemo zaključiti da je on nešto manji, ali da se još uvijek radi o varijaciji koja se može podvesti pod marginu pogreške uzorka (2011. 15%, 2014. 14%).

Prema tipovima poteškoća dominantnu skupinu čine senzorne poteškoće, kronične bolesti i kategorija ostalih poteškoća, dok su najmanje zastupljene poteškoće koje se uobičajeno percipiraju kao invaliditet – poteškoće u kretanju. Kako se radi o relativno malim udjelima, komparacija s prethodnim istraživanjima nije pretjerano uputna zbog velike margine pogreške uzorka, te se nameće zaključak o relativno stabilnoj prisutnosti osoba s poteškoćama u visokom obrazovanju.

Tablica 7. Struktura poteškoća studenata

	Udio osoba s teškoćama (postoci)
Kronične bolesti	3,7
Psihički poremećaji	2,0
Poteškoće pri kretanju	0,4
Oštećenja vida i sluha	4,7
Poremećaj učenja (npr. disleksija, disgrafija, ADHD (poremećaj hiperaktivnosti i deficita pažnje)	1,1
neke druge dugotrajne fizičke i/ili zdravstvene poteškoće	5,8

Studenti koji su se izjasnili da imaju poteškoće uglavnom navode da njihove poteškoće nisu vidljive drugima u 7,4%, dok je 1,2% studenata izjavilo da su poteškoće koje imaju trenutačno uočljive drugima, a dodatnih 2,9% smatra da su njihove poteškoće uočljive nakon nekog vremena (0,2% nije se izjasnilo).

Tablica 8. Ograničenja s kojima se susreću studenti s poteškoćama (postoci ukupne populacije studenata)

	U svakodnevnim aktivnostima	U studiranju
Ozbiljno ograničavaju	0,8	0,8
2	1,4	1,3
3	3,1	2,4
4	3,4	2,8
Ne ograničavaju uopće	3,0	4,5

Studenti s poteškoćama u svega 0,8% slučajeva smatraju da ih njihove poteškoće ozbiljno ograničavaju u aktivnostima koje rade drugi ljudi ili u studiranju, dok dodatnih 1,3 do 1,4% smatra da imaju nešto manja od ozbiljnih, ali ipak znatna ograničenja. Stoga se može zaključiti da će o podršci obrazovne institucije osobama s teškoćama ovisiti oko 2% studentske populacije, dok se ostali uglavnom mogu nositi sa zahtjevima studiranja bez dodatne pomoći.

Pri upitu kako procjenjuju tu podršku, studenti koji nemaju nikakvih ograničenja izjasnili su se da podršku nisu ni tražili. Ostali studenti inkliniraju kritičkom stavu da podrška dobivena od institucije nije bila dovoljna. Na ljestvici od 5 stupnjeva 2% se izjašnjava na negativnom dijelu ljestvice (podrška nije dostatna), dok 1,2% smatra da im je pružena podrška visokog učilišta bila dovoljna.

MATERIJALNI UVJETI STUDIRANJA

EUROSTUDENT VI

SMJEŠTAJ ZA VRIJEME STUDIJA
PREHRANA
ŠKOLARINE

Jedan od ključnih elemenata dostupnosti visokog obrazovana, osim dostupnosti ulaska u visoko obrazovanje, jesu materijalni uvjeti studiranja. Istraživanje EUROSTUDENT usmjereno je i na prihodovnu i na rashodovnu stranu materijalnih uvjeta. Stoga će u ovom poglavlju biti obuhvaćeni sljedeći elementi: stanovanje, troškovi, izvori financiranja i studentski rad.

Smještaj za vrijeme studija

U opisu studentske populacije spomenuta je politika prostornog širenja mreže visokih učilišta koja ima i odraza na prostorni raspored i tip smještaja studenata za vrijeme studija. Tradicionalni pristup odlasku na studij u velike sveučilišne centre stavljao je u nepovoljan položaj studente izvan velikih sveučilišnih centara, pogotovo ako su dolazili iz obitelji slabijega imovinskog statusa. Razvoj mreže visokoškolskih učilišta povećao je broj centara u kojima je moguće studirati i osnivanjem sveučilišta i razvojem visokih učilišta koja provode stručno visoko obrazovanje.

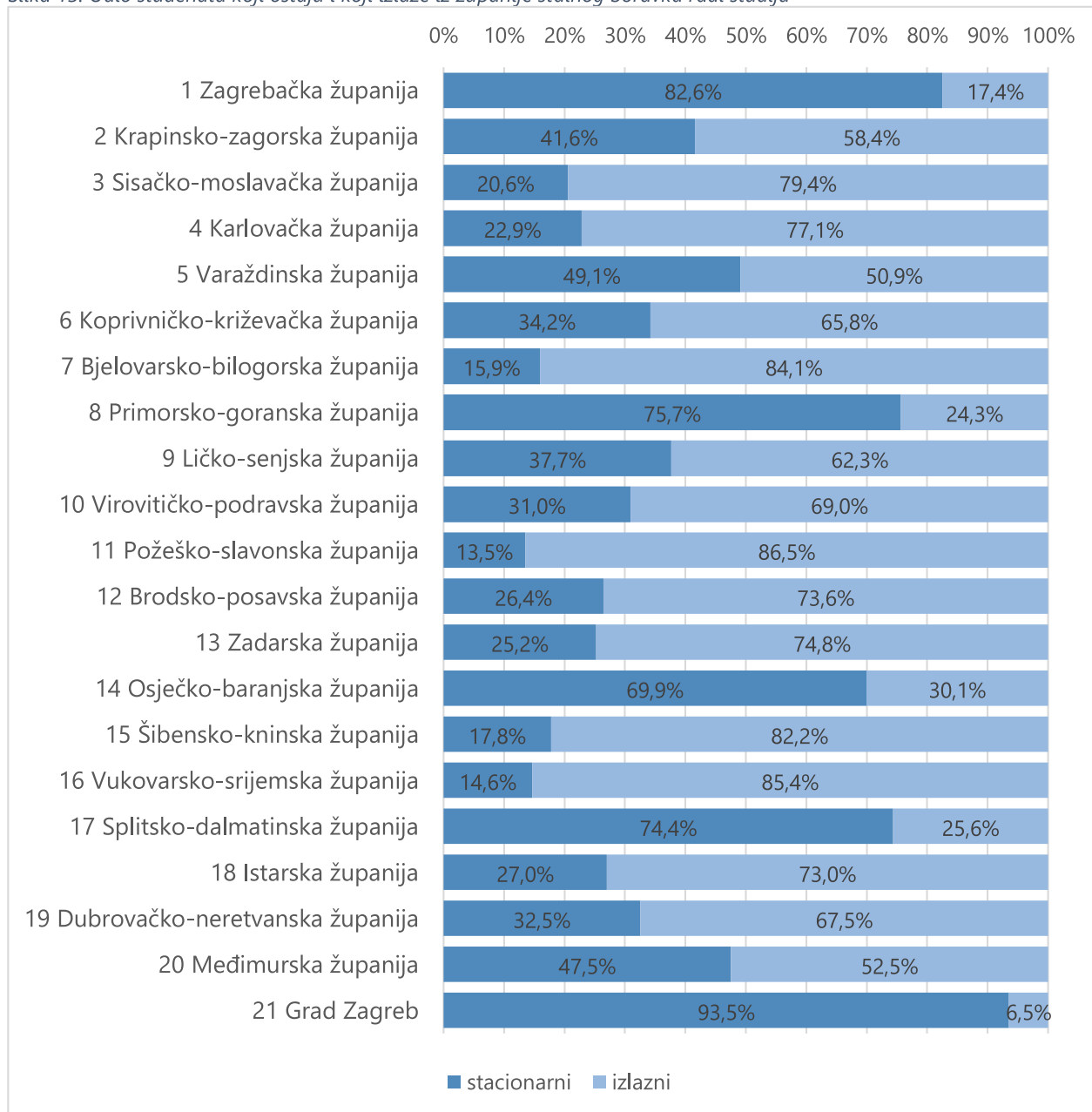
U kojoj je mjeri strategija prostorne disperzije visokih učilišta pogodila bit problema, najbolje će pokazati podaci o prostornoj mobilnosti studenata u odnosu na mjesto stalnog boravka. U pregledu mobilnosti prikazani su podaci koji opisuju koliko studenata mlađih od 30 godina ostaje na studiju u županiji u kojoj imaju stalno mjesto boravka, a koliko ih studira izvan županije u kojoj su prijavljeni sa stalnim mjestom boravka. Vidljivo je da su tradicionalni sveučilišni centri, Zagreb, Rijeka, Split i Osijek, i dalje na vrhu po broju studenata koji ostaju u županiji studiranja te taj postotak varira od 69,9% u Osijeku do 93,5% u Zagrebu (slika 15). Ostale županije variraju ovisno o prometnoj povezanosti koja omogućuje dnevno komutiranje i obuhvatu visokih učilišta u toj županiji. Stoga je važan uvid i u to kakva je struktura studenata koji studiraju u pojedinoj županiji.

Što se tiče studenata starijih od 30 godina, koji čine 8,6% cijele studentske populacije, njih 91,4% studira u županiji stalnog mjesta boravka, dok su ostali unutar tradicionalnih komutacijskih zona zaposlenja, npr. Zagrebačka županija i Sisačko-moslavačka županija prema Zagrebu. No detaljnija analiza prilagođenosti visokih učilišta potrebama zaposlenih nije moguća zbog vrlo malih učestalosti u uzorku studenata starijih od 30 godina, pogotovo kad se uzorak razlomi po županijama.

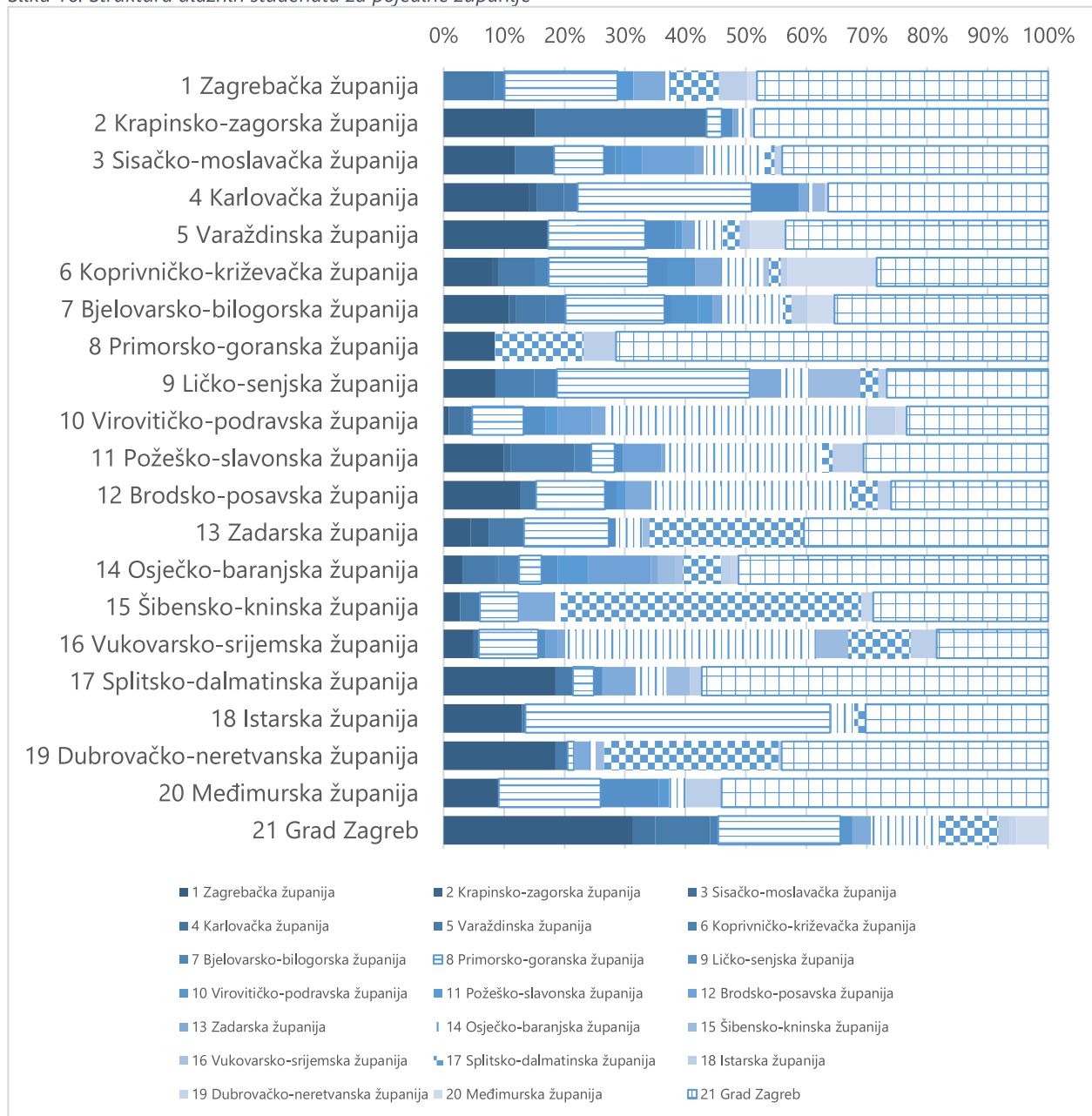
Pogledaju li se analize ulaznih studenata za pojedine županije, uočljiva su gravitacijska područja koja konvergiraju pojedinim većim sveučilišnim centrima, ali i razmjena studenata između velikih centara (slika 16). U tu se razmjenu uključuje i Zagrebačka županija koja je jako imigracijsko područje za studente koji studiraju u Zagrebu, ali i emitivno područje prema Zagrebu, Rijeci i Splitu.

Bez obzira na velik udio domicilnih studenata, 47% studenata koristi se subvencijom gradskoga ili međugradskog prijevoza. U osnovici taj je broj ispod očekivanja uzme li se u obzir da je u velikim sveučilišnim centrima gradski prijevoz nezaobilazan oblik pokretljivosti unutar grada.

Slika 15. Udio studenata koji ostaju i koji izlaze iz županije stalnog boravka radi studija

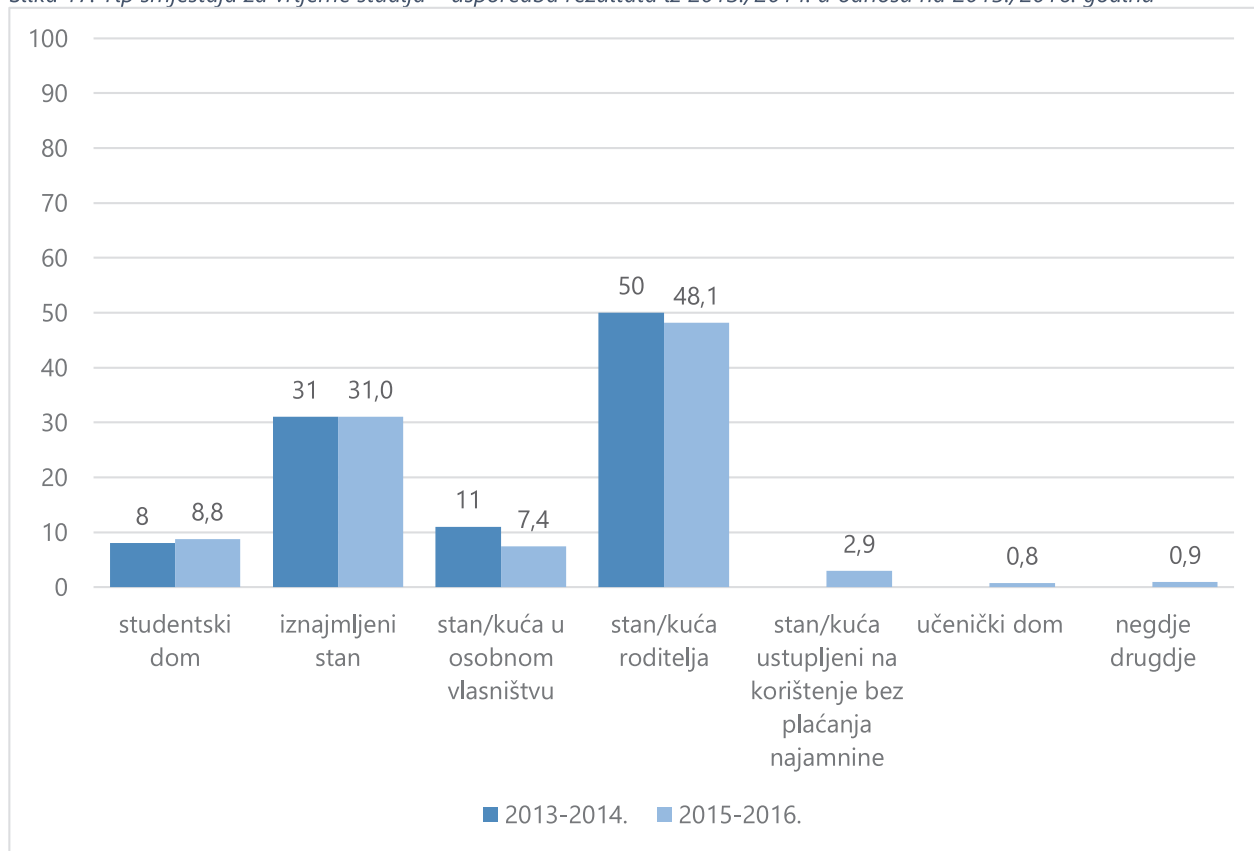

Slika 16. Struktura ulaznih studenata za pojedine županije

Pregled udjela stacionarnih studenata važan je i zbog provjere svrhovitosti prostorne disperzije visokih učilišta, koja samo djelomično može zadovoljiti lokalne potrebe – zbog manjeg opsega studijskih programa i zbog veće usmjerenosti na stručno visoko obrazovanje, te zbog očekivanja da će veći dio studenata u županijama s većim udjelom domicilnih studenata biti smješten kod roditelja.

Slika 17. Tip smještaja za vrijeme studija – usporedba rezultata iz 2013./2014. u odnosu na 2015./2016. godinu

Distribucija tipova smještaja uglavnom je ostala identična, pogotovo uzme li se u obzir da posljednje tri kategorije nisu korištene u prethodnom istraživanju, EUROSTUDENT V. Neznatan porast kapaciteta studentskih domova i korištenje kapaciteta učeničkih domova ostaje na razini koja obuhvaća manje od desetine studentske populacije. Alternativa studentskom domu u slučajevima da student napušta mjesto svog stalnog boravka radi studija jest iznajmljivanje stana (ostaje na razini od 31%), život u vlastitom stanu (pada na 7,4% u odnosu na prethodno razdoblje kada je bilo zastupljeno s 11%) ili stan koji je student dobio na korištenje bez naknade (2,9%).

Najbrojniji dio populacije i dalje ostaje u kategoriji života studenta s roditeljima za vrijeme studija (48,1%).

Neznatne promjene u udjelima pojedinih tipova smještaja posljedica su velike zastupljenosti četiriju velikih sveučilišnih centara u ukupnoj populaciji studenata. Stoga je prostorno širenje mreže visokih učilišta moglo imati samo ograničen utjecaj na raspored tipova smještaja u segmentu malih sveučilišta i kod studenata na veleučilištima i visokim školama. Pregled tablice 9 ipak pokazuje da su ključne razlike među promatranim učilištima u kapacitetu i dostupnosti studentskih domova. Usporedbe četiriju velikih sveučilišnih centara, Zagreba i Splita s većim kapacitetima u studentskim domovima, te Rijeke i Osijeka s manjim od prosjeka kapacitetima u studentskim domovima, vode k zaključku da se povećava udio studenata koji žive u iznajmljenim stanovima. Posebnost je Rijeke i Osijeka i u znatno manjem udjelu života s roditeljima, što je bilo vidljivo i u migracijskim podacima.

Mala sveučilišta trebala su utjecati na povoljnije uvjete smještaja za studente, no ona su zbog malih smještajnih kapaciteta u studentskim domovima karakteristična po prosječnoj zastupljenosti života s roditeljima te iznadprosječnoj zastupljenosti života u iznajmljenim stanovima. Time je, ponajprije zbog loše (unutaržupanijske) prometne povezanosti, glavna intencija povećanja dostupnosti visokog školovanja samo djelomično ispunjena za one koji žive u mjestu studiranja, dok su studenti koji su

živjeli izvan županijskih centara i dalje u nepovoljnom položaju. Pretpostavke o dnevnom komutiranju uglavnom su bile neosnovane zbog slabe povezanosti unutar županija, dok je cijena smještaja u odnosu na velike sveučilišne centre gotovo identična zbog manjih smještajnih kapaciteta, manje tradicije iznajmljivanja nekretnina za stanovanje studenata u novim centrima visokog obrazovanja i zbog konkurencije s dnevnim najmom u turistički atraktivnim područjima. Gotovo je identična situacija i s javnim veleučilištima i visokim školama.

S druge strane konfiguracija smještaja studenata koji studiraju na privatnim veleučilištima i visokim školama specifična je. Obilježava je iznadprosječna zastupljenost života s roditeljima i života u vlastitom stanu te ispodprosječna zastupljenost podstanarstva i smještaja u studentske domove. S obzirom na činjenicu da se većina privatnih visokih učilišta nalazi u Zagrebu, udio smještaja u studentske domove treba promatrati iz perspektive imovinskog cenzusa koji je u suprotnosti s odlukom da se studira uz plaćanje školarine na privatnom visokom učilištu. Isti bi razlog trebao ležati i u osnovi smanjenog udjela iznajmljivanja stanova i povećanog udjela vlastitih stambenih jedinica u kojima studenti žive. Kako je zbroj ovih dvaju tipova smještaja identičan prosječnom udjelu, preraspodjela u korist vlastitih stambenih jedinica vjerojatno bi trebala proizlaziti iz boljega imovinskog stanja studenata na privatnim učilištima te većeg udjela studenata koji studiraju uz zaposlenje.

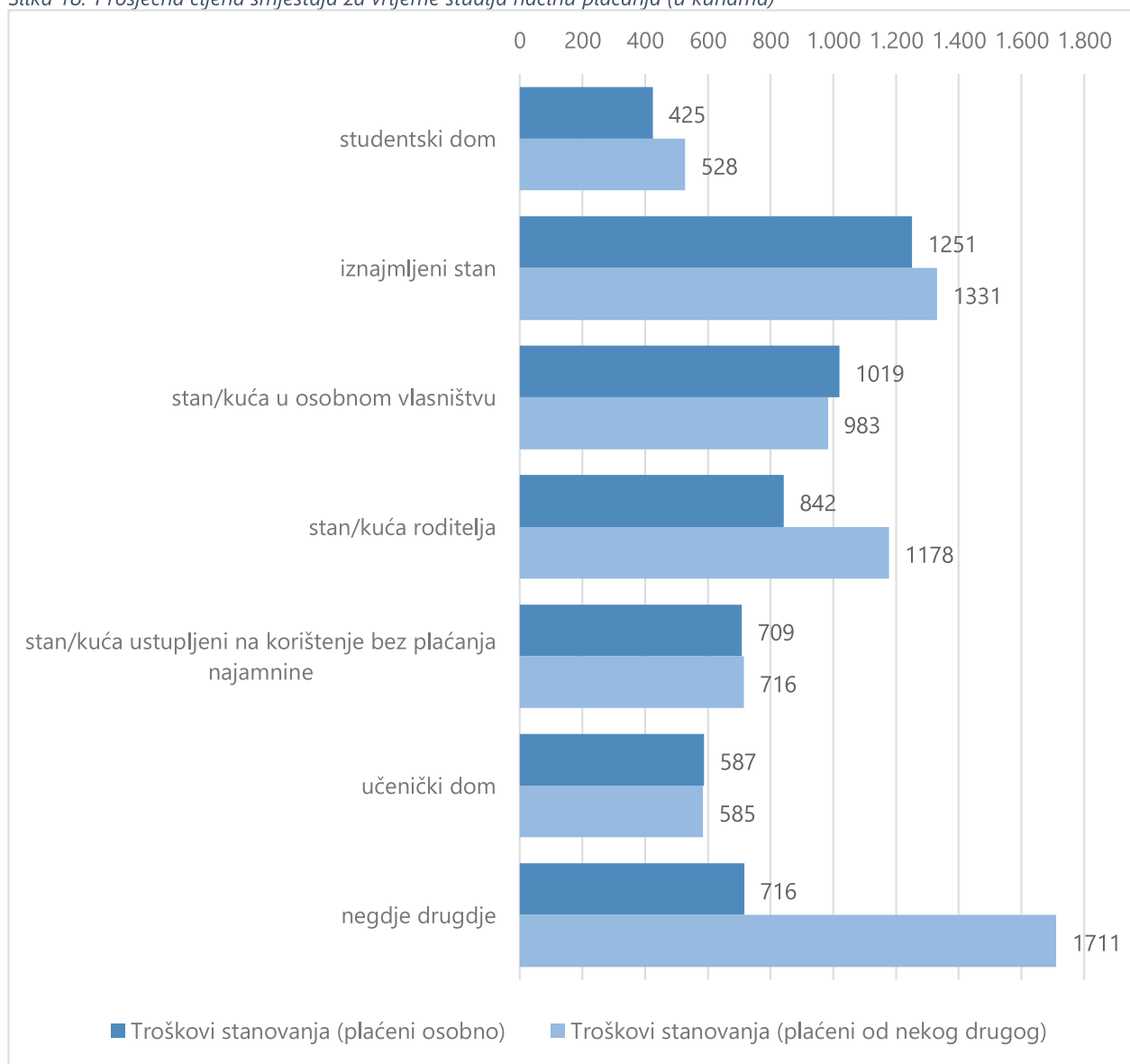
Tablica 9. Raspored tipova smještaja prema tipu visokog učilišta

	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Manja sveučilišta (<10.000)	Javna veleučilišta i visoke škole	Privatna veleučilišta i visoke škole	Ukupno
Studentski dom	13,2%	9,9%	5,9%	7,3%	4,5%	5,0%	1,2%	8,8%
Iznajmljeni stan	25,4%	27,3%	52,1%	38,5%	38,2%	30,8%	22,2%	31,0%
Stan/kuća u osobnom vlasništvu	6,0%	3,9%	6,1%	7,9%	6,3%	11,1%	16,1%	7,4%
Stan/kuća roditelja	50,6%	51,7%	32,2%	41,0%	47,9%	49,9%	57,3%	48,2%
Stan/kuća ustupljeni na korištenje bez plaćanja najamnine	3,3%	3,3%	2,5%	3,7%	1,8%	1,4%	2,9%	2,9%
Učenički dom	0,7%	1,4%	0,7%	0,2%	0,5%	1,4%	0,0%	0,7%
Negdje drugdje	0,7%	2,5%	0,5%	1,3%	0,8%	0,4%	0,3%	0,9%
Ukupno	1.704	484	407	454	382	497	347	4.275

Uzme li se u obzir različitost cijene pojedinih tipova smještaja, socijalna komponenta stanovanja postaje ključna za provjeru društvene jednakosti u pristupu subvencioniranim oblicima smještaja za vrijeme studija (razlika između iznajmljivanja stana i smještaja u studentskom domu prosječno je 814 kn).

Ostali tipovi smještaja mogu ocrtati koliki su izravni, a koliki neizravni troškovi vezani za stanovanje u posjedovanim ili iznajmljenim stambenim jedinicama. U slučaju ustupljenih stanova troškovi se uglavnom kreću oko 700 kn, stoga je zanimljiva distribucija pojedinih tipova smještaja razdijeljena po osnovi imovinskog, radnog i obrazovnog statusa roditelja i roditeljskog statusa za studente mlađe od 30 godina. Tako stanovanje s roditeljima povećava troškove za oko 150 kn (gledano iz vizure studenta), do 480 kn gledano iz perspektive roditelja. Troškovi stanovanja u vlastitom stanu za otprilike su 300 kn skuplji nego u stanu ustupljenom od nekog drugog (oko 1.000 kn). Osim toga možemo zaključiti da su troškovi iznajmljenog stana prosječno za 600 kn skuplji od stanovanja u stanu ustupljenom bez plaćanja. Tomu u prilog ide i činjenica da su studenti mlađi od 30 godina procijenili da bi primjeren iznos subvencije za stanovanje u slučaju života u iznajmljenom stanu bio 669 kn.

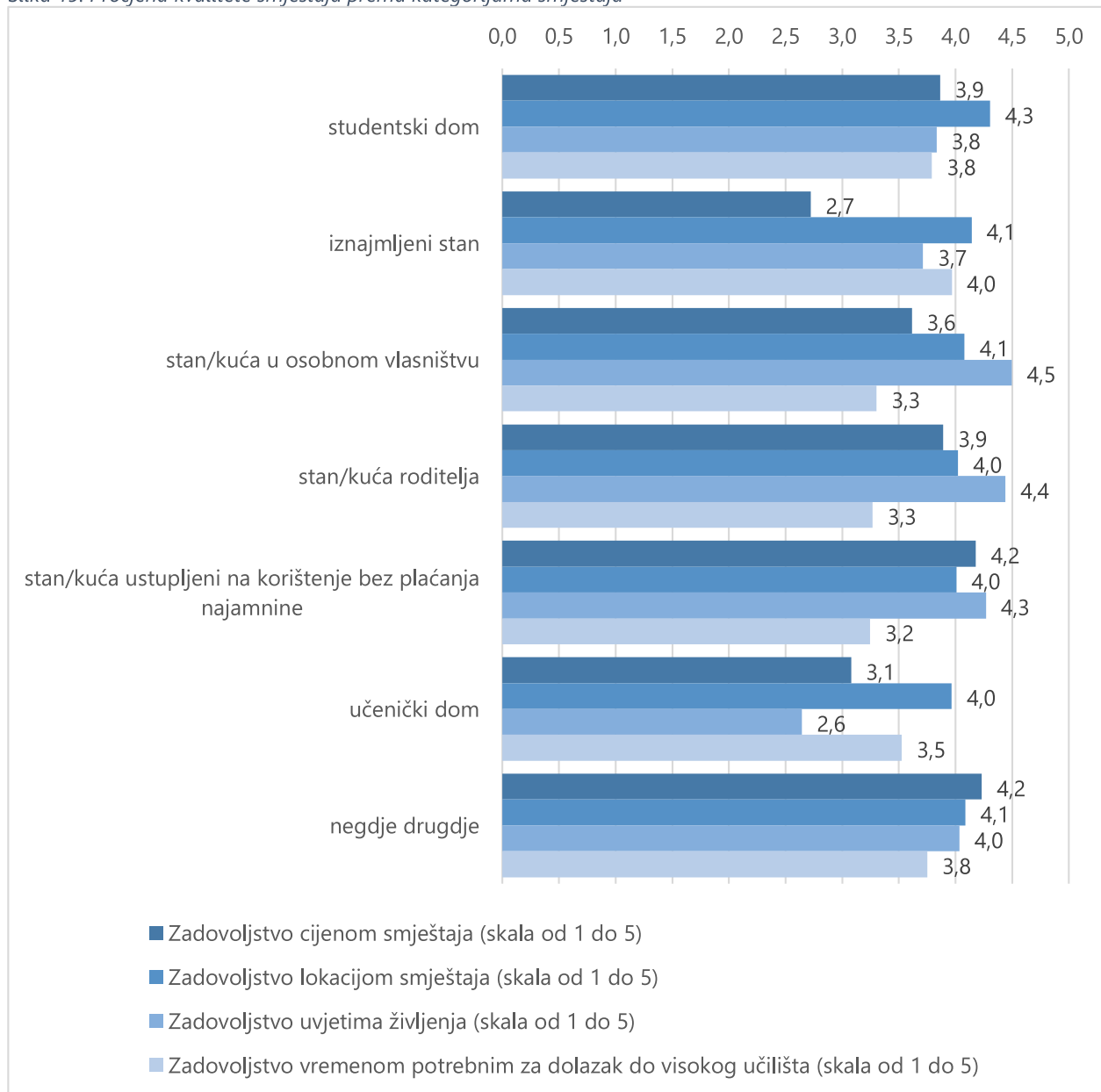
Slika 18. Prosječna cijena smještaja za vrijeme studija načinu plaćanja (u kunama)

Usporedi li se **zadovoljstvo pojedinim aspektima smještaja**, ključna distinkcija u procjeni zadovoljstva smještajem ostaje njegova cijena. S izuzetkom učeničkih domova, koji po svojim uvjetima stanovanja nisu najprimjereniji za potrebe studenata, svi su ostali uvjeti stanovanja ocijenjeni ocjenama koje variraju

od 3 do 4,5. S druge strane, zadovoljstvo cijenom smještaja obrnuto je proporcionalno cijeni smještaja te su u tom segmentu razlike izraženije – od 2,7 za studente smještene u iznajmljenim stanovima do 4,2 za studente u stanovima ustupljenim na korištenje bez plaćanja. Pritom je smještaj u studentskom domu vrlo visoko ocijenjen, s 3,9.

Slika 19. Procjena kvalitete smještaja prema kategorijama smještaja

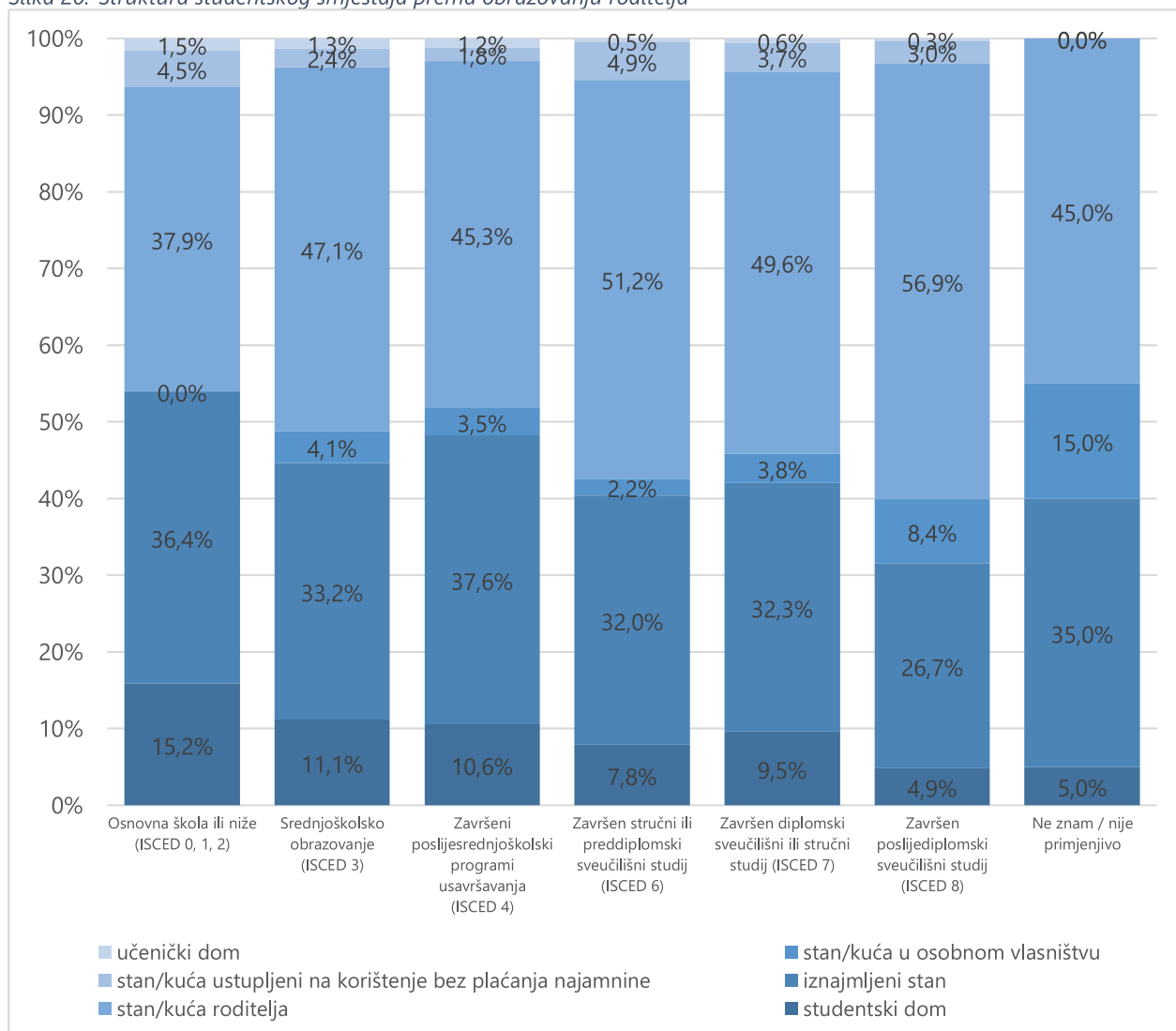

Promatra li se struktura smještaja studenata mlađih od 30 godina kroz prizmu obrazovanja roditelja, podaci ocrtavaju dvije oprečne tendencije. Subvencionirani smještaj u studentske domove dostupniji je studentima čiji su roditelji nižega obrazovanja. Tako je, gledano iz perspektive obrazovanja roditelja, 15,2% studenata čiji su roditelji imali samo osnovno obrazovanje smješteno u studentske domove, dok je smještaj u studentski dom ostvarilo svega 4,9% studenata kojima je jedan od roditelja stekao doktorat znanosti. Raspored zastupljenosti studenata u studentskim domovima prema obrazovnim kategorijama roditelja između te dvije krajnosti slijedi gotovo linearan pad. U toj sferi dostupnost smještaja u studentske

domove pokazuje socijalnu osjetljivost dajući veću šansu studentima iz obitelji s lošijim obrazovanjem roditelja.

Usporedba stanovanja u iznajmljenim stanovima za vrijeme studija ne slijedi istu logiku, već su u tom tipu smještaja zastupljeniji studenti iz obitelji s nižim obrazovanjem roditelja, dok su studenti iz obitelji s najvišim stupnjevima obrazovanja roditelja najmanje prisutni u ovoj kategoriji. Razlog tom paradoksu, po kojemu su studenti iz obitelji s nižim obrazovnim zaleđem najzastupljeniji i u kategoriji s najvećom cijenom, može se očitati u zastupljenosti smještaja u roditeljskom domu ili u vlastitom stanu za vrijeme studija. U ove su dvije kategorije najzastupljeniji studenti višega obrazovnog zaleđa. Tako usporedba dviju krajnjih kategorija obrazovanja pokazuje da su studenti koji imaju roditelje s doktoratom bili zastupljeni u kategorijama vlastitog smještaja (roditeljskog ili osobnog) u 65,3% slučajeva, dok su studenti s roditeljima obrazovanim na razini osnovne škole bili u vlastitim smještajima u 37,9% slučajeva. Razlog ovoj disproporciji nije samo u različitom materijalnom položaju roditelja nego i u prostornom rasporedu stanovništva koje ima veću koncentraciju visokoobrazovanih osoba u gradovima, posebice sveučilišnim centrima. Stoga je, respektirajući slabiji materijalni položaj studenata koji imaju slabije obrazovane roditelje, potrebno poduzeti dodatne napore da se studentima koji dolaze iz obitelji nižega stupnja obrazovanja poboljšaju šanse za dostupnost subvencioniranih tipova smještaja.

Slika 20. Struktura studentskog smještaja prema obrazovanju roditelja

U tom je pogledu zanimljiva i analiza razloga zbog kojih studenti koji žive u iznajmljenom stanu u mjestu studija nisu smješteni u studentski dom te jesu li aplicirali i dobili subvenciju troškova stanovanja. Među studentima iz obitelji s najnižim obrazovanjem roditelja 34,7% ih nema uvjete ili nije dobilo smještaj, što je manje od drugih kategorija (48 do 52%), ali još uvijek dovoljno velik broj da bi šanse studenata iz obitelji s nižim obrazovanjem roditelja trebalo povećati. Drugi je razlog studiranje u mjestu u kojemu nema studentskog doma. Kako studentskih domova nema u gradovima u kojima su osnovana nova visoka učilišta, to dovodi u pitanje učinkovitost strategije disperzivnog širenja mreže visokih učilišta u svrhu veće dostupnosti visokog obrazovanja. Ako su nova visoka učilišta i otvorila mogućnost studija mladima izvan velikih centara i onima slabijega imovinskog statusa, primjerena podrška troškovima studiranja, a posebno smještaja, bila bi svakako važna mjera da se dostupnost sustava visokog obrazovanja poveća.

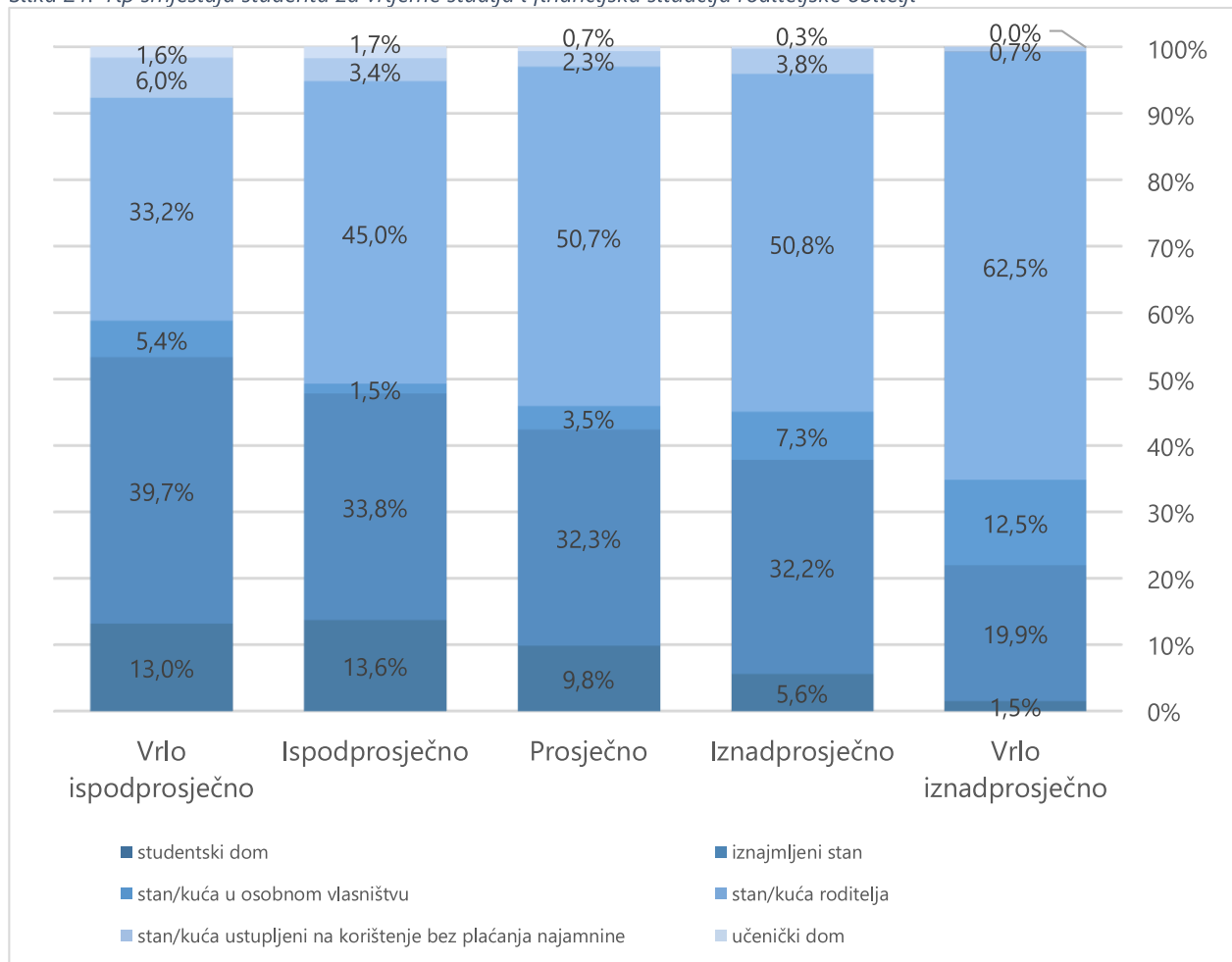
Subvencija troškova stanovanja kao dopunska mjera studentskog standarda pokazala se nedovoljno diskriminativnom u socijalnom smislu. Iako je broj studenata iz najniže obrazovne kategorije koji nisu upoznati s tim oblikom subvencioniranja studentskog standarda najmanji, distribucija dobivenih subvencija ne pokazuje dovoljnu socijalnu osjetljivost, te bi bilo poželjno provjeriti kriterije dodjele ovog oblika subvencija kao i sustav obavještanja studenata o mogućnostima dobivanja ovakve vrste potpora.

Tablica 10. Razlozi zbog kojih student nije smješten u studentskom domu i aplikacija za subvenciju troškova stanovanja

		Osnovna škola ili niže (ISCED 0, 1, 2)	Srednjoškolsko obrazovanje (ISCED 3)	Završeni poslijesrednjoškolski programi usavršavanja (ISCED 4)	Završen stručni ili prediplomski sveučilišni studij (ISCED 6)	Završen diplomski sveučilišni ili stručni studij (ISCED 7)	Završen poslijediplomski sveučilišni studij (ISCED 8)	Ne znam / nije primjenjivo	Ukupno
Prijava za studentski dom	nisam jer u mjestu mog studija ne postoji studentski dom	8,7%	7,7%	6,3%	3,1%	2,7%	4,1%	12,5%	6,0%
	nisam, jer ne želim živjeti u studentskom domu	56,5%	43,5%	35,9%	47,3%	44,7%	54,1%	62,5%	45,1%
	nisam jer nemam uvjete za dobivanje smještaja	21,7%	37,5%	42,2%	35,9%	37,9%	33,7%	12,5%	36,2%
	prijavio/la sam se, ali nisam dobio/la smještaj	13,0%	11,3%	15,6%	13,7%	14,6%	8,2%	12,5%	12,7%
	da	13%	10%	11%	8%	4%	11%	0%	9%
Subvencija troškova stanovanja	ne	71%	53%	45%	40%	57%	44%	29%	51%
	ne, nisam niti upoznat/a s tom subvencijom	17%	36%	44%	52%	39%	44%	71%	40%
	Ukupno ispitanika	23	573	64	131	219	98	8	1229

Već opisane pravilnosti u strukturi smještaja ponavljaju se i prema subjektivnoj procjeni financijskog blagostanja obitelji iz koje student dolazi. Što se tiče radnog statusa roditelja, u smještaju u studentske domove vidljiv je veći udio studenata s radno neaktivnim roditeljima, dok je s druge strane, za razliku od obrazovne i financijske situacije roditelja, smještaj u roditeljskom domu za vrijeme studiranja ravnomjerno raspoređen na sve kategorije radnog statusa. Stoga je samo kategorija očeva neaktivnih na tržištu rada u smanjenom udjelu u kategoriji smještaja u iznajmljene stanove.

Slika 21. Tip smještaja studenta za vrijeme studija i financijska situacija roditeljske obitelji

Tablica 11. Tip smještaja za vrijeme studija prema radnom statusu roditelja

	Otac						Majka					
	Zaposlen/a kao zaposlenik kod poslodavca	Samozaposlen/a u vlastitom obrtu, poduzeću ili imanju	Nezaposlen/a	U mirovini	Nije aktivan/a na tržištu rada	Ovaj roditelj mi je preminuo/la	Zaposlen/a kao zaposlenik kod poslodavca	Samozaposlen/a u vlastitom obrtu, poduzeću ili imanju	Nezaposlen/a	U mirovini	Nije aktivan/a na tržištu rada	Ovaj roditelj mi je preminuo/la
studentski dom	8.6%	8.3%	14.5%	12.1%	13.5%	9.5%	9.0%	5.7%	15.7%	8.7%	11.9%	10.1%
iznajmljeni stan	33.3%	32.2%	30.3%	32.5%	18.9%	30.7%	32.5%	37.4%	33.0%	24.6%	33.9%	35.4%
stan/kuća u osobnom vlasništvu	3.9%	4.6%	1.7%	5.1%	0.0%	7.4%	3.5%	4.3%	4.3%	5.9%	4.2%	16.5%
stan/kuća roditelja	50.1%	50.3%	47.9%	44.0%	64.9%	48.1%	51.0%	48.0%	40.6%	50.5%	47.2%	35.4%
stan/kuća ustupljeni na korištenje bez plaćanja najamnine	2.8%	3.2%	2.6%	3.6%	2.7%	3.0%	2.4%	3.6%	3.8%	6.6%	2.1%	2.5%
učenički dom	0.7%	1.0%	2.1%	1.2%	0.0%	0.9%	0.9%	0.7%	1.3%	1.0%	0.7%	0.0%
negdje drugdje	0.6%	0.4%	0.9%	1.5%	0.0%	0.4%	0.6%	0.4%	1.3%	2.8%	0.0%	0.0%
Ukupno ispitanika	1795	503	234	646	37	231	2114	281	394	289	286	79

Prehrana

Studentska je prehrana uz subvencioniranje školarina i smještaja treći element tradicionalnog pristupa u brizi za studentski standard u Hrvatskoj. Dostupnost restorana sa subvencioniranom prehranom te bezuvjetna distribucija prava na nju čine ovaj oblik beneficije najviše korištenim oblikom subvencioniranja. No širenje mreže visokih učilišta nametnulo je nove zahtjeve u organizaciji mreže studentskih restorana.

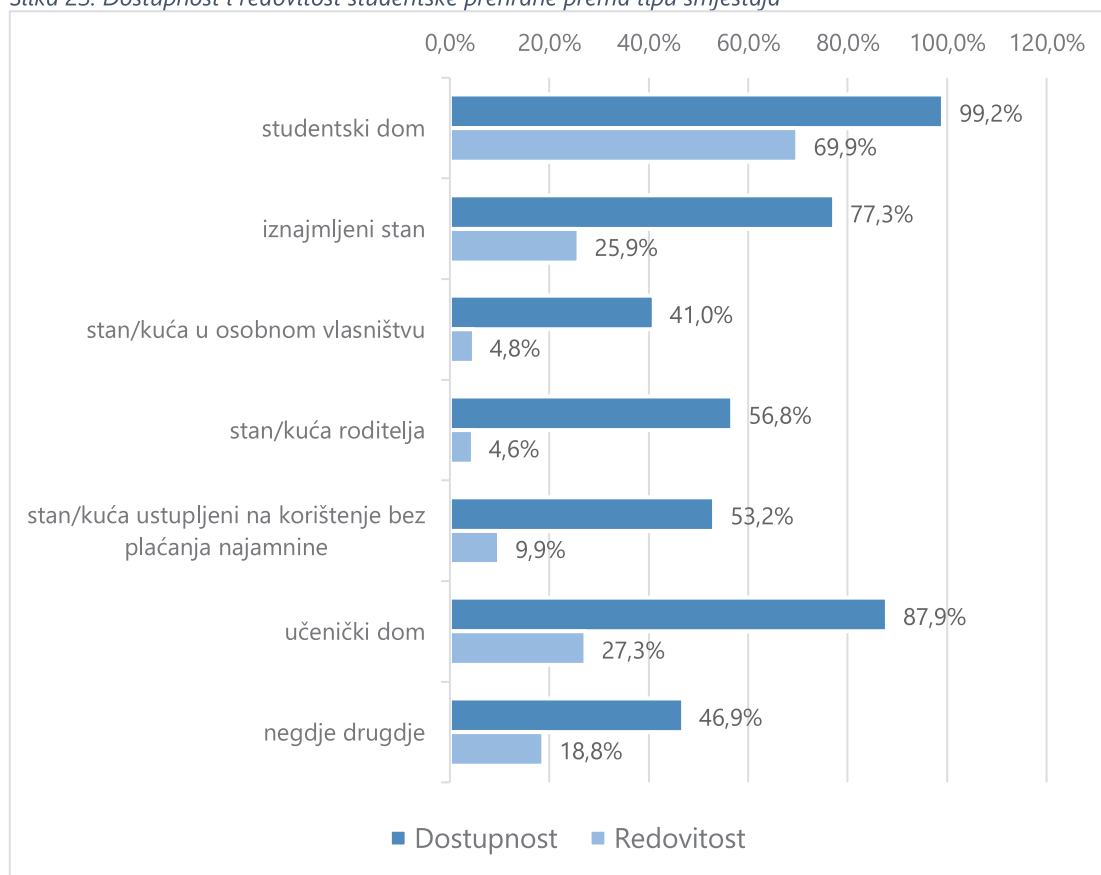
Stoga su definirana dva indikatora: dostupnost (koji je postotak studenata barem jednom koristio restoran studentske prehrane) i redovitost (svakodnevno korištenje). Kako se može primijetiti, dostupnost varira od 35,3% u Koprivničko-križevačkoj županiji do 77,9% u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Ovaj nalaz ne treba uzeti bez uvida u strukturu studenata prema tipu smještaja, jer je za očekivati da će se studenti koji žive s roditeljima ipak u velikoj mjeri koristiti prehranom u roditeljskom domu.

Slika 22. Dostupnost i redovitost korištenja studentskih restorana

Uvidom u tip smještaja vidljivo je da su studenti smješteni u studentskim domovima primarno usmjereni na prehranu u studentskim restoranima. Oni pokazuju visoku dostupnost te isto tako visoku učestalost (69,9%). Kod kategorije studenata koji žive u iznajmljenom stanu i studenata u učeničkim domovima postoji interes koji je iznad ostalih kategorija smještaja, međutim učestalost redovitog korištenja prisutna je kod svega jedne četvrtine studenata. U ostalim smještajnim oblicima, roditeljski dom, vlastiti stan ili stan ustupljen bez naknade, svega je polovica studenata nekad bila u restoranu studentske prehrane, dok je redovita prehrana prisutna kod manje od 5% studenata koji žive u vlastitom ili roditeljskom domu, a kod studenata u ustupljenim nekretninama ispod 10%.

Slika 23. Dostupnost i redovitost studentske prehrane prema tipu smještaja

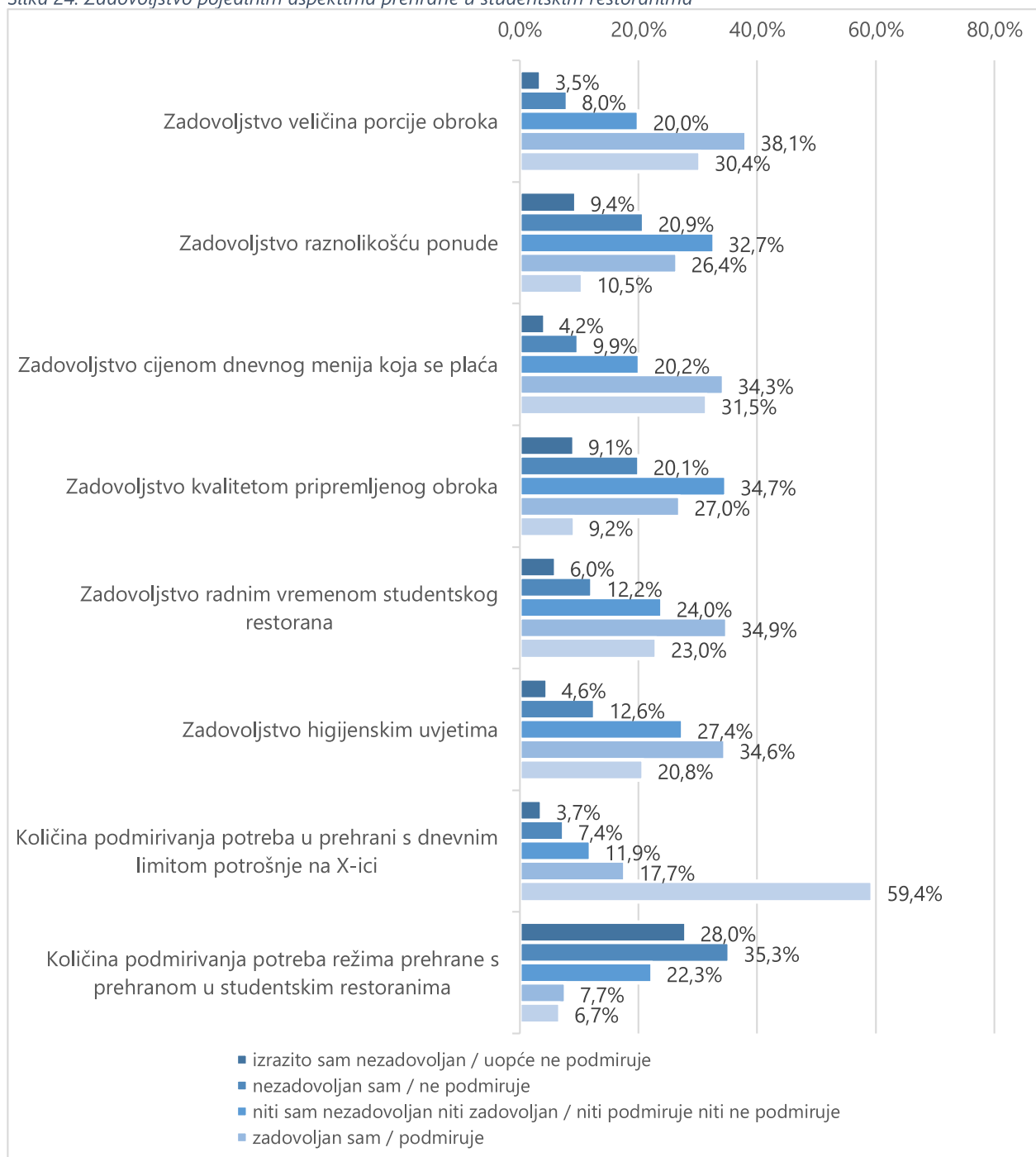
Zadovoljstvo uslugama studentskih restorana uglavnom ima dominantnu vrijednost zadovoljan, koju iskazuje oko trećina studenata koji se redovito koriste restoranima studentske prehrane. Pritom se u kategoriju izrazito zadovoljan smješta više studenata kad je u pitanju veličina obroka i cijena koju student plaća za obrok (više od 30% izrazito zadovoljnih). Studenti su manje zadovoljni u pogledu radnog vremena i higijene u restoranima (oko 20% izrazito zadovoljnih), a najviše kritika upućuju kvaliteti obroka i raznovrsnosti u ponudi (oko 10% izrazito zadovoljnih).

Posebno je pitanje postavljeno o limitu dnevne potrošnje na iksicu, gdje oko 60% studenata taj limit smatra dovoljno obuhvatnim za svoje potrebe, dok ih 40% smatra da ih on uskraćuje u njihovim potrebama.

Kad se govori o ukupnom podmirivanju prehrambenih potreba, svega je 14,4% studenata izjavilo da prehrana u studentskom restoranu podmiruje njihove potrebe, dok se većina nalazi na drugom polu kontinuuma, u kojemu se nalaze kategorije uopće ne podmiruje ili ne podmiruje.

Sudeći po svemu, subvencionirana je prehrana u studentskim restoranima dobrodošao oblik jeftine prehrane, koji može količinski podmiriti dnevne potrebe studenta za hranom, ali po kvaliteti i raznolikosti nije dostatna za potpunu prehranu studenata. To se ne odnosi na posebne režime prehrane (6,5% studenata iskazalo je potrebu za nekim oblikom posebnog režima prehrane), već u prvom redu na raznovrsnost i balansiran odnos različitih vrsta namirnica.

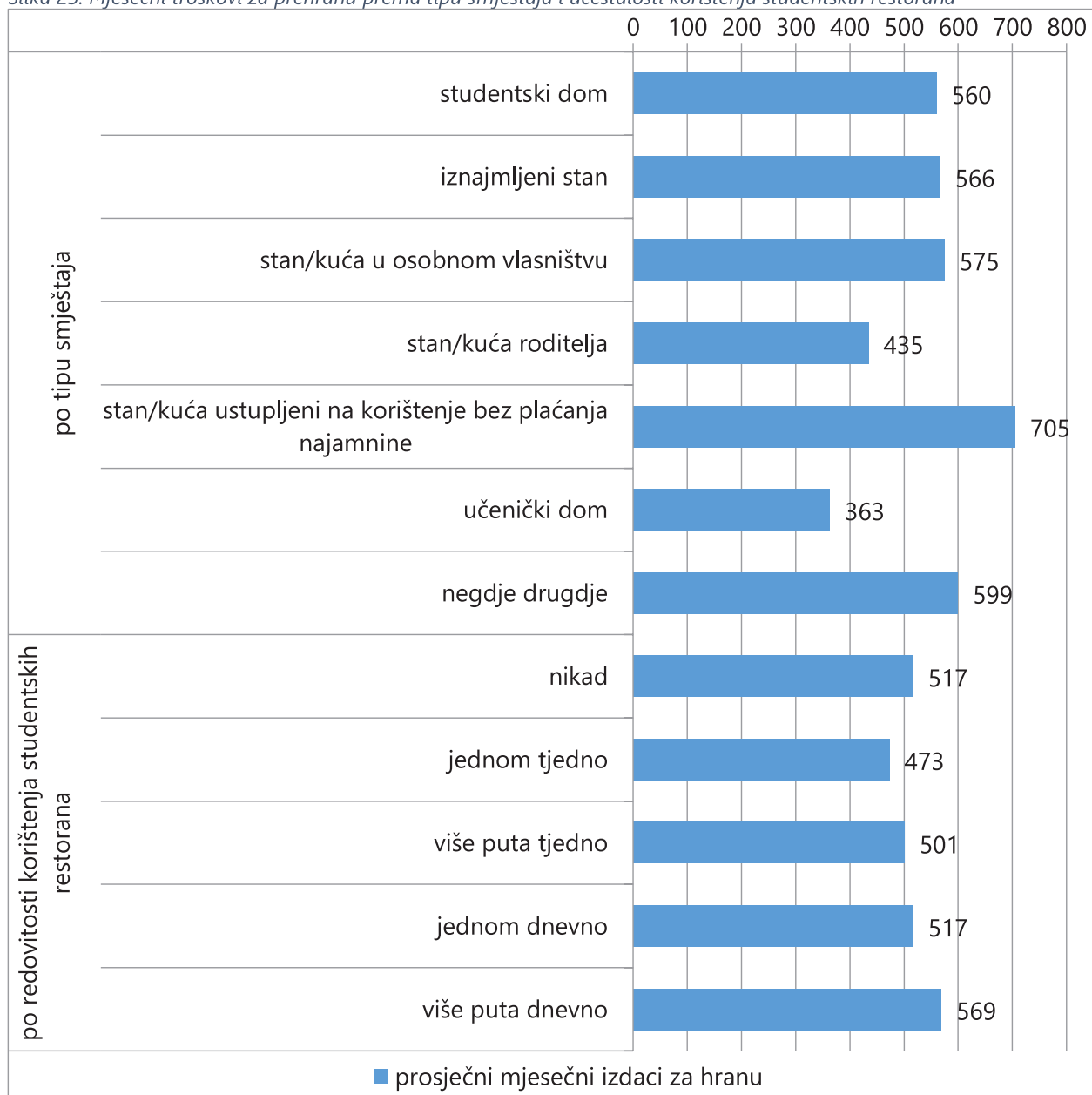
Slika 24. Zadovoljstvo pojedinim aspektima prehrane u studentskim restoranima

I na koncu, bez obzira na velike varijacije u učestalosti konzumacije i na tip smještaja, troškovi prehrane studenata kreću se u prosjeku između 500 i 600 kn mjesečno. Nešto niže procijenjene troškove imaju studenti koji stanuju s roditeljima (uglavnom nedovoljan uvid u stvarne troškove koji terete roditelje) te studenti u učeničkim domovima, dok studenti koji su smješteni u stanu koji im je dan na korištenje bez plaćanja troše više i kreću se u potrošnji oko 700 kn.

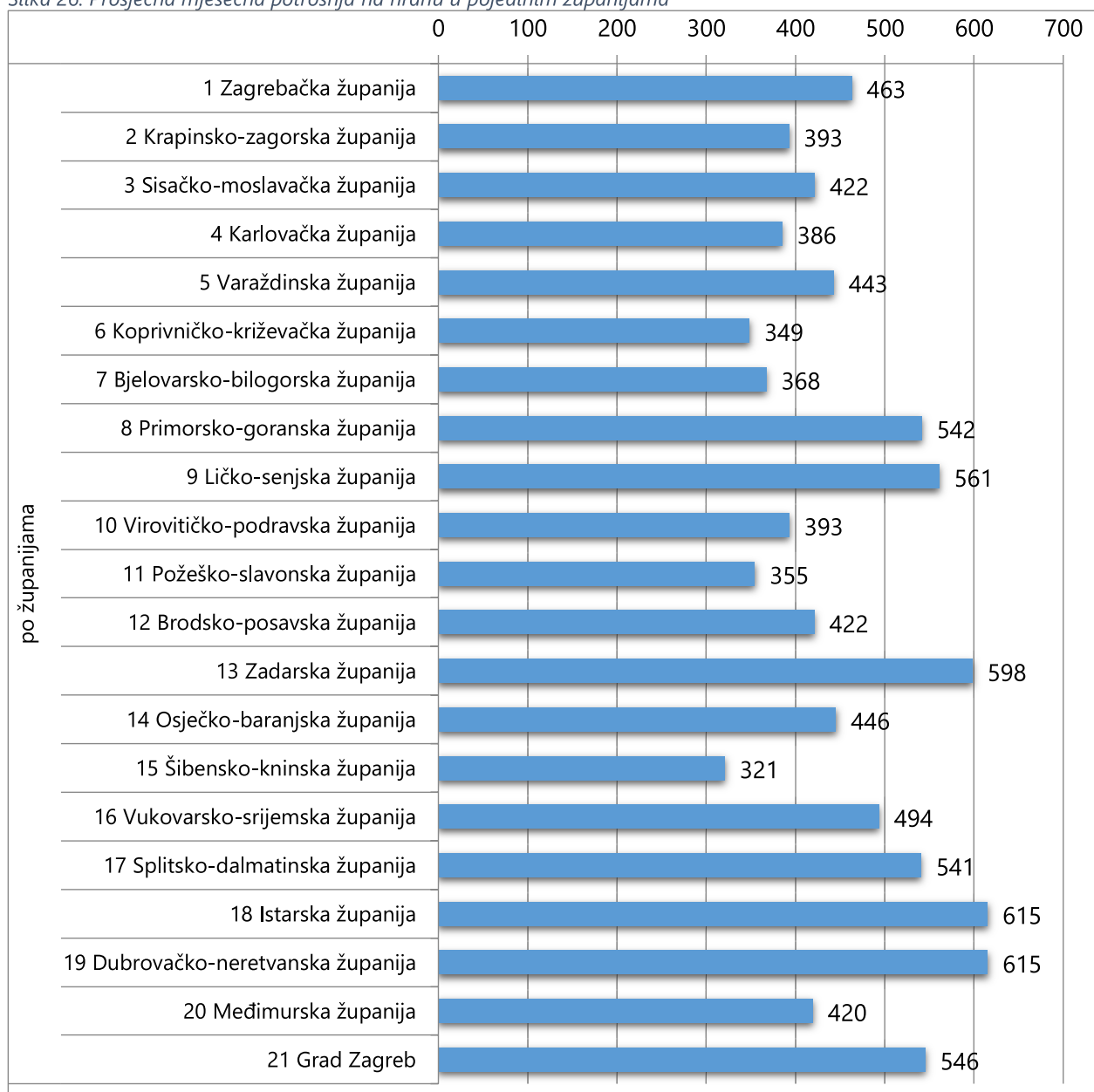
Što se tiče učestalosti konzumacije hrane u studentskim restoranima, potrošnja je niža kod onih koji se samo katkad koriste studentskim restoranima (najčešće se radi o studentima koji žive s roditeljima), dok su ostale kategorije podjednake, s izuzetkom najučestalije konzumacije u studentskim restoranima kod koje postoje nešto viši troškovi. Time se, što se tiče prehrane u studentskim restoranima, postavlja pitanje u kojoj mjeri oni potpomažu studentski standard ako i oni koji se ne koriste njima imaju prosječno jednake mjesečne troškove za hranu. Najvjerojatnije se radi o korištenju jeftinih alternativa brze hrane, koja je u velikoj mjeri dostupna u svim sredinama, pa i u onima u kojima nema organiziranih studentskih restorana.

Slika 25. Mjesečni troškovi za prehranu prema tipu smještaja i učestalosti korištenja studentskih restorana

Na troškove prehrane znatno utječu cijene ugostiteljskih usluga i cijene hrane u pojedinim gradovima, koje su u velikoj mjeri oblikovane turističkom orijentacijom pojedinih lokacija. Stoga prosječna mjesečna potrošnja studenata na hranu varira od najmanjih u Šibensko-kninskoj (321 kn), Koprivničko-križevačkoj (349 kn), Požeško-slavonskoj (355 kn) i Bjelovarsko-bilogorskoj (368 kn) do vrlo visokih Zadarskoj (598 kn), Istarskoj (615 kn) i Dubrovačko-neretvanskoj županiji (615 kn). Upravo je u tom elementu vidljiv utjecaj većih kapaciteta restorana studentske prehrane u većim sveučilišnim centrima, u kojima je prosječna mjesečna potrošnja na hranu manja u odnosu na komparativne susjedne županije.

Slika 26. Prosječna mjesečna potrošnja na hranu u pojedinim županijama

Školarine

Treći element troškova koji bi trebalo zahvatiti analizom, prije negoli se opiše struktura svih troškova, jesu školarine.

Hrvatski visokoškolski sustav naslijeđen iz socijalizma uglavnom se temelji na dvjema kategorijama studenata, redovitim i izvanrednim. Pritom se smatralo da su redoviti studenti osobe koje u kontinuitetu nastavljaju školovanje nakon srednje škole, dok su izvanredni studenti zaposleni u tzv. udruženom radu te njihove radne organizacije snose troškove školovanja. Već je u doba socijalizma otvorena mogućnost da izvanredni studenti sami snose troškove školovanja, bez obzira na to jesu li pritom zaposleni ili ne. Stoga je načelna distinkcija izvanrednih i redovitih studenata postala odrednica plaćaju li školarinu ili su obuhvaćeni financiranjem iz budžeta RH. Distinkcije u izvedbenim programima ili u dinamici studiranja nije bilo, jedino se ustalila praksa da su izvanredni studenti, ponajprije zbog ranije definicije studija uz rad, manje obvezni pohađati nastavu.

Kasniji razvoj sustava prošao je više kolebanja, bez jasne dugoročne strategije:

- Upisne kvote na javnim visokim učilištima u jednom su se razdoblju sastojale od redovitih studenata, studenata koji studiraju za osobne potrebe i izvanrednih studenata. Pritom su distinkcije između studija za osobne potrebe i izvanrednog studija generirane pozicijom na upisnoj rang-listi, a ne stvarnom distinkcijom u načinu studiranja ili načinu plaćanja školarine (uz izvjesne uvjete student koji studira za osobne potrebe mogao je prijeći u status redovitog studenta što je bilo regulirano internim pravilnicima visokih učilišta). Kategorija studija za osobne potrebe dokinuta je odlukom MZO-a o punom financiranju svih redovitih studenata.
- Ministar Kraljević (2000. – 2002.) predlaže kreditno-stimulativni sustav kojim bi se pravo na subvencioniranje školarina u visokom obrazovanju ograničilo na studente koji napreduju u studiju u predviđenoj dinamici, dok bi se oni koji ponavljaju godine penalizirali u obliku djelomičnog osobnog plaćanja školarine. Nakon bolonjske transformacije visokog školstva taj je model djelomično prihvaćen, s iznimkom obveze da se nakon studija otplaćuje trošak studija zapošljavanjem u Hrvatskoj. Sustav penalizacije uveden za studente koji ponavljaju nepoložene kolegije i iznosi plaćanja vezani su za ECTS bodove.
- Bolonjska transformacija visokog školstva provela je i binarizaciju sustava dijeleći studentske programe na sveučilišne i stručne, ali i omogućila osnivanje privatnih visokih učilišta koja su potpuno autonomno financirana iz školarina koje naplaćuju studentima. Treba istaknuti da su i prije tog procesa osnovana dva privatna sveučilišta, no ona su po svom djelovanju imala neznatan učinak na cijeli sustav, osim što su u novije vrijeme njihove pravne osobnosti omogućile prelazak u status sveučilišta jednom javnom i jednom privatnom veleučilištu.

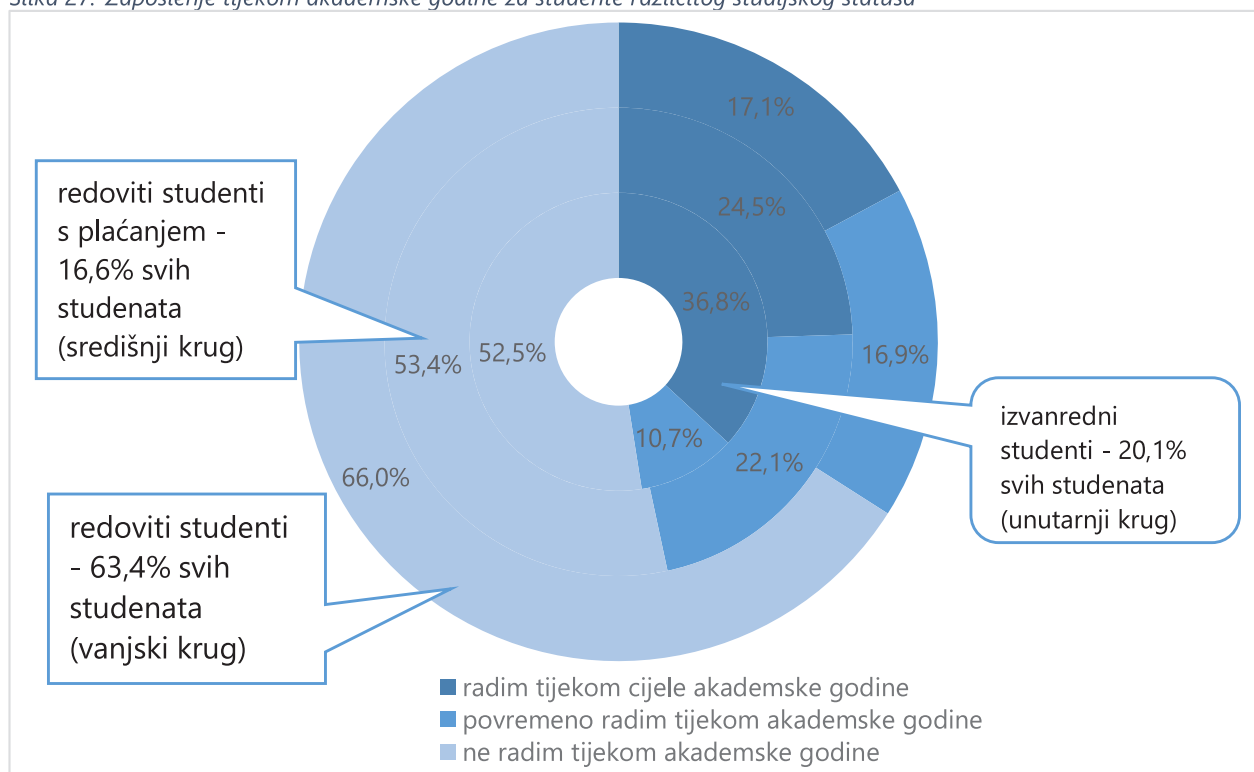
Današnji je trenutak obilježen i zadržavanjem starih statusnih podjela na redovite i izvanredne studente, naplatom penalizacijskih školarina zasnovanoj na ECTS bodovima u javnim visokim učilištima za redovite studente koji ponavljaju nepoložene kolegije kao i dihotomijom na javna i privatna visoka učilišta u kojoj se privatna učilišta financiraju školarinama naplaćenim studentima, a javna iz budžeta RH. Ukupno gledano sustav je regulatorno nedorečen u distinkciji redoviti-izvanredni studenti u javnim učilištima, a njegovi su efekti zasigurno vidljivi u tome što većinu studenata čine osobe s direktnom tranzicijom iz srednje škole na studij, dok su kategorije odgođenog studiranja i studiranja u srednjoj dobi ili iz zaposlenja uglavnom slabo prisutne. S druge strane, studenti u privatnim učilištima uopće ne poznaju distinkciju između redovitog i izvanrednog studiranja jer svi plaćaju punu školarinu.

Socijalni aspekti plaćanja školarina nisu, do sada, u potpunosti opisani empirijskim podacima te nije poznata uloga školarina u socijalnoj dostupnosti studija ili ostanka na studiju.

Već je u opisu populacije studenata opisano da prema administrativnim kriterijima studentsko tijelo obuhvaća 27,6% studenata koji studiraju u statusu izvanrednog studenta.

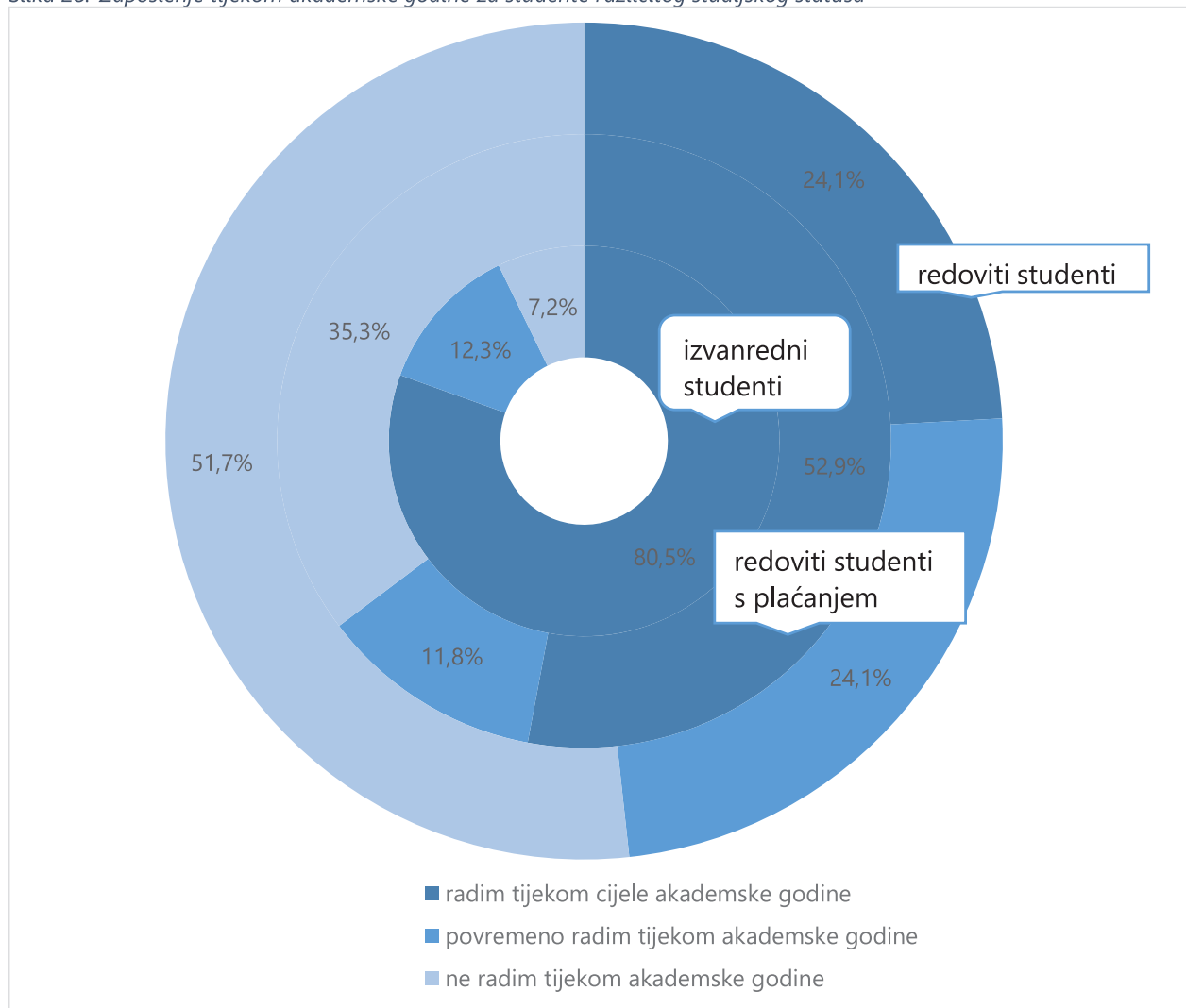
Pogledaju li se odnosi između studentskog statusa i rada za vrijeme akademske godine za studente mlađe od 30 godina, vidljivo je da raste udio kontinuirano zaposlenih studenata kako se pomičemo iz kategorije redovitih (17,1%), preko kategorije redovitih uz plaćanje (24,5%), do kategorije izvanrednih studenata (36,8%). No u sve tri kategorije više od polovice studenata za vrijeme akademske godine ne radi ni stalno ni povremeno. Stoga se ne može jasno povući distinkcija koja je izvorno vezana za dihotomije redovito-izvanredno studiranje.

Slika 27. Zaposlenje tijekom akademske godine za studente različitog studijskog statusa

Situacija sa studentima starijima od 30 godina drugačija je po dvije osnove, po brojnosti skupina i po drugačijim udjelima u svakoj od kategorija statusa studenata. Za razliku od studenata mlađih od 30 godina, studenti stariji od 30 godina tek su neznatno zastupljeni u kategorijama redovitih (7,7%) i redovitih studenata s plaćanjem (4,5%), dok veliku većinu čine izvanredni studenti (87,9%). U najbrojnijoj kategoriji izvanrednih studenata 80,5% radi tijekom cijelog nastavnog razdoblja.

Slika 28. Zaposlenje tijekom akademske godine za studente različitog studijskog statusa

Usporede li se podaci o radnom opterećenju u tijeku tjedna, odnosi repliciraju kategorijalne odgovore koji su predstavljeni statusom zaposlenja – oni koji rade tijekom cijele akademske godine imaju puno radno vrijeme, a povremeni variraju u manjem opsegu tjednog broja radnih sati.

STRUKTURA TROŠKOVA I NAČINI FINANCIRANJA STUDIJA

EUROSTUDENT VI

TROŠKOVI STUDIRANJA
FINANCIRANJE STUDIRANJA
SOCIJALNA RASPODJELA IZVORA PRIHODA

Struktura troškova i financiranja studenata za vrijeme studija pruža puni uvid u načine osiguravanja studentskog standarda kao i u raspodjelu tereta troškova studiranja među različitim akterima koji brinu o dostupnosti, priuštivosti i motivaciji za postizanje visokog obrazovanja. Pritom prihodovna strana ovisi o tri glavna aktera – državi, obitelji i zainteresiranim poslodavcima. Rashodovna strana ovisi o tržištu usluga indirektnih troškova (troškovi života), direktnim troškovima školovanja (visoka učilišta) i subvencijama u sklopu mjera zaštite studentskog standarda.

Potrebno je, s metodološke strane, naglasiti da je mjerenje troškova anketnom metodom samoiskaza relativno neprecizan način evidencije troškova, koji u velikoj mjeri ovisi o dosjećanju sudionika istraživanja. Kako je istraživanje EUROSTUDENT zainteresirano za različite aspekte troškova i izvora financiranja, to će detaljno dijeljenje prihoda i rashoda na kategorije imati pozitivan učinak na potpomognuto dosjećanje pojedinih stavki, ali će zbog kompleksnosti mjerenja dovesti manje motivirane sudionike istraživanja do izostavljanja podataka zbog opsežnosti anketnog zahtjeva. U istraživanju EUROSTUDENT VI ponavlja se jednaka apstinencijska struktura u popunjavanju pitanja o troškovima i prihodima kao i u prethodnim istraživanjima, što donekle umanjuje preciznost ovih podataka. Osim toga promjene u strategiji detekcije onih koji su odgovorili na pitanje i onih koji su pitanje „preskočili“ te načina čišćenja neplauzibilnih odgovora mogu donekle umanjiti usporedivost rezultata u odnosu na prethodna istraživanja EUROSTUDENT.

Dodatan je problem samo djelomičan uvid u strukturu troškova i prihoda studenata koji su ostali i za vrijeme studija živjeti s roditeljima. U tom slučaju interes i uvid u troškove i prihode kao i poteškoće u utvrđivanju udjela u troškovima koji su zajednički za sve ukućane dodatno otežavaju precizan uvid u strukturu prihoda i rashoda. Ukupan udio troškova koje studenti sami plaćaju jest 49,7%, dok ostalo podmiruje netko drugi, najvjerojatnije roditelji za studente u direktnoj tranziciji iz srednje škole u visoko obrazovanje te partner (bračni ili izvanbračni) za studente koji se u kasnijoj fazi života uključuju u visoko obrazovanje. Stoga je uvid u strukturu troškova zasnovan u jednakim omjerima na financijama kojima student osobno raspolaže, a drugom je polovicom vezan za procijenjene troškove koje je plaćao netko drugi.

Mišljenja smo da je usporedivost ipak prisutna, u prvom redu zbog relativno malenih varijacija u rezultatima u odnosu na prethodna istraživanja EUROSTUDENT.

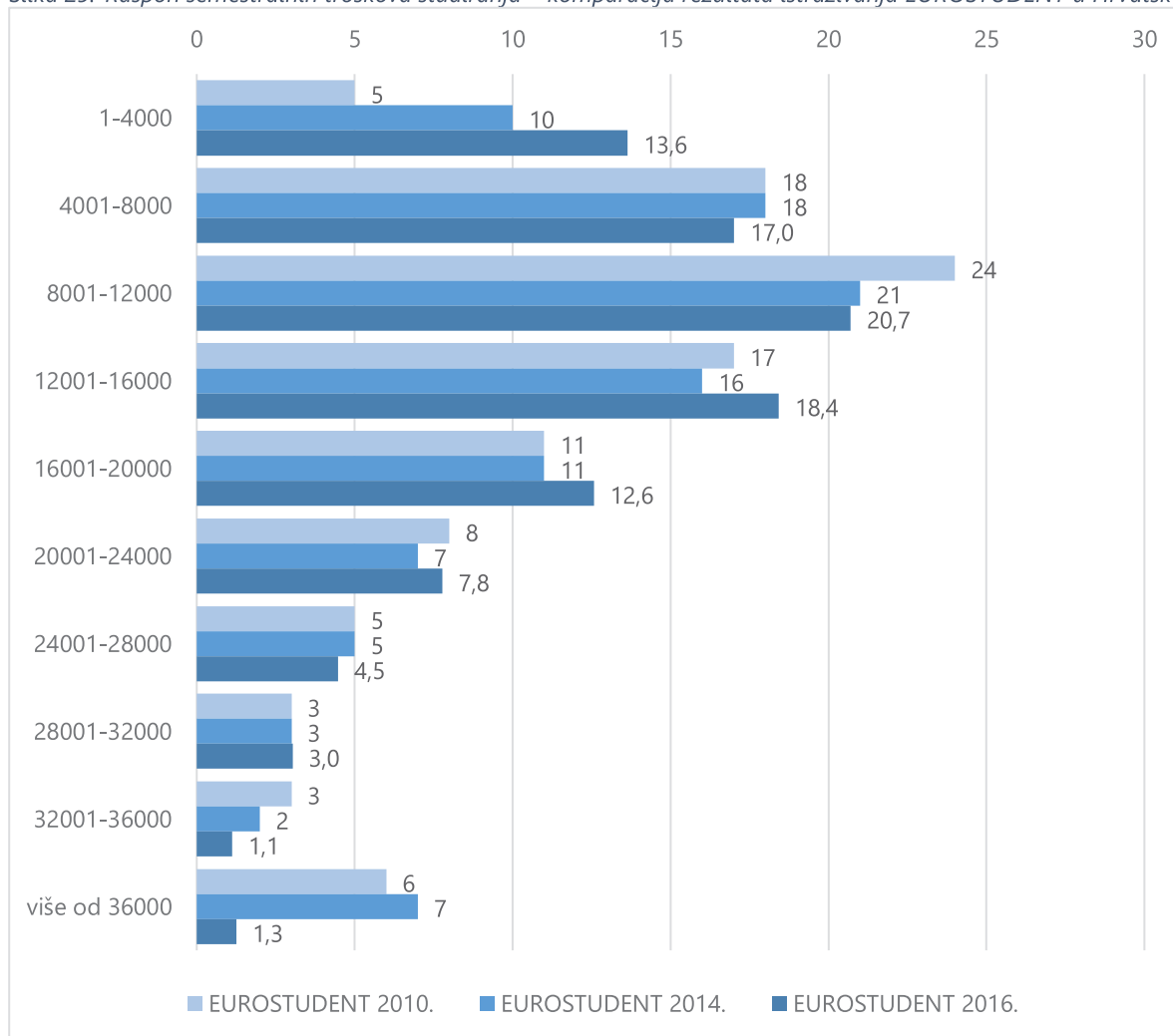
Troškovi studiranja

Troškovi studiranja temelje se na iskazima studenata koji su u troškovima naveli barem jednu stavku, te je 3.597 sudionika u istraživanju činilo skup koji je uvršten u analizu⁴. Uzmemo li se u obzir sve vrste direktnih troškova vezanih za studiranje i indirektnih troškova vezanih za život za vrijeme studija, prosječno studenti troše 14.902 kn po semestru. U odnosu na prethodna istraživanja, kada su u 2014. ukupni prosječni troškovi iznosili 15.417 kn (Šćukanec i dr., 2016.) i 2010. kada je prosječni trošak studiranja iznosio 15.755 kn (Farnell i dr., 2011.), možemo utvrditi da je došlo do pada troškova studiranja od oko 500 kn po semestru. Usporedi li se distribucija troškova razvrstana u kategorije od po 4.000 kn (slika 29), vidljivo je da u rasporedu različitih visina troškova postoje stanovite promjene u odnosu na prethodna istraživanja EUROSTUDENT. One se u prvom redu odnose na znatan rast udjela studenata koji su u kategoriji do 4.000 kn te pad udjela najviših kategorija troškova. Načelno, udio najviših i najnižih troškova mogao bi

⁴ Metodologija uključivanja u analizu identična je metodologiji međunarodnog istraživanja i opisana je u Šćukanec i dr. – Socijalni i ekonomski uvjeti Studentskog života u Hrvatskoj – Nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT V za Hrvatsku za 2014., str. 62., s iznimkom čišćenja aberantnih rezultata u kojemu se slijedila preporuka da se iz obrade izostavi 2% najviših i najnižih rezultata.

biti uvjetovan promjenama u strategiji obuhvata rezultata pri logičkim provjerama, no on bi, posebno u najnižoj kategoriji, mogao biti uvjetovan i promjenama u sustavu visokih učilišta koja su u posljednje vrijeme povećala broj programa i opseg obuhvaćenih studenata u mreži javnih veleučilišta i visokih škola koje se nalaze izvan velikih sveučilišnih centara. Taj bi se utjecaj mogao prepoznati po smanjenim troškovima koji su vezani za stanovanje kod roditelja, posebno na troškovima smještaja i prehrane.

Slika 29. Raspon semestralnih troškova studiranja – komparacija rezultata istraživanja EUROSTUDENT u Hrvatskoj

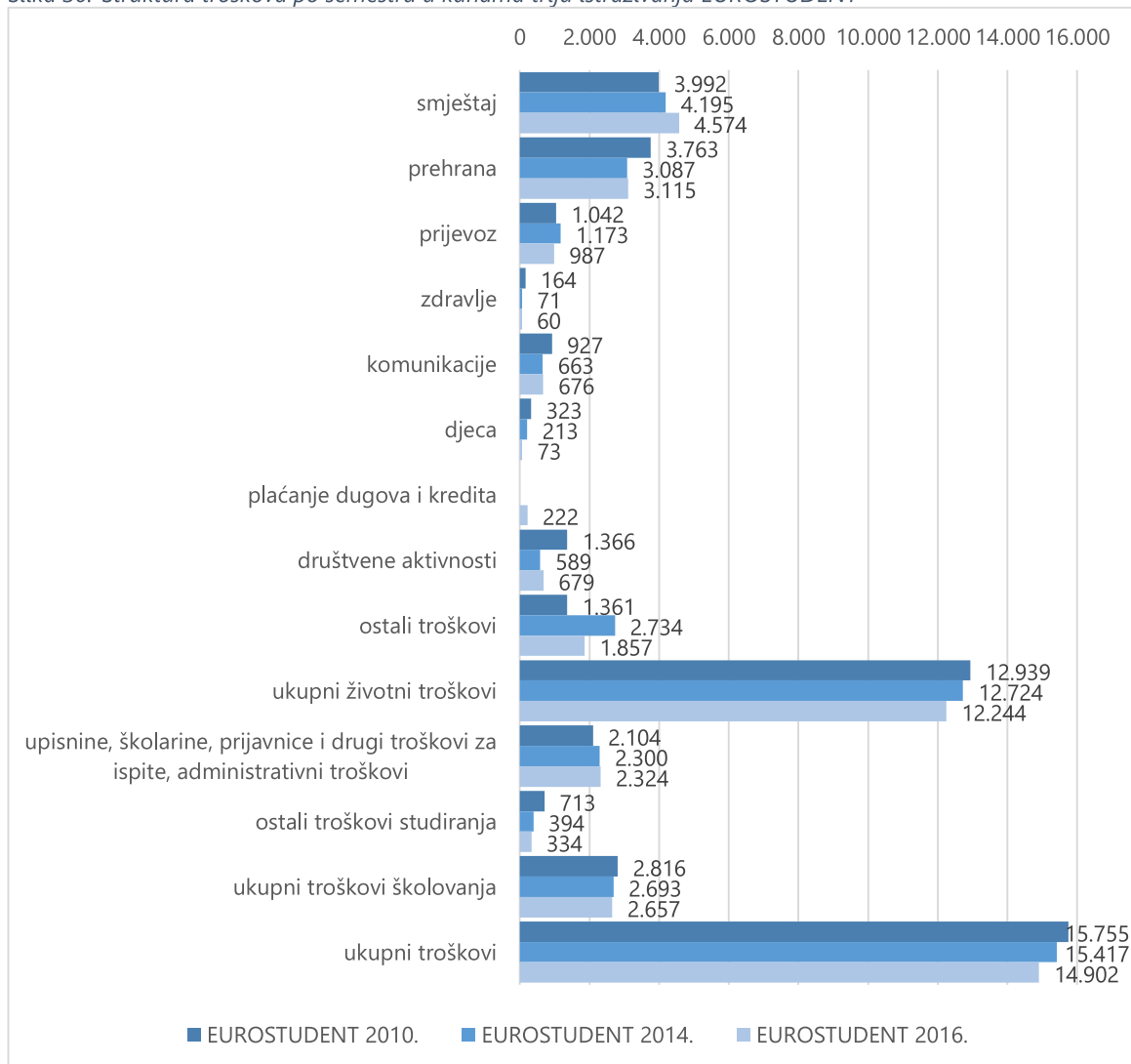

Uvid u strukturu prosječnih troškova prema pojedinim stavkama trebao bi dati odgovor u kojoj je sferi došlo do redukcije troškova (slika 30). Prateći pojedine troškove vidljivo je da dolazi do povećanja troškova stanovanja od gotovo 400 kn i pada troškova na djecu (zbog manjeg broja studenata s djecom), te neznatnog povećanja rashoda za društveni život i razonodu (oko 100 kn).

Promjene u ukupnim direktnim troškovima studiranja neznatne su te ih, uzmu li se u obzir promjene u načinu mjerenja pojedinih stavki⁵, možemo smatrati zanemarivima.

⁵ Istraživanje EUROSTUDENT V mjerilo je odvojeno stavku školarine i stavku ostalih administrativnih troškova (upisnine, troškovi ispita i sl.). Nažalost, istraživanje EUROSTUDENT VI već je počelo kad su predstavljeni rezultati pa ovo korisno unapređenje u mjerenju nije korišteno, već je mjerenje vraćeno na međunarodni standard kakav je korišten i u istraživanju EUROSTUDENT IV.

Slika 30. Struktura troškova po semestru u kunama triju istraživanja EUROSTUDENT

Kako se radi o prosječnim vrijednostima, moguće je da su promjene u troškovima nastale u specifičnim segmentima studentske populacije, ali da nastaju i zbog globalnih i lokalnih promjena u pojedinim sredinama.

Stoga je provjereno u kojoj mjeri studenti imaju pojedine troškove te koliki su im iznosi ako su oni prisutni u strukturi troškova. Usporede li se rezultati istraživanja iz 2016. (slika 31) s rezultatima iz 2014. (Šćukanec i dr., 2016.), mogu se jasno pratiti i promjene udjela i promjene visina pojedinih troškova.

Tako je udio studenata koji referiraju da imaju troškove stanovanja u ta dva istraživanja identičan i iznosi 68%, no troškovi stanovanja po semestru su sa 6.166 kn u 2014. porasli na 6.757 kn u 2016., što je povećanje od 591 kn.

O troškovima prehrane izvještava podjednak broj studenata, 85% u 2014. i 84% u 2016., a troškovi su u prosjeku narasli za 80 kn.

Udio studenata koji se koriste prijevozom do lokacije visokog učilišta pao je za 5% i sada iznosi 69%. Osim pada prisutnosti troškovi prijevoza niži su za 153 kn u prosjeku za one koji taj trošak imaju.

Posebno je zanimljiva promjena udjela studenata koji se referiraju na troškove vezane za zdravlje. Udio studenata koji referiraju troškove ostaje isti i iznosi 12%, ali su troškovi porasli s 522 na 580 kn.

Troškovi za komunikacije i dalje su u porastu iako je obuhvat studenata koji izvještavaju o njima neznatno manji, te je s 86% pao na 80%. No troškovi su sa 774 kn narasli na 848 kn. Očito je da nove tehnologije i načini komuniciranja sve više utječu na životne troškove.

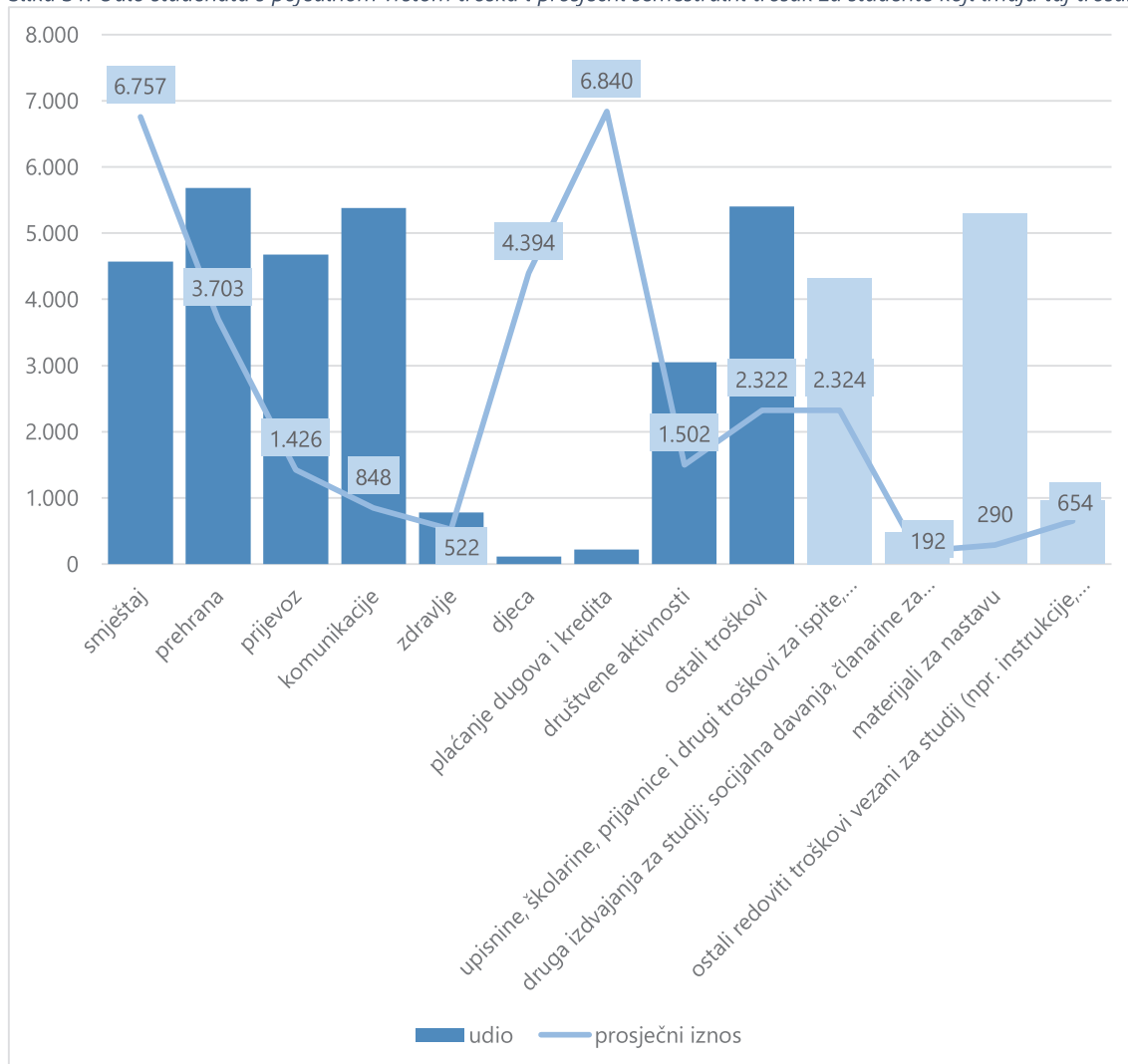
Troškovi vezani za vlastitu djecu pali su i u udjelu s 4 na 2%, i u iznosima s 5.083 kn na 4.394 kn. No kako se radi o vrlo malenoj populaciji, promjene u ovoj sferi ne mogu se smatrati značajnima zbog malog broja studenata koji pripadaju tom segmentu (54 studenta u uzorku).

Otplata različitih oblika dugovanja ostala je na jednakoj razini, 6.840 kn (prije 6.767 kn), ali se udio opterećenih smanjio s 10 na 2%. Treba napomenuti da se uglavnom radi o populaciji starijih studenata, te je napokon smanjen broj osoba koje pripadaju u kategoriju prezaduženih.

I na kraju, uz gotovo identične postotne udjele u sferi troškova društvenog života i zabave te ostalih troškova, studenti su povećali potrošnju za društveni život za oko 150 kn i smanjili ostale troškove za 190 kn.

Ukupni troškovi studiranja uglavnom su ostali na istoj razini uz stanovite varijacije po pojedinim stavkama. Uz neznatno povećanje davanja prema visokim učilištima, uočljiv je porast davanja za razne oblike socijalnih troškova i pad potrošnje na materijale za nastavu. Kako se radi o vrlo malim varijacijama, nije izvjesno da se radi o sustavnom trendu. Tek bi praćenje promjena tijekom duljeg vremena moglo dovesti do pouzdanijih zaključaka o promjenama.

Slika 31. Udio studenata s pojedinom vrstom troška i prosječni semestralni trošak za studente koji imaju taj trošak

Potragu za mogućim razlozima promjena u strukturi troškova početak ćemo s pretpostavkom da je širenje mreže javnih visokih učilišta i smanjenje generacija mladih koji prelaze iz srednjega u visoko obrazovanje dovelo do odlijevanja dijela studenata u javna visoka učilišta stručnog visokog obrazovanja. Stoga je, ako je pretpostavka točna, došlo do promjena u strukturi troškova u stanovanju, prehrani, a posredno i studiranju uz školarinu, koje je postalo manje atraktivno zbog veće dostupnosti javnih učilišta.

Pogleda li se struktura troškova prema vrsti visokog učilišta (tablica 12), vidljivo je da su niži troškovi života podijeljeni po distinkciji kontinentalno – primorsko, a ne po veličini centra u kojemu se visoko učilište nalazi. Očito je da dominantna orijentacija na turizam podiže cijene smještaja i cijene prehrane najviše u turistički atraktivnim područjima. Jedina iznimka od navedenog pravila jesu troškovi studenata u privatnim visokim učilištima. Zbog smještaja privatnih učilišta uglavnom u Zagrebu i okolici potrošnju je moguće uspoređivati s troškovima studenata u javnim učilištima. Potrošnja studenata koji studiraju na privatnim učilištima znatno je veća u odnosu na studente Sveučilišta u Zagrebu, koji se nalaze u komparativno jednakoj situaciji. To se ne odnosi samo na cijenu stanovanja, koja je vjerojatno viša i zbog imovinskog cenzusa za dobivanje smještaja u studentskim domovima, već i na veću potrošnju u gotovo svim segmentima troškova života. Studenti privatnih učilišta u pogledu životnih troškova na vrhu su ljestvice potrošnje.

Tablica 12. Troškovi po tipovima visokih učilišta za studente koji imaju neki od navedenih izdataka

	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Manja sveučilišta (<10.000)	Javna veleučilišta i visoke škole	Privatna veleučilišta i visoke škole	ukupni prosjeak
Smještaj	6.752	6.972	7.265	5.981	6.609	6.358	8.010	6.757
Prehrana	3.611	4.055	3.654	3.293	3.756	3.124	5.672	3.703
Prijevoz	1.290	1.237	1.116	1.534	2.073	1.657	1.999	1.426
Zdravlje	799	858	898	780	949	795	1.185	848
Komunikacije	549	557	483	543	496	452	531	522
Djeca	2.758	3.427	6.000	4.193	6.999	4.741	5.486	4.394
Plaćanje dugova i kredita	4.877	4.886	6.445	7.241	5.710	10.648	7.164	6.840
Društvene aktivnosti	1.563	1.537	1.502	1.206	1.406	1.408	1.687	1.502
Ostali troškovi	2.253	2.558	2.234	1.836	2.600	2.232	3.274	2.322
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	1.963	2.206	2.514	2.732	2.611	2.427	3.099	2.324
Druga izdvajanja za studij: socijalna davanja, članarine za studentske aktivnosti	166	130	206	297	204	276	195	192
Materijali za nastavu	300	327	279	255	256	274	310	290
Ostali redoviti troškovi vezani za studij (npr. instrukcije, dodatno obrazovanje)	763	762	621	585	472	385	712	654

U direktnim troškovima studiranja razlike u školarinama zamagljene su uvrštavanjem u mjerenje i drugih administrativnih troškova tako da su iznosi potrošnje onih koji plaćaju školarinu kombinirani s onima koji je ne plaćaju, već navode samo sitnije administrativne troškove, što smanjuje ukupan prosjek. Ipak, usporede li se relativni omjeri, vidljivo je da je ukupnost administrativnih troškova studiranja najmanja na Sveučilištu u Zagrebu, a najveća, očekivano, u privatnim visokim učilištima. Usporedba sveučilišta pokazuje da je cijena studiranja to veća što su kapaciteti visokog učilišta manji. Ostali direktni troškovi relativno su ujednačeni, a i zbog manjih iznosa oni ne čine suštinsku razliku u ukupnom iznosu direktnih troškova studiranja.

S obzirom na to da je razlika između javnih i privatnih visokih učilišta u pogledu administrativnih troškova studiranja 600 do 1.100 kn, provjereno je kako formalni studentski status i dužina studiranja utječu na te troškove. Usporede li se troškovi s obzirom na studentski status, vidljivo je da su troškovi izvanrednog studiranja veći i u životnim troškovima, a posebno u direktnim troškovima studija. Pristojbe za upisnine, školarine, ispite i druge administrativne troškove za izvanredne studente u prosjeku su 5.266 kn, dok su redovitim studentima ti troškovi u prosjeku 459 kn. Redoviti studenti s plaćanjem nalaze se negdje na pola puta između redovitih i izvanrednih te su njihovi troškovi za ovu stavku 3.479 kn.

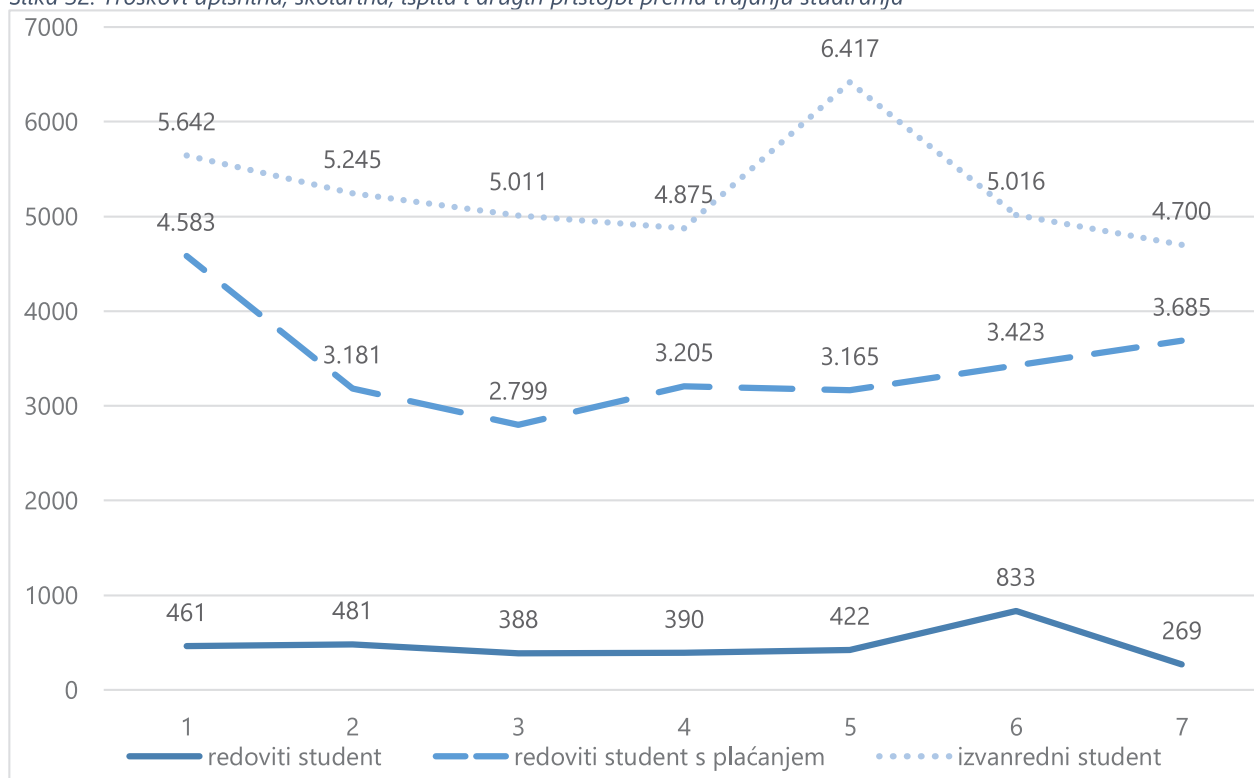
Tablica 13. Studentski status i troškovi studiranja

	Redoviti student/ica (bez plaćanja školarine)	Redoviti student/ica (s plaćanjem školarine)	Izvanredni student/ica
Smještaj	6.540	7.665	6.855
Prehrana	3.399	4.127	4.528
Prijevoz	1.236	1.333	2.275
Zdravlje	801	898	992
Komunikacije	576	596	478
Djeca	3.484	3.600	4.688
Plaćanje dugova i kredita	4.671	5.904	8.851
Društvene aktivnosti	1.420	1.576	1.793
Ostali troškovi	2.127	2.524	2.944
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	459	3.479	5.266
Druga izdvajanja za studij: socijalna davanja, članarine za studentske aktivnosti	135	269	301
Materijali za nastavu	264	306	353
Ostali redoviti troškovi vezani za studij (npr. instrukcije, dodatno obrazovanje)	586	730	722

Kako bismo provjerili ima li trajanje studiranja efekta na visinu administrativnih pristojbi, posebno s obzirom na pristojbe koje se vežu na nepolaganje ispita, uspoređene su pristojbe za upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite za redovite, redovite studente koji plaćaju studij i izvanredne studente prema trajanju studiranja (slika 32). Kako je bilo i očekivano, kategorija redovitih studenata ostaje na niskoj razini troškova, koji se uglavnom kreću ispod 500 kn. U kategoriji redovitih studenata s plaćanjem

nalaze se redoviti studenti koji u ispunjavanju ispitnih obaveza nisu bili uspješni, pa im se naplaćuje penalizacijska školarina. Pritom je zanimljivo da su najveći iznosi naplaćeni na prvoj godini studiranja, 4.583 kune u prosjeku, što se odnosi na ponavljanje prve godine⁶. U kasnijim godinama naplaćene pristojbe kreću se oko 3.000 kn, što pokazuje da na studiju uz plaćanje ipak ostaju uglavnom studenti koji su parcijalno zadovoljili zahtjeve studijske godine. Izvanredni studenti plaćaju veće iznose, uz posebno povećanje u 5. godini studija, što se vjerojatno odnosi na dodatne troškove promocije na kraju studija. Zanimljivo je uočiti i pad troškova s 5.642 kn u prvoj godini na 4.875 kn u četvrtoj godini, što ukazuje na blagi porast troškova školarina za izvanredne studente u promatranom razdoblju od četiri godine.

Slika 32. Troškovi upisnina, školarina, ispita i drugih pristojbi prema trajanju studiranja

Pogledaju li se troškovi prema vrsti smještaja (tablica 14), u velikoj se mjeri pokazuje da je smještaj u studentskom domu ne samo za 3.900 kn semestralno jeftiniji od prosjeka troškova za stanovanje nego i da se na to vežu manji izdaci za prehranu i druge troškove. U pogledu tih troškova jedino je smještaj u učeničkom domu još povoljniji, ali njime se koristi vrlo malo studenata jer je on limitiran na lokacije gdje nema studentskih domova i limitiran je potrebama srednjih škola.

Na drugom kraju kontinuuma potrošnje dolazi do razdjeljivanja na dvije skupine: studente koji žive u iznajmljenim stanovima i studente koji se koriste vlastitim nekretninama ili nekretninama ustupljenima na korištenje bez naknade.

Studenti u iznajmljenim stanovima imaju najviše troškove stanovanja (izuzmemo li nespecificiranu malobrojnu skupinu koja svoj smještaj kategorizira kao nešto drugo), od 8.130 kn na semestar. Taj je iznos semestralno u prosjeku 5.300 kn veći od troškova stanovanja u studentskom domu, što ovu skupinu

⁶ Treba ukazati na vrlo čestu praksu upisivanja neželjenog studija radi studentskih prava i čekanja na novu priliku za upis željenog studija. Takvi studenti uglavnom uopće ne sudjeluju u nastavi i polaganju ispita na upisanom studiju, a kasnije na upisanom željenom studiju plaćaju penalizacijsku školarinu. Također je za pretpostaviti da krajnje neuspješni studenti odustaju od studija, što se češće događa u ranim fazama studija.

stavlja u iznimno nepovoljan materijalni položaj. Dovede li se ta razlika u kontekst administrativnih troškova školovanja, koji su u prosjeku veći za 1.500 kn, to čini razliku od 6.800 kn. Kako prosjek troškova kombinira različite studentske statute, izvedena je distinkcija troškova na hipotetskom, ali ne manje realnom primjeru, u kojoj redoviti student ima smještaj u studentskom domu i nije u potpunosti položio sve ispite na studijskoj godini, te u sljedećoj godini gubi domski smještaj, prelazi u iznajmljeni stan i plaća prosječan iznos administrativnih troškova studija kao redoviti student uz plaćanje. Troškovi studiranja prema samo dvjema stavkama – smještaj i administrativni troškovi studija – prelaze s 3.430 kn na 11.192 kn, što čini razliku od 7.762 kn po semestru. Takav financijski teret najvjerojatnije ozbiljno materijalno ugrožava mogućnost studiranja te može biti uzrokom prekida studija.

Studenti u iznajmljenim stanovima upravo zbog visokih troškova za stanovanje u drugim oblicima potrošnje nastoje kompenzirati te troškove ispodprosječnim izdacima koji se iznosima približavaju troškovima studenata u studentskim domovima. No zbog specifičnosti stanovanja u iznajmljenom stanu ti troškovi ipak ne mogu biti dovedeni do razine potrošnje kakvu imaju studenti u studentskim domovima.

Drugu skupinu studenata čine očito imućniji studenti, koji žive u vlastitim ili ustupljenim nekretninama. Njihovi su troškovi stanovanja u prosjeku nešto niži od stanovanja s roditeljima, dok su ostali troškovi uglavnom viši kod studenata u vlastitim nekretninama, a nešto niži kod studenata u ustupljenim nekretninama. Razlike u potrošnji se, najvjerojatnije, mogu pripisati materijalnom položaju roditelja koji financiraju studij.

Studenti koji imaju djecu koriste se samo individualnim smještajem, iznajmljenim, ustupljenim i vlastitim nekretninama te smještajem kod roditelja, i imaju dodatan trošak od 3.100 do 5.900 kn zbog troškova za djecu.

Tablica 14. Troškovi prema tipu smještaja

	Studentski dom	Iznajmljeni stan	Stan/kuća u osobnom vlasništvu	Stan/kuća roditelja	Stan/kuća ustupljeni na korištenje bez plaćanja najamnine	Učenički dom	Negdje drugdje	Ukupan prosjek
Smještaj	2.831	8.130	6.378	6.808	4.564	3.518	9.120	6.757
Prehrana	3.422	3.589	5.491	3.628	4.439	2.715	4.791	3.703
Prijevoz	928	1.157	2.042	1.718	1.422	899	1.344	1.426
Zdravlje	570	822	1.110	904	1.017	578	932	848
Komunikacije	530	521	512	524	543	0	493	522
Djeca		3.953	5.889	3.081	5.590	0	0	4.394
Plaćanje dugova i kredita	4.793	3.612	6.900	8.873	6.000	1.116	0	6.840
Društvene aktivnosti	1.210	1.294	1.923	1.677	1.646	922	1.786	1.502
Ostali troškovi	1.703	2.151	3.261	2.574	2.329	1.726	2.163	2.322
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	599	2.147	3.358	2.632	2.208	909	2.067	2.324
Druga izdvajanja za studij: socijalna davanja, članarine za studentske aktivnosti	152	172	145	208	402	233	0	192
Materijali za nastavu	250	289	330	295	299	271	201	290
Ostali redoviti troškovi vezani za studij (npr. instrukcije, dodatno obrazovanje)	678	578	836	691	457	160	376	654

Usmjerimo li se samo na direktne troškove studiranja, vidljivo je da oni slijede dvojnu logiku efikasnosti studiranja i imovinskog statusa. Studenti u vlastitim nekretninama imaju najveće troškove školarina i drugih administrativnih troškova, što ih povezuje s plaćenim oblicima školovanja, dok najniže troškove imaju studenti u studentskim i učeničkim domovima. Pritom treba imati na umu da je povezanost smještaja u domovima s manjim troškovima za školarine dvosmjerna – studenti koji imaju niži prihodovni status u većoj su prilici dobiti smještaj u domu, ali su na višim godinama studija njihove šanse za smještaj u dom povezane s uspješnošću studiranja te se neuspješni studenti prelijevaju u neku od kategorija individualnog stanovanja.

Tablica 15. Troškovi prema vrsti i razini studija

	Preddiplomski sveučilišni studij	Diplomski sveučilišni studij	Integrirani preddiplomski i diplomski studij	Preddiplomski stručni studij	Specijalistički diplomski stručni studij
Smještaj	6.817	6.708	6.626	6.703	7.287
Prehrana	3.500	4.135	3.546	3.667	4.823
Prijevoz	1.302	1.370	1.377	1.732	1.714
Zdravlje	831	857	804	918	878
Komunikacije	533	525	564	483	489
Djeca	5.535	3.320	3.259	4.486	5.835
Plaćanje dugova i kredita	5.199	4.685	6.782	9.886	5.253
Društvene aktivnosti	1.473	1.774	1.330	1.359	1.936
Ostali troškovi	2.263	2.495	2.202	2.290	3.006
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	2.336	1.480	1.972	3.286	2.732
Druga izdvajanja za studij: socijalna davanja, članarine za studentske aktivnosti	210	140	178	218	0
Materijali za nastavu	273	264	376	274	248
Ostali redoviti troškovi vezani za studij (npr. instrukcije, dodatno obrazovanje)	662	669	744	537	1.344

Usporedba troškova prema vrsti studija (tablica 15) uglavnom mijenja troškove prema zastupljenosti osoba koje u studij nisu ušle u direktnoj tranziciji iz srednje škole. Kako su te osobe najčešće već zasnovele svoju obitelj, imaju djecu i plaćaju svoj studij, to je po razlikama u troškovima za djecu i administrativnim troškovima studija te otplatama dugova i kredita očito da se one uglavnom odlučuju za stručne studije na preddiplomskoj i diplomskoj razini i preddiplomske sveučilišne studije (gdje je zbog velikog udjela studenata u direktnoj tranziciji iz srednje škole njihova prisutnost manje uočljiva u skupnim statističkim pokazateljima). Osim toga uočljivi su i veći troškovi prijevoza za stručne studije, što upućuje na veći broj osoba koje na visoko učilište dolaze s veće udaljenosti od prosječne udaljenosti za druge studente i/ili osobnim automobilom.

Kako bismo provjerili upravo spomenute zaključke, troškovi su uspoređeni za studente koji su starosti do 30 godina i studente koji su stariji od 30 godina, te s obzirom na razdoblje koje je proteklo od završetka srednje škole do upisa na studij (tablica 16). Rezultati slijede zaključke iz prethodnog odlomka s napomenom da je distinkcija po dobi studenta izrazitija od distinkcije u vremenu tranzicije iz srednje škole na studij, jer je dio studenata s odgođenom tranzicijom od nekoliko godina još uvijek uhvatio „vlak“ za postavke besplatnog studiranja.

Tablica 16. Troškovi mlađih i starijih studenata te studenata s direktnom i odgođenom tranzicijom u visoko obrazovanje

	Studenti mlađi od 30 godina	Studenti stariji od 30 godina	Manje od godinu dana	Između jedne i dvije godine	Više od dvije godine
Smještaj	6.733	7.275	6.667	6.642	8.159
Prehrana	3.593	5.983	3.599	3.939	4.934
Prijevoz	1.376	2.635	1.367	1.529	2.111
Zdravlje	831	1.216	834	891	1.010
Komunikacije	526	495	530	454	516
Djeca	3.291	5.137	3.386	3.197	6.671
Plaćanje dugova i kredita	6.539	8.624	5.613	4.044	9.960
Društvene aktivnosti	1.490	1.843	1.494	1.815	1.339
Ostali troškovi	2.293	2.943	2.296	2.481	2.578
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	2.178	4.238	2.194	2.740	3.316
Druga izdvajanja za studij: socijalna davanja, članarine za studentske aktivnosti	193	158	181	177	323
Materijali za nastavu	284	364	286	269	342
Ostali redoviti troškovi vezani za studij (npr. instrukcije, dodatno obrazovanje)	645	719	641	831	618

Koliko je dob studenata i vrijeme tranzicije iz srednje škole na studij uvjetovano vrstom srednje škole pokazuje i usporedba troškova studenata koji dolaze iz različitih programa srednje škole (tablica 17).

Skupina koja se nameće svojom posebnošću jest skupina studenata koji su završili strukovnu školu od tri godine i razlikovno obrazovanje do četvrte godine srednje škole. Ova skupina, koja broji manje od deset osoba u uzorku, ima niže troškove života i iznimno visoke administrativne troškove studiranja (školarine i ostala davanja visokom učilištu). Niski životni troškovi posljedica su i visokih troškova studiranja, ali i obrazovanja koje im ne omogućuje visoka primanja. Osim toga uočljivo je da nemaju troškova za uzdržavanje djece i otplate kredita i dugovanja, što je vjerojatno posljedica autoselekcije u kojoj si takav studij osobe s djecom ili kreditnim zaduženjima ne mogu priuštiti. Moglo bi se reći da je visoko obrazovanje u financijskom smislu u velikoj mjeri zatvoreno za osobe koje su završile trogodišnje srednjoškolsko strukovno obrazovanje te da ova malobrojna skupina studenata ocrtava s kakvim se financijskim izazovima susreću osobe koje su nakon trogodišnje strukovne škole odlučile dopuniti srednjoškolsko obrazovanje i upisati se na studij. Pomoć u ranom uključivanju u studij, povećanjem dostupnosti razlikovnog obrazovanja, svakako bi bilo od pomoći. Na ovaj zaključak navode troškovi kategorije osoba koje su srednju školu završile u sustavu obrazovanja odraslih, koja je po mnogo stavki troškova izjednačena sa studentima koji dolaze iz gimnazija. Troškovi se u odnosu na studente koji dolaze iz gimnazija razlikuju po nešto višim administrativnim troškovima studiranja (veći udio osoba koje plaćaju školarinu), nešto većim opterećenjem kreditnim zaduženjima i nešto većim troškovima stanovanja. Po ostalim troškovima ova skupina ima manje izdatke koji u velikoj mjeri, u ukupnom iznosu, kompenziraju povećane troškove u tri spomenute stavke.

Usporedba troškova studenata koji dolaze iz srednjega strukovnog obrazovanja u trajanju od četiri godine, bez obzira na nešto veće troškove prijevoza, troškova za djecu, plaćanja kredita i dugova te administrativne troškove studiranja, u osnovi se ne razlikuje od skupine studenata iz gimnazija. Razlike koje su prisutne mogu se pripisati većem udjelu starijih studenata u strukovnom obrazovanju koji u ovim

stavkama imaju veće troškove. Kada se stariji studenti isključe iz oba skupa studenata, razlike iščezavaju. Stoga je moguće zaključiti da je visoko obrazovanje po financijskoj dostupnosti jednako otvoreno studentima koji dolaze iz četverogodišnjih strukovnih škola kao i studentima koji dolaze iz gimnazija, bez obzira na uvjetovanost upisa na sveučilišne programe polaganjem gimnazijske mature.

Studenti koji dolaze na studij nakon stjecanja srednjoškolske kvalifikacije u inozemstvu po svemu su, osim po opterećenosti dugovima, identični studentima koji dolaze iz gimnazija. Stoga se može zaključiti da integracija studenata iz inozemstva, pretežno iz Bosne i Hercegovine, ne postavlja dodatne financijske troškove pred takve studente.

Tablica 17. Troškovi studija prema vrsti završene srednje škole

	Gimnazija	Srednja strukovna škola u trajanju od četiri godine	Srednja strukovna škola u trajanju od tri godine i dodatno (razlikovno) obrazovanje do četiri godine srednje škole	Srednja škola u sustavu obrazovanja odraslih	Kvalifikacija stečena izvan Republike Hrvatske
Smještaj	6.801	6.611	6.277	7.535	8.200
Prehrana	3.734	3.652	2.271	3.135	4.258
Prijevoz	1.273	1.662	1.086	1.203	1.181
Zdravlje	858	838	726	665	940
Komunikacije	552	496	420	516	517
Djeca	3.359	4.863	0	2.400	6.000
Plaćanje dugova i kredita	5.386	8.105	0	6.033	899
Društvene aktivnosti	1.541	1.450	527	1.178	1.482
Ostali troškovi	2.369	2.244	1.506	3.023	2.493
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	1.927	2.727	5.922	2.662	1.953
Druga izdvajanja za studij: socijalna davanja, članarine za studentske aktivnosti	173	226	0	0	127
Materijali za nastavu	292	285	446	273	333
Ostali redoviti troškovi vezani za studij (npr. instrukcije, dodatno obrazovanje)	700	617	845	495	568

I konačno, uzme li se u razmatranje strukture troškova socijalno podrijetlo studenta (tablica 18), pokazuje se da su prosječni troškovi studenata čiji su roditelji završili srednju školu (dominantna kategorija u dobi roditelja studenata) i studenata čiji su roditelji završili tercijarno obrazovanje uglavnom izjednačeni. Jedina stavka u kojoj postoji razlika jest veće opterećenje dugovima kod studenata s roditeljima kod kojih je bolje obrazovani roditelj završio srednje obrazovanje.

Skupina studenata kojima su oba roditelja bez srednjeg obrazovanja iznimno je podzastupljena skupina, koja čini svega 3,1% studentske populacije. Struktura njihovih troškova najvjerojatnije je uvjetovana materijalnim prilikama, te su njihovi troškovi smještaja i prehrane za po tisuću kuna manji od komparabilnih skupina s roditeljima srednjega i višeg ili visokog obrazovanja. U kategorijama u kojima prosječna potrošnja ne prelazi 1.000 kn, troškovi su manji za 40 do 150 kn, dok je u troškovima društvenih

aktivnosti i ostalim troškovima života potrošnja manja za 400 do 500 kn. I u administrativnim troškovima studiranja ova kategorija ima najniže troškove, oni su za 400 kn niži od studenata s roditeljima visokog obrazovanja, a 645 kn niži od troškova studenata s roditeljima srednjeg obrazovanja. Diferencijacija razlika između studenata s roditeljima srednjega i visokog obrazovanja slijedi logiku dostupnosti koja je bolja za studente iz obrazovanijeg okruženja, ali se ne nastavlja u kategoriju studenata s roditeljima nižega obrazovanja jer su u studiju zastupljeni samo oni studenti koji su uspjeli osigurati studiranje bez plaćanja i subvencioniranu prehranu. Troškovi smještaja ne podudaraju se u potpunosti s troškovima studenata smještenih u studentske domove zbog skupine studenata koji žive s roditeljima i često na bazi dnevnog putovanja dolaze na studij iz lokacija koje su izvan mjesta studiranja, što se odrazilo i u povećanim troškovima prijevoza koji su najveći u sve tri uspoređivane kategorije.

Tablica 18. Troškovi studiranja prema najvišem obrazovanju roditelja

	Osnovna škola	Srednja škola	Više obrazovanje
Smještaj	5.886	6.736	6.819
Prehrana	2.726	3.661	3.751
Prijevoz	1.810	1.481	1.325
Zdravlje	713	832	869
Komunikacije	468	507	550
Djeca	3.119	3.578	4.351
Plaćanje dugova i kredita	6.976	7.594	4.865
Društvene aktivnosti	972	1.395	1.613
Ostali troškovi	1.737	2.269	2.394
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	1.765	2.410	2.185
Druga izdvajanja za studij: socijalna davanja, članarine za studentske aktivnosti	100	203	187
Materijali za nastavu	256	293	290
Ostali redoviti troškovi vezani za studij (npr. instrukcije, dodatno obrazovanje)	516	662	693

Među studentima iz obitelji s roditeljima nižega obrazovanja više je studenata koji su zaposleni tijekom cijele akademske godine. Njihov je udio 53,6% u odnosu na 35,5% onih koji nisu zaposleni tijekom akademske godine. Za razliku od toga, studenti čiji su roditelji stekli tercijarno obrazovanje u manjoj su mjeri prisutni u kategoriji stalno zaposlenih (u prosjeku 22%⁷) i zastupljeniji su u kategoriji studenata koji nisu zaposleni u tijeku semestra (u prosjeku 62%).

Pogledaju li se troškovi studenata koji su zaposleni tijekom cijele studijske godine, studenata koji rade povremeno i studenata koji nisu zaposleni tijekom nastavnog razdoblja, razlike između studenata različitog obrazovnog zaleđa prikrivene su zbog toga što je skupina studenata koji dolaze iz obitelji u kojima roditelji imaju obrazovanje na razini osnovne škole toliko malena da je maskiraju brojnije kategorije studenata iz obitelji s obrazovanijim roditeljima (tablica 19). Po logici potreba, zaposleni tijekom cijele godine jesu studenti koji imaju veće troškove. No ne treba smetnuti s uma da tu kategoriju pune većim udjelom stariji studenti koji su na studij došli sa zakašnjelom tranzicijom.

⁷ Prosjek se odnosi na tri kategorije tercijarnog obrazovanja – preddiplomska, diplomatska i doktorska razina.

Tablica 19. Troškovi studiranja prema zaposlenosti za vrijeme studija

	Radim tijekom cijele akademske godine	Radim povremeno tijekom akademske godine	Ne radim tijekom akademske godine
Smještaj	7.340	6.841	6.507
Prehrana	4.544	3.681	3.360
Prijevoz	1.740	1.431	1.305
Zdravlje	942	799	822
Komunikacije	486	549	537
Djeca	5.538	2.630	3.526
Plaćanje dugova i kredita	7.984	4.320	4.360
Društvene aktivnosti	1.927	1.387	1.343
Ostali troškovi	3.067	2.136	2.073
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	3.128	1.953	2.035
Druga izdvajanja za studij: socijalna davanja, članarine za studentske aktivnosti	197	144	207
Materijali za nastavu	331	274	276
Ostali redoviti troškovi vezani za studij (npr. instrukcije, dodatno obrazovanje)	715	786	575

Financiranje studiranja

Izvori financiranja za vrijeme studiranja ocrtavaju balans između društvenog i individualnog ulaganja u obrazovanje. Na jednom je kraju tog kontinuuma individualno ulaganje koje u velikoj mjeri reproducira materijalni i socijalni položaj prethodne generacije (roditelja), a na drugoj ulaganje društva, kroz državu i kroz gospodarske aktere, kojim se donekle mijenja socijalni položaj pojedinaca iz nižih slojeva ako su financijski poticaji imali jasnu socijalnu dimenziju. Ako takve socijalne dimenzije nije bilo, društvena će ulaganja još više potencirati socijalne razlike u podrijetlu jer će i obrazovanje i izvori financiranja biti dostupniji pripadnicima viših društvenih slojeva.

Dosadašnja istraživanja socijalnog statusa studenata te njihova socijalnog podrijetla nedvosmisleno su pokazala da subvencioniranje studentskog standarda po načelima redukcije troškova za sve studente (školarine, prehrana, smještaj) u osnovi, čak i kad dosežu sve zainteresirane studente, ne mijenja socijalnu strukturu studentske populacije (Baranović i Rimac, 1991.), jer je priuštivost studiranja i odgoda ulaska u svijet rada za studente iz različitih društvenih slojeva nejednaka. Mladi, pa i malo stariji potencijalni studenti iz nižih slojeva ne mogu si priuštiti dugotrajno školovanje zbog materijalnih i financijskih potreba primarne obitelji, te im je jedina opcija studiranje uz zaposlenje, što znatno umanjuje posvećenost studiju i šanse za završetak studija. Gatto (2003.), istražujući srednje obrazovanje, opisuje drugi razlog nejednakoj dostupnosti visokog obrazovanja te uočava da se već u srednjem obrazovanju učenicima na osnovi socijalnih karakteristika nameću obrazovne putanje koje ih vode k vraćanju u društveni sloj kojemu pripadaju njihovi roditelji.

Stoga će u ovom dijelu biti napravljen pregled izvora financiranja i veličina iznosa iz pojedinih izvora financiranja, s posebnim naglaskom na raspodjelu prema socijalnim kriterijima. Na pitanje o izvorima prihoda odgovore je dalo ukupno 3.069 studenata u uzorku.

Kako većina studenata studira u mladosti, oni kao uzdržavani članovi svojih obitelji uglavnom svojim troškovima terete roditelje, a tek u manjem dijelu sami pridonose vlastitom zaradom za vrijeme

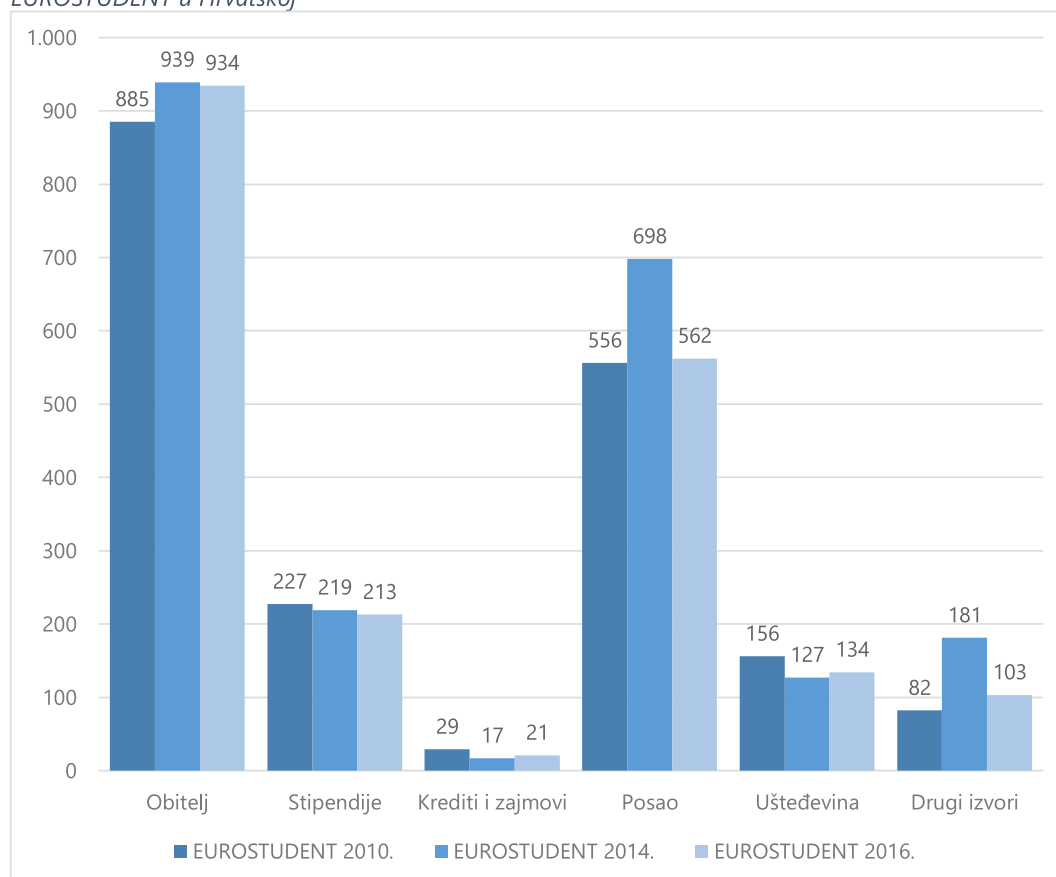
studiranja. Udio studenata koji s duljom odgodom ulaze u studiranje u Hrvatskoj je iznimno malen, te će većina analitičkih rezultata ukazivati na situaciju direktne tranzicije iz srednje škole na studij i odgađanje ulaska u svijet rada.

Studenti u Hrvatskoj 2016. osobno su raspolagali prosječno s 1.924 kn mjesečno, no ukupan iznos raspoloživih sredstava treba uvećati za iznose koje su, najčešće roditelji, direktno uplaćivali na ime različitih troškova studenta, te se tada mjesečni iznosi koje studenti imaju na raspolaganju penju na 3.117 kn.

Struktura financija koje studentima dolaze na direktno raspolaganje uglavnom se nije promijenila u odnosu na prethodna istraživanja EUROSTUDENT (slika 33). I dalje su dominantna dva izvora prihoda (roditeljska), obitelj i vlastita zarada od zaposlenja, dok su dva sekundarna izvora, barem po udjelu u prosječnoj slici prihoda, stipendije i osobna ušteđevina od prijašnjeg posla. Detaljnija rasprava o udjelima pojedinih izvora sredstava u ukupnim prosjecima nije previše informativna jer su prosjeci produkt dviju komponenti visine iznosa sredstava i udjela studenata koji primaju sredstva iz tog izvora. Stoga će radi preciznije ilustracije važnosti pojedinih izvora biti prikazane odvojene komponente koje čine ukupni prosjek svakoga od izvora financiranja – postotni udio studenata koji primaju sredstva iz određenog izvora i prosječna visina financijskih primanja iz tog izvora za studente (slika 34).

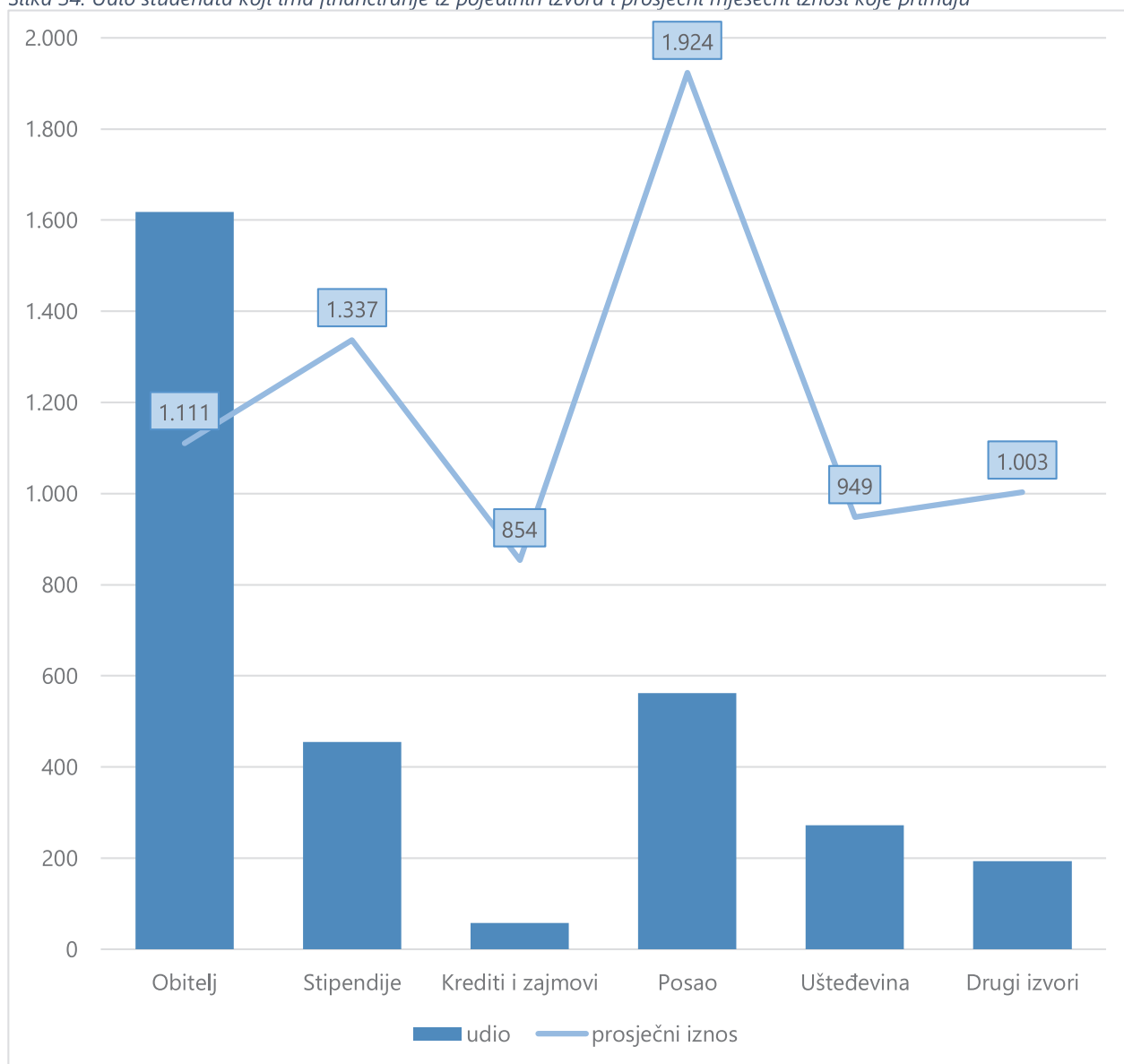
Prema zastupljenosti izvora i dalje je dominantno zastupljeno financiranje iz roditeljske obitelji, koje je prisutno u 84% slučajeva. Navedeni je udio u okviru dosadašnjih nalaza istraživanja EUROSTUDENT, gdje je 2010. utvrđeno da 82% studenata ima financijsku potporu roditeljske obitelji (Fernell i dr., 2011.), a 2014. da financijsku potporu roditeljske obitelji ima 88% studenata (Šćukanec i dr., 2016.). I iznosi potpore roditeljske obitelji unutar su granica prethodnih dvaju istraživanja, u 2016. iznose 1.111 kn, dok su u prethodna dva istraživanja bili 1.082 kn (2010.) i 1.167 kn (2014.).

Slika 33. Prosječni mjesečni prihod prema vrsti prihoda u kunama – usporedba istraživanja EUROSTUDENT u Hrvatskoj

Najveći izvor financiranja po iznosu jest vlastita zarada studenata od plaćenog posla. U 2016. godini 26% studenata izjavilo je da ima sredstva iz tog izvora, što je u udjelu manje od udjela te vrste prihoda u ranijim istraživanjima, gdje su bili 27% u 2014. i 38% u 2010. godini. Visina prosječnog doprinosa financijama studenata u velikoj mjeri ovisi o raspodjeli stalnih poslova u punom radnom vremenu te povremenih poslova i poslova u nepunom radnom vremenu. Stoga je prosječno primanje od 1.924 kune u 2016., u iznosu negdje između varijacija u prethodnim dvama istraživanjima – 1.470 kn u 2010. godini (Fernell i dr., 2011.) i 2.635 kn u 2014. godini (Šćukanec i dr., 2016.).

Slika 34. Udio studenata koji ima financiranje iz pojedinih izvora i prosječni mjesečni iznosi koje primaju

Ni stipendije po udjelima ni druge kategorije ne odstupaju od prethodnih istraživanja. Udio financiranja putem stipendija je 24%, što je u uklopljeno u prethodne varijacije od 28% u 2010. i 23% u 2014. godini. No za razliku od drugih izvora financiranja, iznosi su porasli na 1.337 kn, što je porast prosječnog mjesečnog iznosa od oko 200 kn u odnosu na prethodno istraživanje EUROSTUDENT (949 kn).

Prethodno ušteđena sredstva koristi 14% studenata (prethodna su mjerenja 17% u 2010. i 7% u 2014.), a prosječni mjesečni iznos je 949 kn, što je u okvirima prethodnog istraživanja (918 kn u 2014.).

Udio kredita i zajmova na razini je prethodnih istraživanja i iznosi 3%, a prosječni su mjesečni iznosi za 100 kn niži nego u prethodnom istraživanju EUROSTUDENT V.

I konačno, drugi izvori čine za 10% studenata izvjesnu pomoć u financiranju, koja se kreće oko 1.000 kn. Udio ovog izvora podudara se s istraživanjem iz 2010., a iznos prati trend rasta u vremenu, te je za 50 kn viši od prosječnog iznosa u 2014. i za 200 kn viši od mjesečnog prosjeka u 2010. godini.

Socijalna raspodjela izvora prihoda

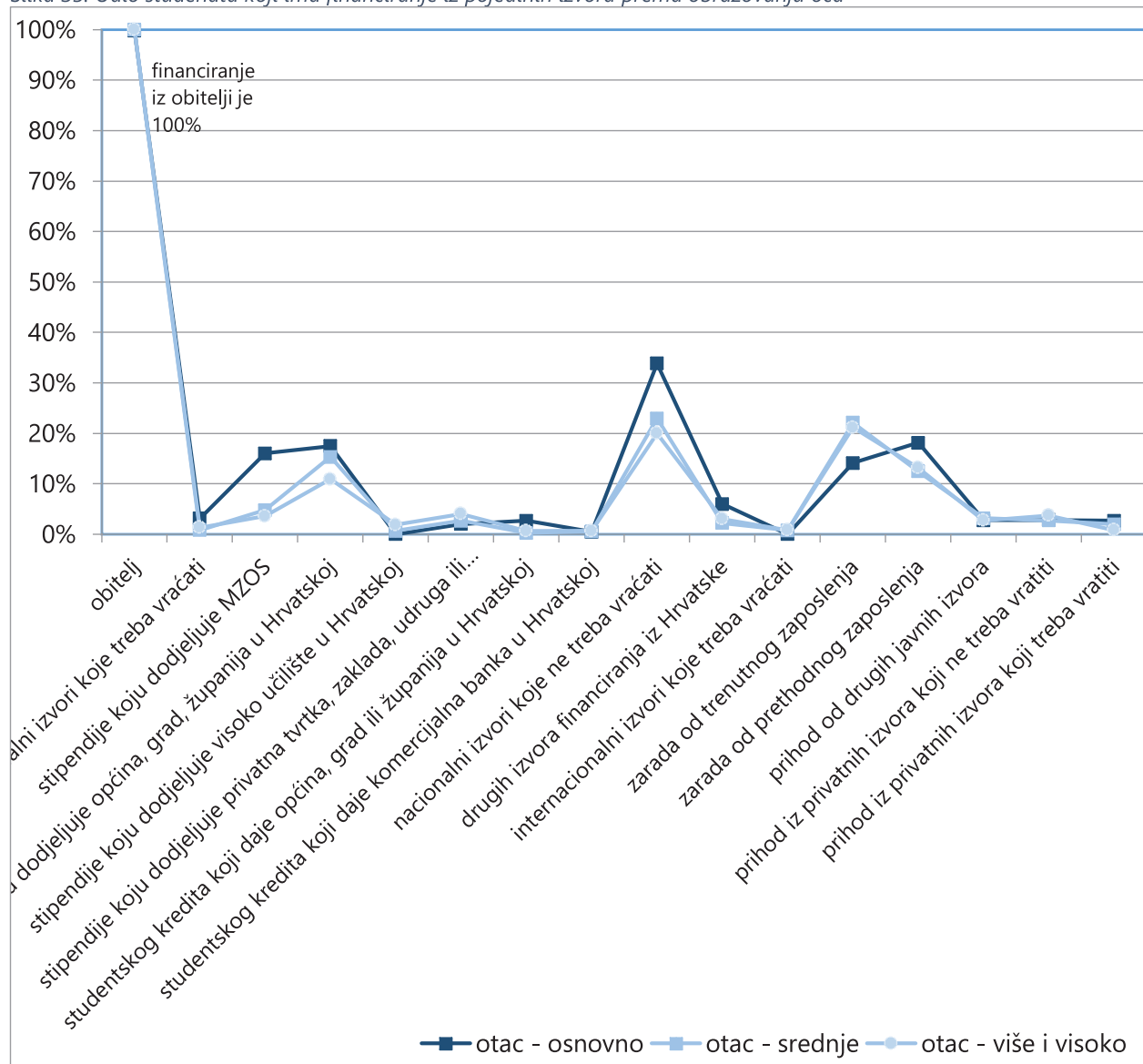
Osim uobičajenih pravilnosti u strukturi financiranja studija u Hrvatskoj, koje se nisu znatnije promijenile, svakako je interesantno pratiti konfiguracije prihoda prema nekim socijalnim kategorijama koje bi ukazale na eventualne mogućnosti za pomaganje pristupa visokom obrazovanju socijalno i financijski najosjetljivijim skupinama društva.

Pogledaju li se razlike u postotku studenata koji imaju pojedini izvor prihoda prema obrazovanju oca (slika 35) i majke (slika 36), uočljivo je da je razlikovanje zastupljenosti pojedinih izvora znatno izraženije kod kategorija obrazovanja očeva, dok obrazovanje majki znatno manje pokazuje razlike u dostupnosti pojedinih izvora.

Usmjerimo li se samo na obrazovanje očeva, vidljivo je da najizraženiju socijalnu osjetljivost imaju stipendiranje MZO-a i drugi izvori koje ne treba vraćati, te je ona donekle prisutna i u stipendiranju koje dolazi iz jedinica lokalne samouprave. Na suprotnom kraju kontinuuma nalaze se stipendije koje daju visoka učilišta i privatne tvrtke, koje očito nemaju socijalne kriterije, već je dostupnost regulirana samo prethodnim obrazovnim postignućem (studenti iz obrazovanih okruženja imaju i veće šanse za uspjeh u obrazovanju).

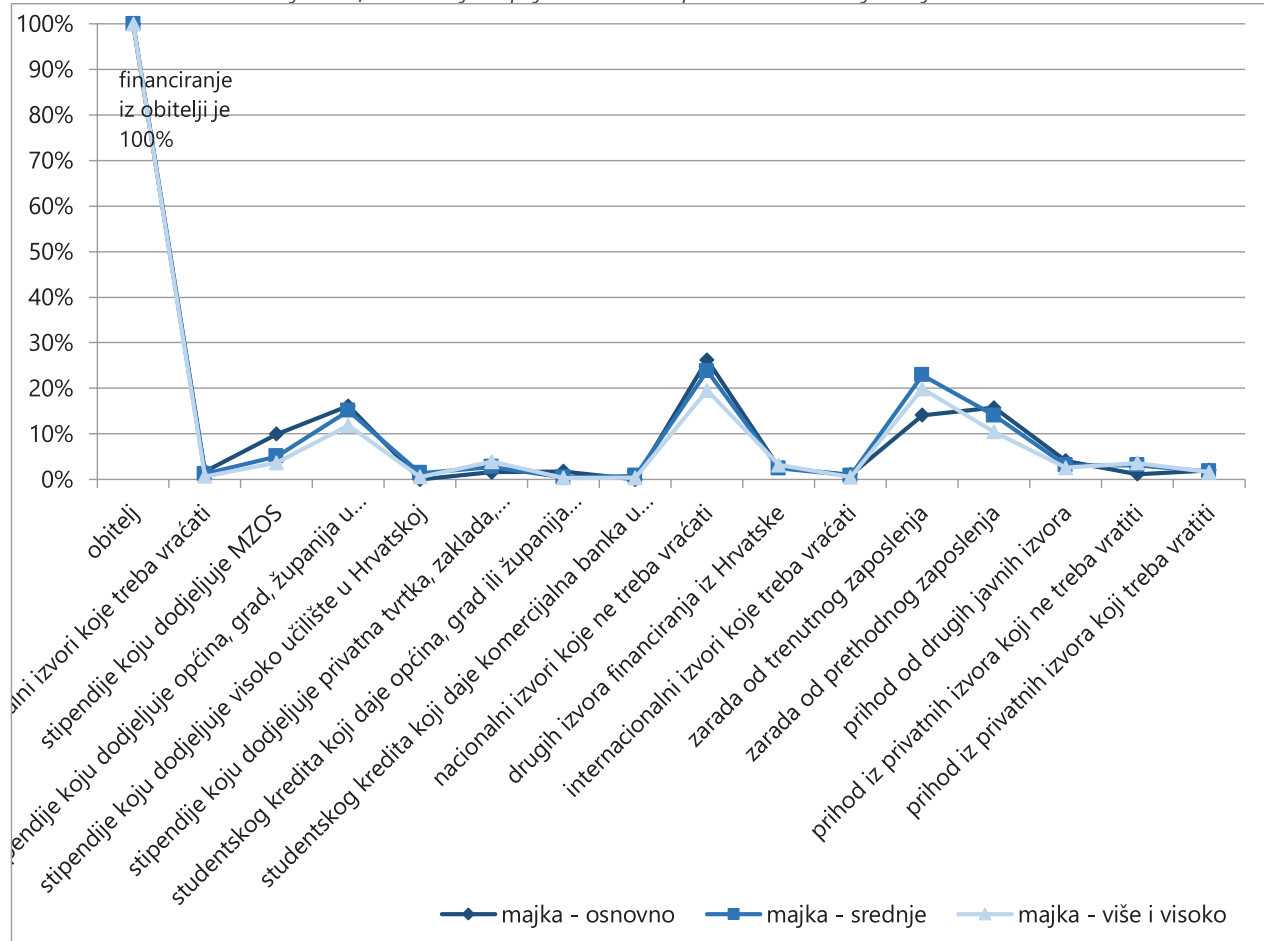
Kada se usmjerimo na prihode od trenutnog zaposlenja, studenti čiji očevi imaju osnovno ili srednje obrazovanje u većoj su mjeri kao izvor financiranja navodili trenutno zaposlenje, što je još jedan dokaz da im izvori financiranja za vrijeme studija nisu dovoljni da bi mogli studirati bez zaposlenja. Za razliku od njih, studenti čiji očevi imaju više ili visoko obrazovanje u većoj mjeri kao izvor financiranja prijavljuju prihod od prijašnjeg zaposlenja. Time dolazimo do dodatne distinkcije, da zaposlenje osobama koje dolaze iz visokoobrazovanih obitelji može donijeti ostatak dohotka koji mogu upotrijebiti kao dodatan izvor prihoda u vrijeme kada nisu profesionalno aktivni. Osobama koje dolaze iz obitelji s roditeljima sa srednjim ili nižim obrazovanjem takva se zarada uglavnom troši na tekuće troškove i ne prelijeva se u ušteđevinu na neko drugo razdoblje u kojemu neće biti profesionalno aktivni.

Slika 35. Udio studenata koji ima financiranje iz pojedinih izvora prema obrazovanju oca

Ako se analiziraju isti izvori prihoda koje imaju majke studenata, vidljivo je da se trendovi poklapaju, ali su manje izraziti, što nažalost ukazuje na dominaciju muškaraca u definiranju materijalnog statusa obitelji.

Slika 36. Udio studenata koji ima financiranje iz pojedinih izvora prema obrazovanju majke

Komu su dostupni pojedini izvori financiranja analizirano je i u pogledu prethodnog obrazovanja studenta, tipa visokog učilišta na kojemu studira te vrste i razine studija.

Analizirala li se prethodna obrazovna putanja, uočljiva je veća mogućnost dobivanja nepovratnih izvora financiranja za studente koji su završili trogodišnje strukovne škole i razlikovno obrazovanje koje im omogućuje upis na studij. Njima su u većoj mjeri dostupne stipendije koje dodjeljuje MZO, stipendije jedinica lokalne samouprave i drugi nacionalni izvori koje ne treba vraćati. Ostale se tri skupine uglavnom ne razlikuju po zastupljenosti drugih izvora financiranja, s time da su studenti koji su završili gimnaziju i studenti koji su završili četverogodišnje strukovno obrazovanje gotovo potpuno izjednačeni, dok su studenti koji dolaze iz obrazovanja odraslih za nijansu u lošijem položaju po dostupnosti izvora financiranja. Ovu razliku treba u prvom redu promatrati u svjetlu kompozicije te grupe u kojoj je veći broj studenata s odgođenom tranzicijom u visoko obrazovanje i iskustvom u profesiji.

Tablica 20. Izvori financiranja prema prethodnom obrazovanju studenta

	Gimnazija	Srednja strukovna škola u trajanju od četiri godine	Srednja strukovna škola u trajanju od tri godine i dodatno (razlikovno) obrazovanje do četiri godine srednje škole	Srednja škola u sustavu obrazovanja odraslih
Obitelj	100%	100%	100%	100%
Nacionalni izvori koje treba vraćati	1%	1%	0%	0%
Stipendija koju dodjeljuje MZO	5%	5%	13%	4%
Stipendija koju dodjeljuje općina, grad, županija u Hrvatskoj	14%	12%	42%	10%
Stipendija koju dodjeljuje visoko učilište u Hrvatskoj	1%	0%	0%	0%
Stipendija koju dodjeljuje privatna tvrtka, zaklada, udruga ili druga ustanova u Hrvatskoj	4%	2%	0%	0%
Studentski kredit koji daje općina, grad ili županija u Hrvatskoj	1%	1%	0%	0%
Studentski kredit koji daje komercijalna banka u Hrvatskoj	1%	1%	0%	0%
Nacionalni izvori koje ne treba vraćati	24%	20%	56%	14%
Drugi izvori financiranja iz Hrvatske	3%	2%	0%	11%
Internacionalni izvori koje treba vraćati	1%	1%	0%	0%
Zarada od trenutnog zaposlenja	20%	22%	21%	22%
Zarada od prethodnog zaposlenja	13%	13%	21%	11%
Prihod od drugih javnih izvora	3%	3%	0%	0%
Prihod iz privatnih izvora koji ne treba vratiti	3%	3%	0%	0%
Prihod iz privatnih izvora koji treba vratiti	2%	1%	0%	7%

Analize dostupnosti prema visokim učilištima te tipu i razini studija pokazuju uglavnom varijacije koje su povezane s financiranjem koje ovisi o regionalnoj ili lokalnoj razini. Stoga se prema tipu visokog učilišta mogu uočiti razlike u opsegu financiranja iz lokalne samouprave te privatnih izvora. Isto su tako uočljive i razlike u ekonomskom potencijalu pojedinih lokacija studiranja što pridonosi većim šansama da se financiranje studija zasniva na prethodnom ili zaposlenju za vrijeme studija.

Jedinu suštinsku razliku pokazuju studenti na privatnim visokim učilištima koji se u većoj mjeri od ostalih studenata oslanjaju na osobne izvore.

Tablica 21. Izvori financiranja prema tipu visokog učilišta

	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Manja sveučilišta (<10.000)	Javna veleučilišta i visoke škole	Privatna veleučilišta i visoke škole
Obitelj	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Nacionalni izvori koje treba vraćati	1%	0%	2%	1%	1%	1%	1%
Stipendija koju dodjeljuje MZO	3%	10%	5%	8%	5%	6%	1%
Stipendija koju dodjeljuje općina, grad, županija u Hrvatskoj	15%	13%	19%	13%	15%	10%	5%
Stipendija koju dodjeljuje visoko učilište u Hrvatskoj	1%	2%	1%	1%	0%	1%	0%
Stipendija koju dodjeljuje privatna tvrtka, zaklada, udruga ili druga ustanova u Hrvatskoj	3%	2%	2%	3%	3%	2%	4%
Studentski kredit koji daje općina, grad ili županija u Hrvatskoj	1%	0%	1%	0%	0%	0%	1%
Studentski kredit koji daje komercijalna banka u Hrvatskoj	1%	0%	1%	0%	1%	1%	0%
Nacionalni izvori koje ne treba vraćati	22%	26%	26%	23%	22%	19%	9%
Drugi izvor financiranja iz Hrvatske	3%	2%	3%	3%	3%	1%	0%
Međunarodni izvori koje treba vraćati	1%	1%	0%	2%	0%	0%	0%
Zarada od trenutnog zaposlenja	24%	18%	23%	10%	22%	17%	38%
Zarada od prethodnog zaposlenja	11%	20%	17%	9%	15%	8%	17%
Prihod od drugih javnih izvora	3%	3%	2%	3%	4%	4%	4%
Prihod iz privatnih izvora koji ne treba vratiti	3%	1%	2%	3%	1%	4%	6%
Prihod iz privatnih izvora koji treba vratiti	1%	1%	3%	2%	0%	3%	2%

Kada se analiziraju izvori financiranja prema vrsti i razini studija, uočljiva je nešto manja dostupnost stipendija studentima stručnih studija te nešto veća zastupljenost vlastitih zarada kod studenata na diplomskih studijima, što se podudara s manjom dostupnošću nepovratnih izvora financiranja. Je li zaposlenje to koje onemogućuje dobivanje nepovratnih sredstava ili je nemogućnost dobivanja nepovratnih sredstava dovela do traženja zaposlenja, moguće je odgovoriti samo na osnovi dodatnog razlaganja ovih skupina.

Tablica 22. Izvori financiranja prema vrsti i razini studija

	Diplomski	Integrirani preddiplomski i diplomski	Preddiplomski	Specijalistički i diplomski	Stručni
Obitelj	100%	100%	100%	100%	100%
Nacionalni izvori koje treba vraćati	1%	1%	1%	0%	3%
Stipendija koju dodjeljuje MZO	6%	5%	5%	3%	2%
Stipendija koju dodjeljuje općina, grad, županija u Hrvatskoj	20%	18%	12%	2%	6%
Stipendija koju dodjeljuje visoko učilište u Hrvatskoj	1%	1%	1%	0%	0%
Stipendija koju dodjeljuje privatna tvrtka, zaklada, udruga ili druga ustanova u Hrvatskoj	4%	3%	3%	3%	6%
Studentski kredit koji daje općina, grad ili županija u Hrvatskoj	0%	1%	0%	0%	3%
Studentski kredit koji daje komercijalna banka u Hrvatskoj	1%	0%	1%	0%	0%
Nacionalni izvori koje ne treba vraćati	29%	27%	20%	8%	13%
Drugi izvor financiranja iz Hrvatske	4%	2%	3%	0%	0%
Međunarodni izvori koje treba vraćati	2%	1%	1%	2%	0%
Zarada od trenutnog zaposlenja	31%	19%	19%	39%	18%
Zarada od prethodnog zaposlenja	19%	8%	13%	5%	15%
Prihod od drugih javnih izvora	3%	3%	3%	0%	8%
Prihod iz privatnih izvora koji ne treba vratiti	3%	3%	3%	0%	14%
Prihod iz privatnih izvora koji treba vratiti	1%	1%	2%	3%	0%

Razlaganje skupine koja je zaposlena po vrstama studija pokazuje da je identifikacija u kojoj se zaposleni student osjeća primarno zaposlenikom, a ne studentom, najizraženija kod studenata na specijalističkim diplomskim stručnim studijima, gdje iznosi 40%. U svim je drugim kategorijama identifikacija sa statusom zaposlenika relativno malena i ne prelazi 13%. Stoga je odgovor na dvojbu iz prethodne analize dvojak – studenti na specijalističkim diplomskim stručnim studijima u velikoj mjeri pripadaju kategoriji zaposlenih koji su došli na dodatno obrazovanje i financiraju se iz aktualnog zaposlenja te im nepovratni izvori financiranja nisu dostupni niti su im u fokusu interesa. S druge strane, svi drugi tipovi studija uglavnom imaju studente koji se zapošljavaju da bi nadoknadili manjak financijskih sredstava.

Tablica 23. Osjećaj identifikacije s ulogom studenta za zaposlene prema vrsti i razini studija

	Student	Zaposlenik
Diplomski	87%	13%
Integrirani preddiplomski i diplomski	92%	8%
Preddiplomski	88%	12%
Specijalistički diplomski	60%	40%
Stručni	100%	0%

Motivi zapošljavanja za vrijeme studiranja prikazani su u tablici 24. Iz navedenih rezultata vidljivo je da su motivi za zapošljavanje za vrijeme studija višestruki, ali se ipak mogu razlučiti osnovni i dodatni motivi.

Osnovni je motiv vezan za pokrivanje životnih troškova. Taj je motiv prisutan više kod studenata na višim razinama obrazovanja te je najizrazitiji kod studenata na specijalističkim diplomskim stručnim studijima, koji imaju najveći udio osoba koje dolaze iz profesije.

Kao drugi motiv kod studenata se pojavljuje interes za stjecanje profesionalnog iskustva, koji je izrazitiji kod studenata stručnih studija i kod studenata na višim razinama studija, no dominantniji od tih dvaju faktora jest pripadnost stručnom studiju.

Tablica 24. Motivi zapošljavanja za vrijeme studija prema vrsti i razini studija

		Diplomski	Integrirani	Preddiplomski	Specijalistički diplomski	Stručni
Radim da bih pokrio životne troškove	1 u potpunosti se odnosi na mene	48%	39%	44%	77%	29%
	2 -	23%	19%	20%	13%	39%
	3 -	12%	23%	16%	5%	0%
	4 -	11%	9%	10%	5%	7%
	5 uopće se ne odnosi na mene	6%	10%	10%	0%	25%
Radim da bih stekao iskustvo u profesionalnom poslu	1 u potpunosti se odnosi na mene	46%	29%	33%	73%	65%
	2 -	22%	20%	26%	22%	11%
	3 -	14%	20%	19%	0%	5%
	4 -	11%	13%	10%	5%	6%
	5 uopće se ne odnosi na mene	7%	19%	12%	0%	13%
Bez plaćenog posla ne bih si mogao priuštiti da budem student	1 u potpunosti se odnosi na mene	19%	10%	20%	53%	39%
	2 -	6%	5%	8%	0%	10%
	3 -	16%	22%	11%	15%	0%
	4 -	21%	13%	16%	13%	14%
	5 uopće se ne odnosi na mene	38%	49%	44%	19%	37%
Radim jer trebam financijski uzdržavati druge (djecu, partnera, roditelje).	1 u potpunosti se odnosi na mene	7%	4%	7%	15%	12%
	2 -	4%	8%	8%	7%	7%
	3 -	8%	7%	8%	0%	0%
	4 -	18%	10%	13%	15%	17%
	5 uopće se ne odnosi na mene	63%	71%	64%	63%	64%

Motiv koji povezuje zapošljavanje s osiguravanjem minimalnih uvjeta za studiranje (bez zaposlenja ne bih si mogao priuštiti da budem student) iskazuje u pravilu 20% studenata sveučilišnih studija (s iznimkom studenata integriranih studija gdje je njihov udio 10%), 40% studenata stručnih te 53% studenata specijalističkih stručnih studija.

Pritom treba imati na umu da se prethodni motiv zapošljavanja ne odnosi na velik broj osoba koje trebaju financijski potpomagati druge članove obitelji, već se primarno radi o nemogućnosti financiranja studija.

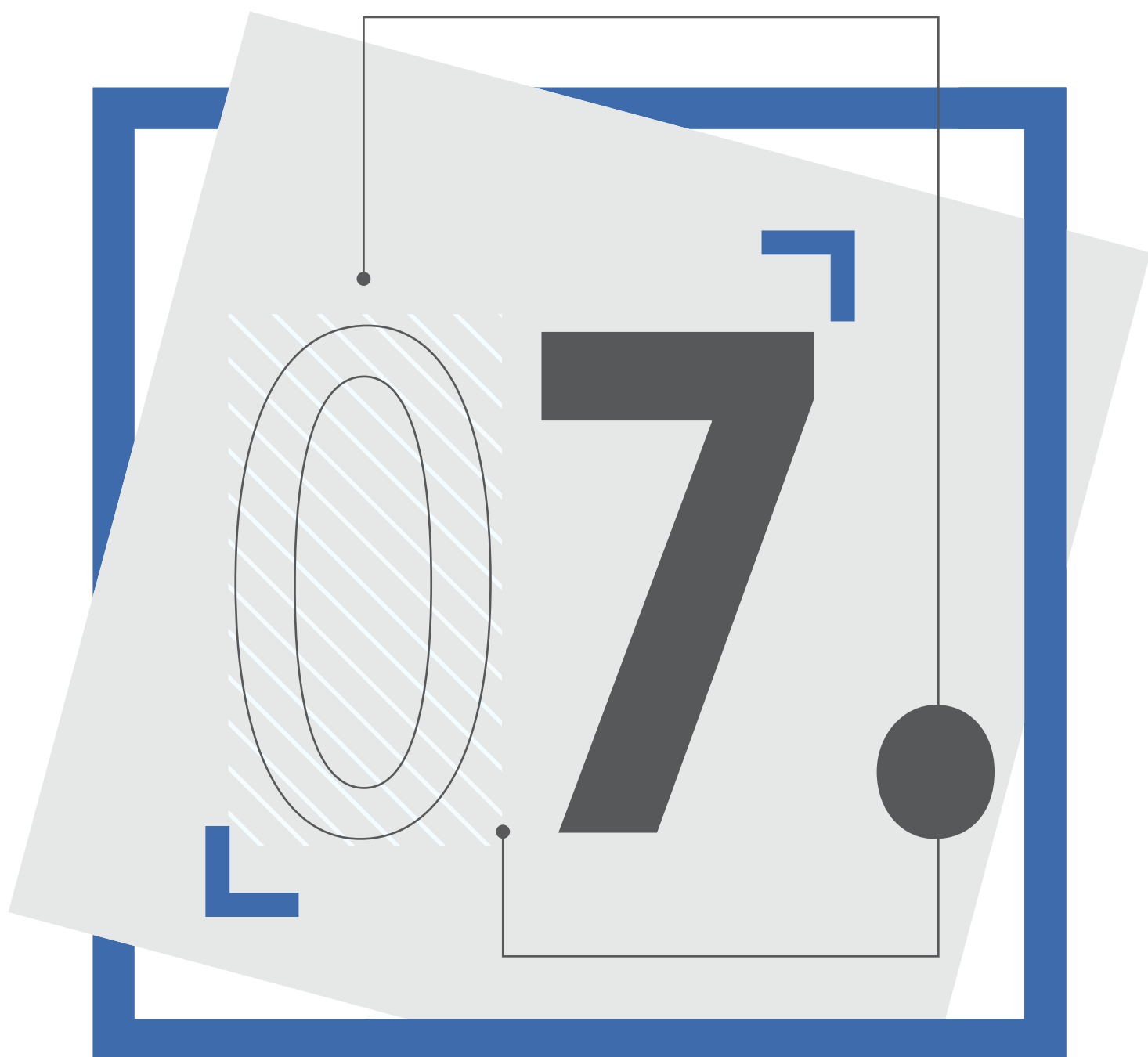
Tablica 25. Motivi zapošljavanja za vrijeme studija prema vrsti i razini studija

		Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Manja sveučilišta (<10 000)	Javna veleučilišta i visoke škole	Privatna veleučilišta i visoke škole
Radim da bih pokrio životne troškove	1 u potpunosti se odnosi na mene	41%	54%	43%	36%	53%	57%	45%
	2 -	21%	25%	16%	18%	18%	11%	32%
	3 -	17%	6%	21%	16%	15%	18%	8%
	4 -	10%	5%	9%	21%	7%	8%	10%
	5 uopće se ne odnosi na mene	10%	11%	10%	9%	7%	7%	6%
Radim da bih stekao iskustvo u profesionalnom poslu	1 u potpunosti se odnosi na mene	35%	26%	36%	38%	46%	43%	53%
	2 -	24%	29%	21%	23%	21%	14%	29%
	3 -	18%	15%	12%	16%	17%	23%	17%
	4 -	11%	12%	12%	12%	8%	14%	1%
	5 uopće se ne odnosi na mene	12%	19%	20%	10%	8%	6%	0%
Bez plaćenog posla ne bih si mogao priuštiti da budem student	1 u potpunosti se odnosi na mene	14%	17%	16%	21%	23%	34%	40%
	2 -	6%	9%	4%	6%	9%	5%	13%
	3 -	14%	17%	13%	12%	20%	19%	4%
	4 -	17%	21%	17%	19%	17%	10%	13%
	5 uopće se ne odnosi na mene	49%	36%	50%	42%	32%	32%	29%
Radim jer trebam financijski uzdržavati druge (djecu, partnera, roditelje).	1 u potpunosti se odnosi na mene	6%	9%	2%	4%	9%	14%	11%
	2 -	7%	11%	3%	2%	2%	8%	12%
	3 -	8%	5%	8%	16%	9%	5%	5%
	4 -	12%	19%	14%	14%	16%	5%	21%
	5 uopće se ne odnosi na mene	67%	56%	73%	64%	64%	69%	51%

I konačno, razdioba po tipovima visokih učilišta pokazuje također veći udio zaposlenih studenata među studentima koji studiraju na stručnim studijima i koji izjavljuju da su se zaposlili radi stjecanja profesionalnog iskustva. Drugi je najvažniji motiv financiranje studija, koji se pojavljuje kod studenata koji su upisali studij iz statusa zaposlene osobe.

Manji interes za stjecanje profesionalnih iskustava kod zaposlenih studenata sveučilišnih studija treba ukazivati na to da se radi o privremenim poslovima, nevezanima za predmet studija, u koje studenti ulaze u prvom redu radi osiguravanja sredstava za život za vrijeme studija.

PROCJENA POJEDINIH ASPEKATA STUDIJA I IZGLEDA NA TRŽIŠTU RADA
EUROSTUDENT VI

ZADOVOLJSTVO STUDIJEM
OBRAZOVNE ASPIRACIJE
PRIPREMA ZA TRŽIŠTE RADA

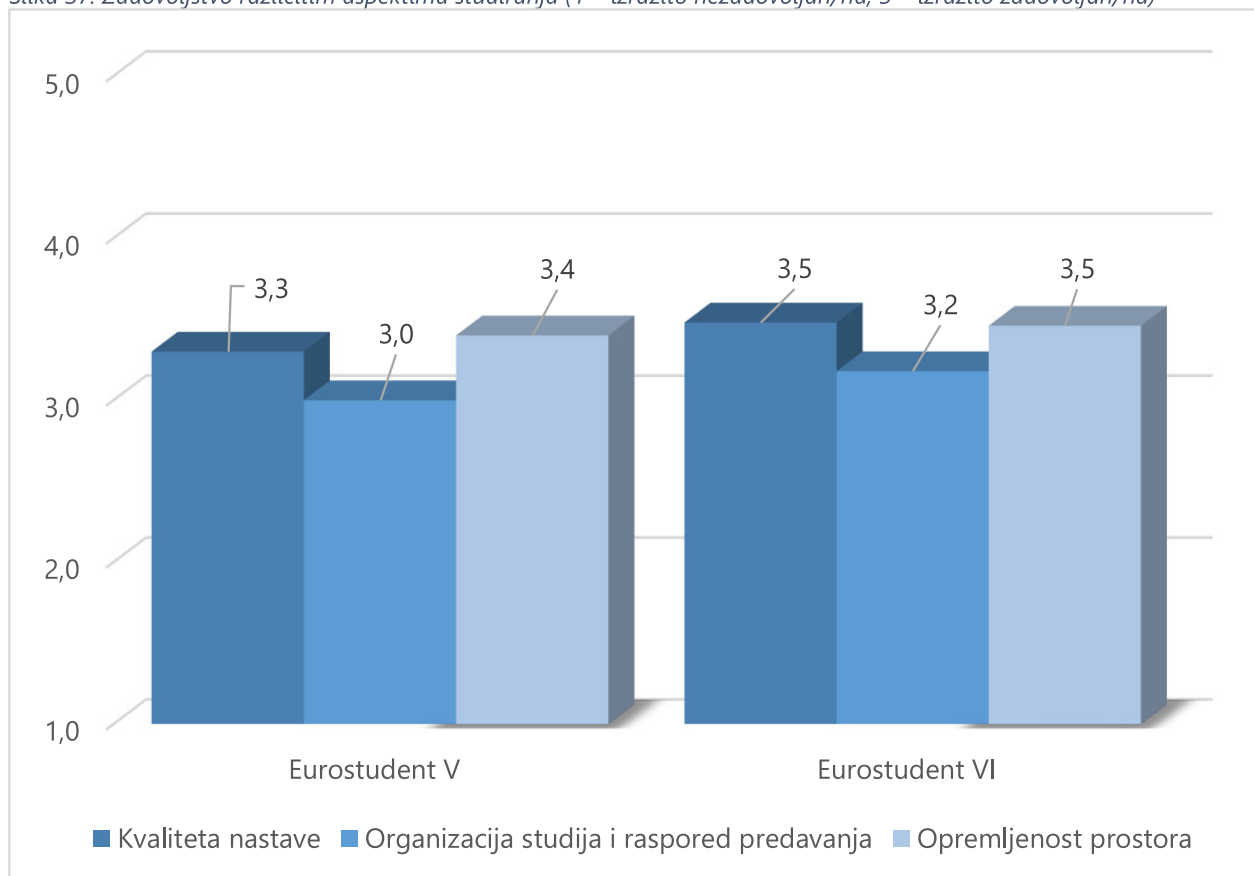
Već su u prethodnom tekstu spomenute neke specifičnosti studiranja u Hrvatskoj, kao što su dominantno mlađa dob studenata koji dolaze neposredno nakon završetka srednje škole, niska stopa završnosti preddiplomskih studija i vrlo malen povratak u visokoškolsko obrazovanje nakon ulaska u svijet rada. Osim tih karakteristika treba se detaljnije osvrnuti i na to kolika je integracija studenata u studij, zadovoljstvo studijem te kako studenti ocjenjuju svoju pripremljenost i šanse za pronalazak posla nakon studija.

Ovo će se poglavlje usmjeriti na zadovoljstvo studenata studijem i visokim učilištem, obrazovne aspiracije studenata te usmjerenost na postizanje obrazovnog stupnja (diplome) i procjene svojih izgleda na tržištu rada nakon diplome.

Zadovoljstvo studijem

Zadovoljstvo studijem jedan je od ključnih indikatora kvalitete studentskog života. Na slici 36 vidljivo je da je studentska populacija umjereno zadovoljna ispitanim aspektima studija. Na ljestvici od 1 (najmanje zadovoljan/na) do 5 (najviše zadovoljan/na), sve su prosječne ocjene iznad ocjene 3. Studenti su jednako zadovoljni kvalitetom nastave kao i opremljenošću prostora (3,5), dok je nešto niže zadovoljstvo organizacijom studija i rasporedom predavanja (3,2). Promatrajući ove rezultate u odnosu na prošli val istraživanja, vidljiv je blagi pozitivan trend. U svim aspektima studiranja, u šestom valu istraživanja EUROSTUDENT, studenti su zadovoljniji. S druge strane, promatrajući komparativne podatke, Hrvatska se prema zadovoljstvu studenata nalazi na samom začelju država, uz Francusku i Rumunjsku, dok su najzadovoljniji studenti u Njemačkoj, Finskoj i Islandu.

Slika 37. Zadovoljstvo različitim aspektima studiranja (1 – izrazito nezadovoljan/na; 5 – izrazito zadovoljan/na)

U tablici 26 nalaze se prosječne ocjene zadovoljstva studentske populacije različitim aspektima studiranja s obzirom na kategoriju visokih učilišta. Osim što je vidljivo da nijedna prosječna ocjena nije niža od srednje ocjene (3), pronađene su neke sustavne razlike. Studenti privatnih veleučilišta i visokih škola zadovoljniji su od svih ostalih studenata kvalitetom nastave (4,1), organizacijom studija (3,9) te opremljenošću prostora (4,3). Ovi su rezultati pronađeni i u prošlom valu istraživanja.

Tablica 26. Zadovoljstvo različitim aspektima studiranja s obzirom na kategoriju visokih učilišta (1 – izrazito nezadovoljan/na; 5 – izrazito zadovoljan/na)

	Ukupno	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Manja sveučilišta (<10.000)	Javna veleučilišta i visoke škole	Privatna veleučilišta i visoke škole
Uzorak	4.825	1.998	607	485	522	449	607	406
Kvaliteta nastave	3,5	3,4	3,5	3,3	3,4	3,6	3,5	4,1
Organizacija studija i raspored predavanja	3,2	3,1	3,1	3,2	3,1	3,2	3,1	3,9
Opremljenost prostora	3,5	3,3	3,2	3,4	3,5	3,6	3,5	4,3

Tablica 27. Zadovoljstvo različitim aspektima studiranja s obzirom na područje studija (1 – izrazito nezadovoljan/na; 5 – izrazito zadovoljan/na)

	Uzorak	Kvaliteta nastave	Organizacija studija i raspored predavanja	Opremljenost prostora
Ukupno	5.075	3,5	3,2	3,5
Edukacija	289	3,6	3,3	3,5
Umjetnost i humanistika	326	3,6	3,2	3,4
Društvene znanosti, novinarstvo, informatologija	1574	3,4	3,2	3,6
Poslovanje, administracija i pravo	182	3,6	3,2	3,4
Prirodne znanosti, matematika, statistika	289	3,5	3,2	3,7
Informacijske tehnologije	898	3,5	3,4	3,5
Inženjerstvo, manufaktura i građevina	412	3,7	3,3	3,4
Agrikultura, šumarstvo, ribarstvo, veterina	221	3,6	3,2	3,4
Medicina i socijalna skrb	513	3,4	2,8	3,2
Usluge	371	3,2	2,8	3,1

Nadalje, u tablici 27 uspoređene su prosječne vrijednosti zadovoljstva studenata iz različitih područja studija. Vidljivo je da su, izuzev nekoliko slučajeva, prosječne ocjene zadovoljstva na studijima iz različitih područja iznad srednje ocjene (3). U negativnom se smislu ističu studiji iz područja usluga, gdje su studenti najmanje zadovoljni kvalitetom nastave (3,2), organizacijom studija (2,8) te opremljenošću prostora (3,1). Uz to su studenti koji su na studiju iz područja medicine i socijalne skrbi također manje zadovoljni od ostalih studenata organizacijom nastave (2,8) i opremljenošću prostora (3,2).

Tablica 28. Zadovoljstvo različitim aspektima studiranja s obzirom na razinu studija i studentski status (1 – izrazito nezadovoljan/na; 5 – izrazito zadovoljan/na)

	Ukupno	Razina studija					Studentski status	
		Preddiplomski sveučilišni	Diplomski sveučilišni	Integrirani preddiplomski i diplomski	Preddiplomski stručni	Specijalistički diplomski stručni	Redoviti studenti	Izvanredni studenti
Uzorak	5075	2038	770	840	1160	267	3691	1383
Kvaliteta nastave	3,5	3,5	3,4	3,3	3,6	3,6	3,5	3,3
Organizacija studija i raspored predavanja	3,2	3,2	3,2	3,0	3,2	3,5	3,2	3,0
Opremljenost prostora	3,5	3,4	3,3	3,3	3,6	3,9	3,5	3,5

U tablici 28 vidljive su prosječne ocjene zadovoljstva s obzirom na razinu studija i studentski status. Kao i u prethodnim slučajevima, vidljivo je da su studenti, s obzirom na navedene podjele, umjereno zadovoljni (sve su prosječne ocjene 3 ili više). Ipak, vidljivo je da su studenti stručnih studija zadovoljniji od ostalih kvalitetom nastave (3,6) i opremljenošću prostora (3,6 studenti preddiplomskog i 3,9 diplomskog). Osim toga studenti specijalističkih diplomskih stručnih studija zadovoljniji su od ostalih kolega organizacijom studija (3,5). Gledajući studentski status, redoviti su studenti zadovoljniji od izvanrednih kvalitetom nastave (3,5) i organizacijom studija (3,2), dok u zadovoljstvu opremljenošću prostora nema razlike, što je očekivano s obzirom na to da se visoka učilišta koriste istim prostorima i opremom i za redovite i za izvanredne studente.

Tablica 29. Zadovoljstvo različitim aspektima studiranja s obzirom na neke individualne karakteristike (1 – izrazito nezadovoljan/na; 5 – izrazito zadovoljan/na)

	Ukupno	Spol		Prisutnost poteškoća		Financijske mogućnosti		
		Ženski	Muški	Da	Ne	Ispod prosjeka	Prosječne	Iznad prosjeka
Uzorak	5.075	2.871	2.185	598	3.222	851	1.860	1.089
Kvaliteta nastave	3,5	3,5	3,5	3,4	3,5	3,4	3,5	3,5
Organizacija studija i raspored predavanja	3,2	3,2	3,2	3,0	3,2	3,0	3,2	3,2
Opremljenost prostora	3,5	3,4	3,5	3,4	3,5	3,3	3,5	3,5

I na kraju, u tablici 29 nalaze se razine zadovoljstva različitim aspektima studiranja s obzirom na neke individualne karakteristike. Gledajući usporedbu po spolu, studentice su jednako zadovoljne kvalitetom nastave kao i studenti (3,5), no nezadovoljnije su opremljenošću prostora (3,4 nasuprot 3,5). Ipak, riječ je o relativno malim razlikama. Što se tiče poteškoća, studenti koji imaju neki oblik poteškoće, poput kronične fizičke bolesti, poteškoća u učenju ili pri kretanju, manje su zadovoljni kvalitetom nastave i organizacijom studija. Zbog potencijalne veće potrebe studenata s poteškoćama s obzirom na prostor i dostupnost, pozitivan je nalaz da su jednako zadovoljni opremljenošću prostora kao i ostali studenti. Konačno, gledajući financijske mogućnosti obitelji studenata, vidljivo je da su studenti ispodprosječnih financijskih mogućnosti manje zadovoljni opremljenošću prostora (3,3 nasuprot 3,5) i organizacijom studija (3,0 nasuprot 3,2). No jednako su zadovoljni kvalitetom nastave kao i ostali kolege. Općenito gledajući, u odnosu na istraživanje EUROSTUDENT V, nije došlo do većih promjena ni u apsolutnim procjenama zadovoljstva ni u relativnim razlikama u zadovoljstvu među različitim podskupinama studentske populacije. S obzirom na to da je zadovoljstvo studenata na umjerenj razini, taj podatak sam po sebi nije negativan, iako je očito da postoji dosta prostora za napredak.

Obrazovne aspiracije

U odnosu na prethodni, peti val istraživanja EUROSTUDENT, u šestom su valu korištene mjere obrazovnih aspiracija. Uključene su dvije ljestvice – usmjerenost na postizanje obrazovnog stupnja i predanost završetku aktualnog studija. Prva se odnosi na ulaganje vremena u diplomiranje, važnost diplomiranja, podršku okoline za diplomiranje te očekivanja najvažnijih osoba da student diplomira. Druga, ljestvica predanosti završetku aktualnog studija, odnosi se na sigurnost u završavanje studija, trud uloženi u upis iduće akademske godine, privrženost uz aktualni studij te učestalost razmišljanja o prekidu studiranja. Obje se ljestvice sastoje od četiriju čestica, a ukupan je rezultat prosjek odgovora na te četiri čestice. Ukupan rezultat na ljestvicama ima raspon od 1 (najmanja predanost) do 5 (najveća predanost). Osim ovih ljestvica sudionici su odgovorili na pitanje o namjeri odustajanja od studija u sljedećih godinu dana. No svega je 69 sudionika iskazalo namjeru odustajanja, što je bio premalen broj za provođenje adekvatnih analiza.

Tablica 30. Predanost diplomi i završetku studija s obzirom na kategoriju učilišta (1 – najmanja predanost; 5 – najveća predanost)

	Ukupno	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Manja sveučilišta (<10.000)	Javna veleučilišta i visoke škole	Privatna veleučilišta i visoke škole
Uzorak	3.743	1.998	607	485	522	449	607	406
Predanost diplomi	4,5	4,5	4,4	4,5	4,4	4,4	4,4	4,5
Predanost završetku studija	4,1	4,1	4,1	4,2	4,1	4,1	4,0	4,1

U tablici 30 nalaze se prosječne vrijednosti studenata na ljestvicama predanosti postizanju diplome i predanosti završetku aktualnog studija s obzirom na kategoriju učilišta. Gledajući ukupni rezultat, možemo vidjeti da su studenti u Hrvatskoj izrazito predani postizanju obrazovnog stupnja (diplome) (4,5) i završetku aktualnog studija (4,1). Iako ne znamo koliko dobro možemo predvidjeti konačan ishod glede diplomiranja i završetka studija, možemo vidjeti da je deklarativna motivacija studenata visoka. Nadalje, nisu pronađene nikakve razlike među studentima različitih kategorija učilišta.

Tablica 31. Predanost diplomi i završetku studija s obzirom na područje studija (1 – najmanja predanost; 5 – najveća predanost)

	Uzorak	Predanost diplomi	Predanost završetku studija
Ukupno	3.743	4,5	4,1
Edukacija	289	4,5	4,1
Umjetnost i humanistika	326	4,6	4,2
Društvene znanosti, novinarstvo, informatologija	1.574	4,5	4,1
Poslovanje, administracija i pravo	182	4,5	4,0
Prirodne znanosti, matematika, statistika	289	4,4	4,1
Informacijske tehnologije	898	4,4	4,1
Inženjerstvo, manufaktura i građevina	412	4,4	4,1
Agrikultura, šumarstvo, ribarstvo, veterina	221	4,5	4,1
Medicina i socijalna skrb	513	4,6	4,3
Usluge	371	4,5	4,0

Nadalje, provjereno je postoje li razlike u predanosti diplomi i završetku aktualnog studija s obzirom na područje studiranja. Rezultati u tablici 31 pokazuju da, neovisno o području studija, studenti imaju visoku predanost završetku studija i diplomi, a pronađena su samo manja odstupanja. Odstupanja idu prema većoj motivaciji za diplomom (4,6) i završetku studija (4,3) studenata iz područja medicine i socijalne skrbi u usporedbi sa studentima društvenih znanosti, prirodnih znanosti i studentima informacijskih tehnologija.

Tablica 32. Predanost diplomi i završetku studija s obzirom na razinu studija, studentski status i socio-demografske karakteristike (1 – najmanja predanost; 5 – najveća predanost)

	Ukupno	Razina studija					Studentski status		Spol		Dob upisa	
		Prediplomski sveučilišni	Diplomski sveučilišni	Integrirani preddiplomski i diplomski	Prediplomski stručni	Specijalistički diplomski stručni	Redoviti studenti	Izvanredni studenti	Ženski	Muški	<21	>21
Uzorak	3.743	2.038	770	840	1.160	267	3.691	1.383	2.871	2.185	3.972	408
Predanost diplomi	4,5	4,4	4,5	4,6	4,4	4,7	4,5	4,4	4,5	4,4	4,5	4,5
Predanost završetku studija	4,1	4,1	4,1	4,2	4,0	4,0	4,1	4,1	4,2	4,0	4,1	4,2

Provjereno je postoje li razlike u predanosti diplomi i završetku studija s obzirom na razinu studija, studentski status, spol i dob upisa (tablica 32). Rezultati pokazuju da su studenti integriranih studija (4,6) te studenti specijalističkih diplomskih stručnih studija (4,7) predaniji diplomi od ostalih studenata. Uz to najveću predanost završetku studiju imaju studenti integriranih preddiplomskih i diplomskih studija (4,2). Ovaj je nalaz u skladu s očekivanjem da veća ulaganja u proces obrazovanja dovode do veće predanosti za postizanje uspjeha.

Studentski status i dob prvog upisa nisu relevantni faktori za razinu predanosti diplomi i predanosti početku studija. S druge strane, studentice, u odnosu na studente, imaju nešto višu razinu predanosti diplomi (4,5) i završetku studija (4,2).

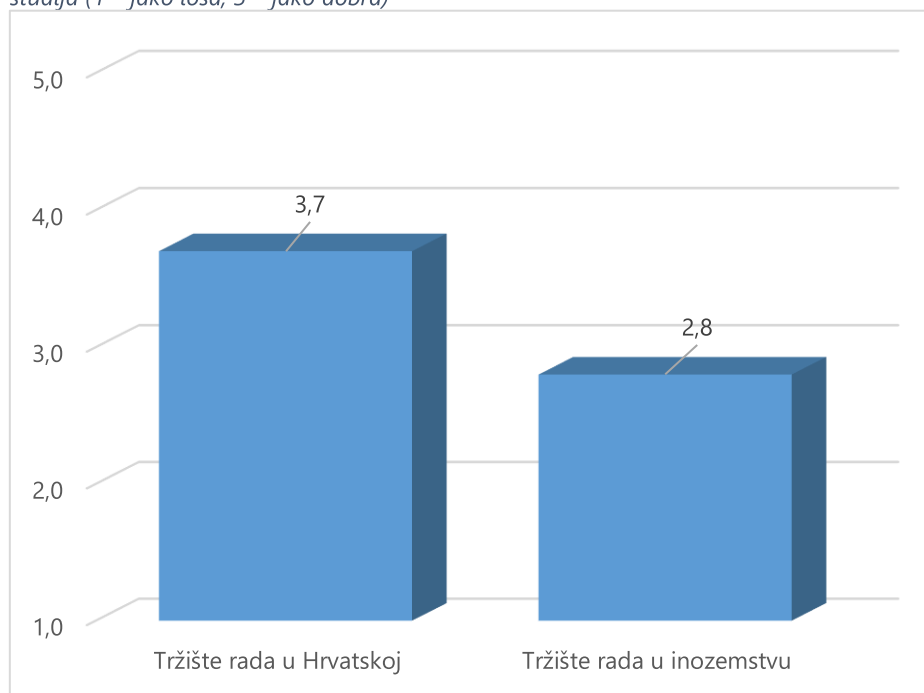
Nakon pregleda iznesenih rezultata može se rezimirati da većina proučavanih karakteristika nije relevantna za obrazovne aspiracije, a razlike koje su pronađene relativno su niske. Važnije je istaknuti da je prosječna razina predanosti bliska maksimalnoj (kreće se između 4 i 4,5 od teorijskog mogućeg maksimuma 5), što

ukazuje na visoku motiviranost studenata. S druge strane, negativna motivacija ili demotivacija mjerena namjerom odustajanja od studija prisutna je kod izrazito malog broja studenata. Naravno, valja imati na umu da ovom studijom nismo mogli zahvatiti odnos obrazovnih aspiracija, sposobnosti i konačnih ishoda, poput diplomiranja ili odustajanja od studija, već samo motivaciju i namjere.

Priprema za tržište rada

Osim zadovoljstva studijem i obrazovnih aspiracija, jedan od važnih aspekata studentskih procjena studija jest i procjena vlastite pripreme za tržište rada nakon završetka studija. Procjena adekvatnosti studija za pripremljenost za tržište rada važan je faktor motivacije za završetak studija. Dva su pitanja u upitniku bila namijenjena za ovu procjenu, a razlikovala su se u tome je li riječ o hrvatskom ili inozemnom tržištu. Rezultati pokazuju kako studenti u Hrvatskoj smatraju da ih studij bolje priprema za zapošljavanje u Hrvatskoj (3,7) nego u inozemstvu (2,8). Valja istaknuti da je riječ o procjenama pripremljenosti koji se kreću oko središnje vrijednosti (3) (slika 38). Nažalost, ove podatke ne možemo usporediti s prethodnim valom jer je tada bila riječ o procjeni izgleda na tržištu rada nakon završetka studija. Takvo pitanje zahvaća drugačije aspekte procjene studija i tržišta u odnosu na pitanje pripremljenosti za tržište, koje u većoj mjeri zahvaća procjenu adekvatnosti programa za tržišne potrebe.

Slika 38. Procjena studentske populacije o pripremljenosti za tržište rada na temelju studija (1 – jako loša; 5 – jako dobra)

Provjereno je zatim postoje li razlike u procjeni adekvatnosti studija za tržište rada s obzirom na kategoriju visokih učilišta. Na temelju podataka u tablici 33 vidljivo je da svi studenti, neovisno o tipu visokog učilišta, smatraju da ih studij bolje priprema za tržište rada u Hrvatskoj nego u inozemstvu. No postoje određene razlike među učilištima. Specifičnije, studenti privatnih veleučilišta i visokih škola, u odnosu na sve ostale studente, smatraju da ih studij bolje priprema i za hrvatsko tržište rada (3,8) i za inozemno tržište rada (3,4). Također, studenti manjih sveučilišta smatraju da ih studij, u odnosu na studente ostalih učilišta, bolje priprema za hrvatsko (3,6) i inozemno tržište (3,0). Stoga se može zaključiti da su

tradicionalni sveučilišni centri u velikoj mjeri kritički procjenjivani od studenata. Moguće razloge ovakvih procjena nije moguće sagledati unutar ovog istraživanja. No moguće je postaviti niz pretpostavki koje bi trebalo provjeriti u nekom sljedećem istraživanju: ustrajanje na tradicionalnim načinima poučavanja, veća očekivanja u pogledu kvalitete za visoka učilišta s duljom tradicijom, spor tempo obnove opreme i prostora javnih visokih učilišta (u odnosu na novije prostore privatnih i novoosnovanih visokih učilišta) samo su neki od mogućih razloga.

Tablica 33. Procjena studentske populacije o pripremljenosti za tržište rada na temelju studija s obzirom na kategoriju visokih učilišta (1 – jako loša; 5 – jako dobra)

	Ukupno	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Manja sveučilišta (<10.000)	Javna veleučilišta i visoke škole	Privatna veleučilišta i visoke škole
Uzorak	4020	1998	607	485	522	449	607	406
Tržište rada u Hrvatskoj	3,4	3,3	3,3	3,2	3,2	3,6	3,3	3,8
Tržište rada u inozemstvu	2,8	2,7	2,7	2,6	2,7	3,0	2,9	3,4

U tablici 34 nalaze se procjene studentske populacije o pripremljenosti za tržište rada s obzirom na područje studija. Vidljivo je da su u svim područjima studenti procjenjivali kako ih studij bolje priprema za lokalno (ocjene iznad srednje ocjene 3) nego za inozemno tržište rada (u najvećoj mjeri nešto ispod srednje ocjene). Studenti iz područja umjetnosti i humanistike smatraju, u većoj mjeri od ostalih studenata, da ih studij dobro priprema za hrvatsko tržište (3,9), što je očekivano s obzirom na visok stupanj kulturalne specifičnosti tih studija. Među studentima ostalih područja studija nema značajnih razlika.

Tablica 34. Procjena studentske populacije o pripremljenosti za tržište rada na temelju studija s obzirom na područje studija (1 – jako loša; 5 – jako dobra)

	Uzorak	Tržište rada u Hrvatskoj	Tržište rada u inozemstvu
Ukupno	4020	3,4	2,8
Edukacija	289	3,4	2,8
Umjetnost i humanistika	326	3,9	2,8
Društvene znanosti, novinarstvo, informatologija	1574	3,3	2,6
Poslovanje, administracija i pravo	182	3,4	3
Prirodne znanosti, matematika, statistika	289	3,3	2,9
Informacijske tehnologije	898	3,3	2,9
Inženjerstvo, manufaktura i građevina	412	3,5	2,9
Agrikultura, šumarstvo, ribarstvo, veterina	221	3,3	2,8
Medicina i socijalna skrb	513	3,6	3,1
Usluge	371	3,1	2,7

Tablica 35. Procjena studentske populacije o pripremljenosti za tržište rada na temelju studija s obzirom na razinu studija i studentski status (1 – jako loša; 5 – jako dobra)

	Ukupno	Razina studija					Studentski status	
		Prediplomski sveučilišni	Diplomski sveučilišni	Integrirani preddiplomski i diplomski	Preddiplomski stručni	Specijalistički diplomski stručni	Redoviti studenti	Izvanredni studenti
Uzorak	4.020	2.038	770	840	1.160	267	3.691	1.383
Tržište rada u Hrvatskoj	3,4	3,4	3,2	3,3	3,4	3,4	3,4	3,3
Tržište rada u inozemstvu	2,8	2,9	2,7	2,4	3,0	2,8	2,9	2,7

Nadalje, provjerena je procjena pripremljenosti za tržište rada na temelju studija s obzirom na razinu studija studenata te njihov studentski status (tablica 35). Vidljivo je da, s obzirom na razinu studija, ne postoje razlike u procjeni pripremljenosti za hrvatsko tržište rada (procjene se kreću oko 3,3). No procjene pripremljenosti za inozemno tržište rada značajno su niže za studente diplomskih sveučilišnih (2,7) te integriranih preddiplomskih i diplomskih studija (2,4). Razlike su pronađene i između redovitih i izvanrednih studenata. Redoviti studenti značajno boljima od izvanrednih studenata procjenjuju svoju pripremljenost i za hrvatsko (3,4) i za inozemno tržište rada (2,9).

Osim toga u tablici 36 vidljive su procjene pripremljenosti za tržište rada s obzirom na određene socio-demografske karakteristike. Pronađene su određene razlike među skupinama i skoro se sve odnose na pripremljenost za hrvatsko tržište rada. Primjerice, studentice smatraju da ih studij bolje priprema za hrvatsko tržište rada u odnosu na studente (3,4). Studenti čije su financijske mogućnosti ispod prosjeka smatraju da ih studij slabije priprema za tržište rada (3,3), a ta je razlika pronađena i kod studenata kod kojih su prisutne određene poteškoće (3,2). Osim toga studenti s poteškoćama smatraju da ih studij slabije priprema i za inozemno tržište (2,7).

Tablica 36. Procjena studentske populacije o pripremljenosti za tržište rada na temelju studija s obzirom na određene socio-demografske karakteristike (1 – jako loša; 5 – jako dobra)

	Ukupno	Rod		Dob upisa		Financijske mogućnosti			Prisutnost poteškoća	
		Ženski	Muški	<21	>21	Ispod prosjeka	Prosječne	Iznad prosjeka	Da	Ne
Uzorak	4020	2871	2185	3972	408	851	1860	1089	598	3222
Tržište rada u Hrvatskoj	3,4	3,4	3,3	3,4	3,4	3,3	3,5	3,4	3,2	3,4
Tržište rada u inozemstvu	2,8	2,8	2,8	2,8	2,7	2,7	2,8	2,9	2,7	2,8

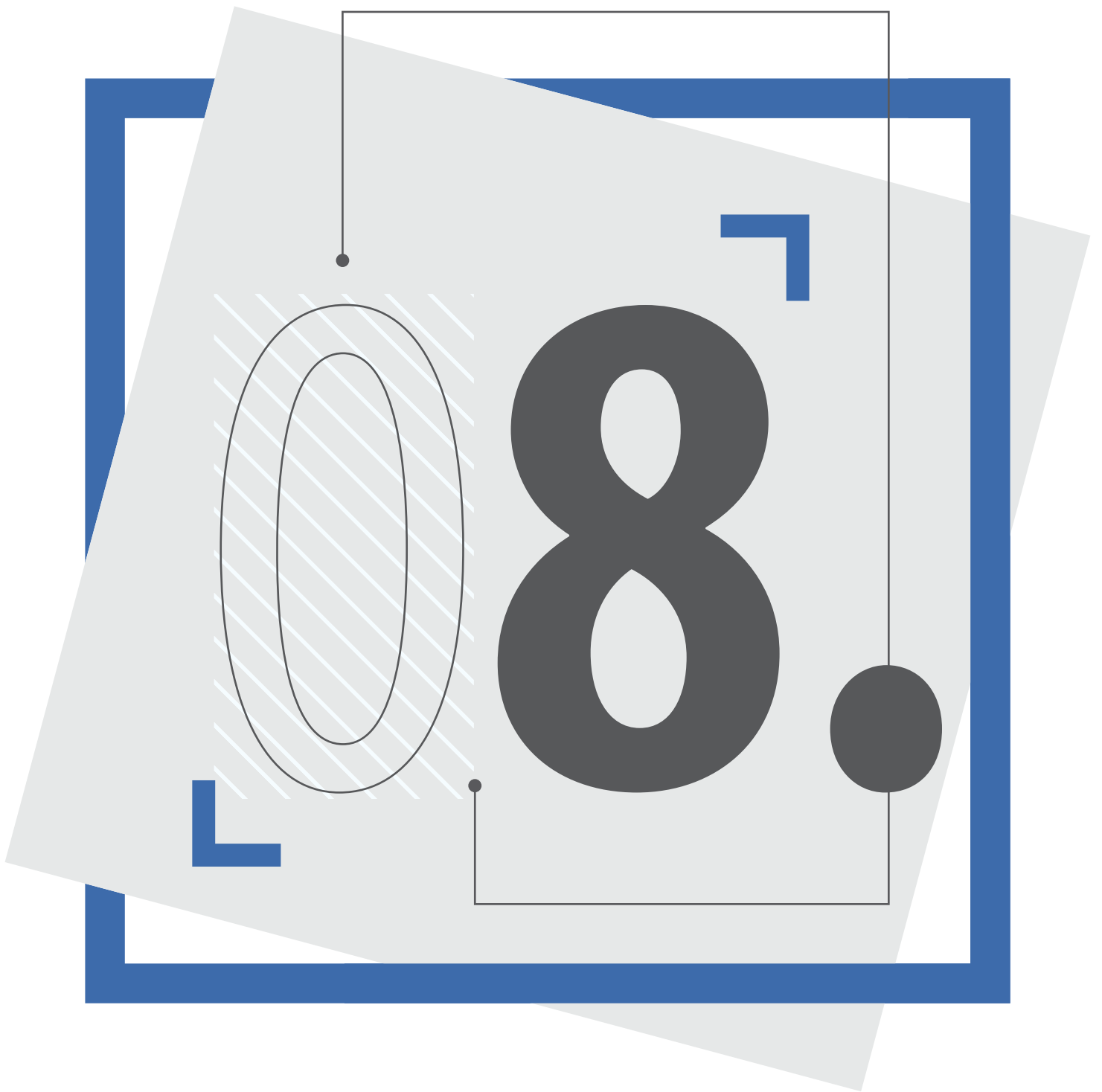
U tablici 37 nalaze se procjene studenata o pripremljenosti za tržište rada na temelju preostalih socio-demografskih karakteristika. S obzirom na obrazovanje oca, obrazovanje majke te vrstu srednje škole ne postoje razlike u procjeni pripremljenosti za hrvatsko i inozemno tržište rada. No studenti koji su ujedno i roditelji svoju pripremljenost na temelju studija procjenjuju većom od ostalih studenata, i za hrvatsko (3,7) i inozemno tržište (3,0), što je vjerojatno posljedica pažljivijeg izbora studija osoba koje dolaze na studij iz rada te plaćaju studij.

Tablica 37. Procjena studentske populacije o pripremljenosti za tržište rada na temelju studija s obzirom na određene socio-demografske karakteristike (1 – jako loša; 5 – jako dobra)

	Ukupno	Obrazovanje oca			Obrazovanje majke			Vrsta srednje škole			Roditeljski status	
		osnovno	srednje	visoko	osnovno	srednje	visoko	gimnazija	strukovne škole	izvan Hrvatske	da	ne
Tržište rada u Hrvatskoj	3,4	3,4	3,5	3,3	3,5	3,4	3,4	3,4	3,4	3,5	3,7	3,4
Tržište rada u inozemstvu	2,8	2,9	2,8	2,8	2,9	2,8	2,8	2,8	2,8	2,6	3,0	2,8

MEĐUNARODNA MOBILNOST

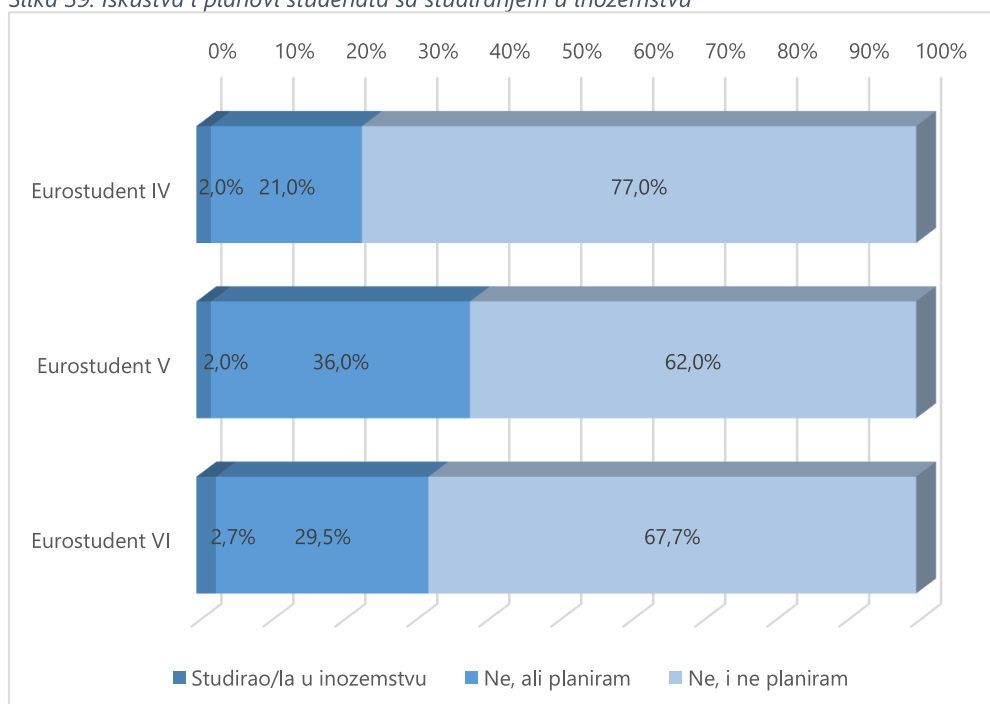
EUROSTUDENT VI

Program Europske unije za edukaciju, trening, mlade, i sport, Erasmus+ 2015. godine usmjerio se na prioritete nošenja s radikalizacijom mladih, obrazovne potrebe migranata i općenito niske razine obrazovanja (Europska komisija, 2017.). Mobilnost individua, pa tako i studenata, jedna je od ključnih akcija programa, u svrhu razvoja sposobnosti, zapošljivosti i međukulturalne osviještenosti. Podaci za Hrvatsku u akademskoj godini 2013./2014. pokazuju da su u programima međunarodne mobilnosti sudjelovala 1.403 studenta (Europska komisija, 2016.), dok je u akademskoj godini 2014./2015. došlo do povećanja u apsolutnoj brojci te su sudjelovala 1.703 studenta (Europska komisija, 2016.). No i dalje je riječ o izrazito malom udjelu od 1% svih studenata. Kao što je utvrđeno u prethodnom valu istraživanja EUROSTUDENT, određene su socioekonomske okolnosti prepreka u potencijalnim odlascima studenata. U skladu s time temeljni je istraživački interes propitati koliki je interes i koliko se uspješno ostvaruju programi međunarodne mobilnosti studenata te kakve su socijalne prepreke uočili studenti koji su koristili programe mobilnosti, a kakve prepreke percipiraju oni studenti koji se nisu odlučili na korištenje te mogućnosti.

Na slici 38 vidljivi su podaci o dosadašnjem iskustvu s međunarodnom mobilnosti, kao i eventualnim planovima o studiranju u inozemstvu. Dobiveni podatak o udjelu studenata koji su imali iskustvo sa studiranjem u inozemstvu (2,7%) blizak je podacima iz službenih Erasmusovih izvještaja za prijašnje akademske godine. U odnosu na prošlu godinu taj se postotak nije znatno promijenio. Riječ je o relativno malom broju studenata (106), a više od polovice njih (53,8%) studiralo je u inozemstvu tijekom preddiplomskog sveučilišnog studija. Najmanje su među mobilnim studentima zastupljeni studenti sa stručnih studija (5,2%). Studenti najčešće odlaze u Njemačku (17,4%) i Sloveniju (16,5%), a najmanje u Bugarsku, Veliku Britaniju, Japan, Meksiko, Norvešku, Rusiju, Švedsku i Vijetnam (po 1%). Prosječno trajanje studiranja u inozemstvu bilo je 6,3 mjeseca. Relativno malen broj od 4,8% studenata izjavio je da im nisu priznati ECTS bodovi koje su zaradili tijekom studiranja u inozemstvu. Što se tiče organizacijskog okvira studiranja u inozemstvu, tri četvrtine (76,2%) studenata studiralo je u okviru EU programa, 16,4% u okviru nekoga drugog programa, a ostatak studenata samostalno je organizirao svoj studentski boravak u inozemstvu. Najčešći izvori financiranja tijekom studiranja u inozemstvu jesu rodbina (73,2%), vlastiti posao ili štednja (55,1%), EU stipendije (49,2%) te organizacije civilnog društva (42,7%). Među tim izvorima studenti kao glavni izvor financiranja navode organizacije civilnog društva (39,8%) te rodbinu (27,5%).

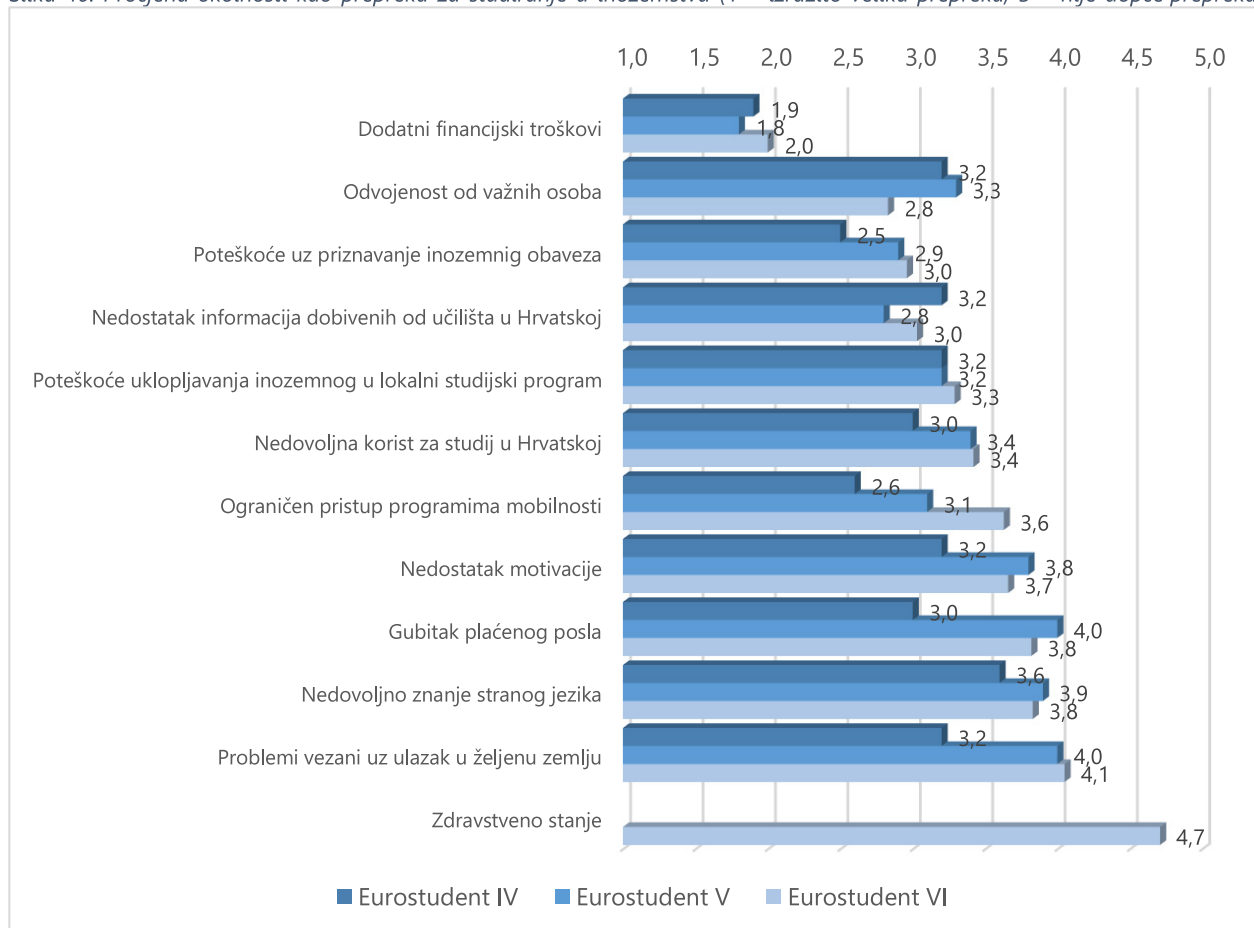
Slika 39. Iskustva i planovi studenata sa studiranjem u inozemstvu

S druge strane, došlo je do smanjenja studenata koji su izjavili da dosad nisu bili, ali planiraju studirati u inozemstvu (29,5%), te se povećao udio onih koji nisu bili niti to planiraju (67,7%). Uz to, tek nešto manje od desetine (9,6%) studenata koji planiraju studirati u inozemstvu ima konkretan plan za studiranje u inozemstvu. Na slici 38 vidljive su procjene studenata koji nisu studirali u inozemstvu o tome u kojoj su im mjeri određene okolnosti prepreka, iskazane na ljestvici od pet stupnjeva, na kojoj 1 označava iznimno velike prepreke, a 5 situaciju u kojoj navedena okolnost nije nikakva prepreka.

Najveća prepreka za studiranje u inozemstvu studentima jesu dodatni financijski troškovi (2,0). Nešto su manja prepreka odvojenost od važnih osoba (2,8), poteškoće vezane uz priznavanje inozemnih obveza (3,0) te nedostatak informacija dobivenih od učilišta u Hrvatskoj (3,0). Najmanje su prepreke problemi vezani uz ulazak u željenu zemlju (4,1) te zdravstveno stanje (4,7). Drugim riječima, glavne su prepreke financijskog karaktera, a umjerene su prepreke emotivnog i administrativnog karaktera. Važno je istaknuti da, osim dodatnih financijskih troškova, većina okolnosti tek su umjerene prepreke za međunarodnu mobilnost. Osim toga, izuzev nekoliko iznimki, većina okolnosti u ovom valu istraživanja jesu manje prepreke za studiranje u inozemstvu. Pogotovo valja istaknuti postupno smanjenje prepreke u obliku ograničenog pristupa programima mobilnosti, iako u isto vrijeme nije došlo do napretka u uklapanju inozemnog u lokalni studijski program.

Slika 40. Procjena okolnosti kao prepreka za studiranje u inozemstvu (1 – izrazito velika prepreka; 5 – nije uopće prepreka)

Okolnosti koje mogu biti povezane sa studiranjem u inozemstvu ili izostanak plana za studiranje jesu okolnosti koje su procjenjivali studenti koji su izrazili želju za međunarodnom mobilnošću. No s obzirom na to da je riječ o prilično malom broju studenata koji imaju iskustvo studiranja u inozemstvu, zaključke valja uzeti s rezervom.

U tablici 38 vidljiva su iskustva i planovi sa studiranjem u inozemstvu s obzirom na kategoriju učilišta. Promatrajući iskustvo studiranja u inozemstvu, u pozitivnom se smislu ističu Sveučilište u Zagrebu (3,3%) te privatna veleučilišta i visoke škole (3,3%), dok se s niskim udjelom (1,1%) ističu javna veleučilišta i visoke škole. S druge strane, iznadprosječan je udio studenata koji nisu još bili, ali planiraju, studirati u inozemstvu na Sveučilištu u Splitu (37,5%) te Sveučilištu u Zagrebu (34%).

Tablica 38. Iskustva i planovi studenata sa studiranjem u inozemstvu s obzirom na kategoriju učilišta

	Ukupno	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Manja sveučilišta (<10.000)	Javna veleučilišta i visoke škole	Privatna veleučilišta i visoke škole
Uzorak	3867	1552	434	372	424	345	442	299
Studirao/la u inozemstvu	2,7%	3,3%	2,7%	2,4%	2,6%	2,1%	1,1%	3,3%
Ne, ali planiram	29,5%	34,0%	37,5%	25,5%	23,2%	29,9%	18,2%	25,1%
Ne, i ne planiram	67,7%	62,7%	59,8%	72,1%	74,2%	68,0%	80,7%	71,6%

Iskustva i planovi studenata sa studiranjem u inozemstvu razlikuju se s obzirom na razinu studija (tablica 39). Specifičnije, studenti preddiplomskih sveučilišnih i stručnih studija u manjoj su mjeri imali iskustva sa studiranjem u inozemstvu (1,2% te 1,9%), dok je taj postotak veći (7,6%) za studente diplomskih sveučilišnih studija. Ovaj je rezultat u skladu s činjenicom da su studenti na nižim razinama studija praktično imali manje vremena da se uključe u međunarodnu mobilnost. S druge strane, također je očekivan rezultat o višem interesu za studiranje u inozemstvu studenata preddiplomskih sveučilišnih studija (37,9%), pogotovo u odnosu na niži interes studenata specijalističkih diplomskih stručnih studija (18,2%).

Tablica 39. Iskustva i planovi studenata sa studiranjem u inozemstvu s obzirom na razinu studija, studentski status i socio-demografske karakteristike

	Ukupno	Razina studija					Studentski status		Roditeljski status		Dob upisa	
		Preddiplomski sveučilišni	Diplomski sveučilišni	Integrirani preddiplomski i diplomski	Preddiplomski stručni	Specijalistički diplomski stručni	Redoviti studenti	Izvanredni studenti	Da	Ne	<21	>21
Studirao/la u inozemstvu	2,7%	1,2%	7,6%	2,9%	1,9%	2,4%	2,8%	2,6%	0,3%	2,8%	2,7%	1,0%
Ne, ali planiram	29,5%	37,9%	17,9%	32,5%	22,9%	18,2%	33,8%	17,8%	3,5%	31,2%	31,7%	12,4%
Ne, i ne planiram	67,7%	60,9%	74,5%	64,6%	75,2%	79,4%	63,5%	79,6%	96,2%	66,0%	65,5%	86,6%

Iako se redoviti i izvanredni studenti ne razlikuju u svojim iskustvima studiranja u inozemstvu, dvostruko veći udio redovitih studenata (33,8% nasuprot 17,8%) planira studirati u inozemstvu, a gotovo 80% izvanrednih studenata nije bilo niti planira studirati u inozemstvu. I ovaj je rezultat očekivan s obzirom na to da su izvanredni studenti češće zaposleni te im je zasigurno teže organizirati studiranje u inozemstvu. Slični su nalazi i zaključci dobiveni kad se promatraju razlike s obzirom na roditeljski status i dob prvog upisa studija. Naime, tek 0,3% studenata koji su roditelji ima iskustvo studiranja u inozemstvu, a više od 95% ih to niti ne planira. Također, studenti koji su upisali studij s više od 21 godine u malom su udjelu (1%) studirali u inozemstvu, a više od 85% ih se ne namjerava okušati u tome.

Na koncu, u tablici 40 nalaze se iskustva i planovi studenata za studiranje u inozemstvu s obzirom na socio-ekonomske karakteristike. Promatrajući obrazovanje roditelja studenata, vidljiv je jasan trend – studenti čiji su roditelji obrazovaniji imaju više iskustva sa studiranjem u inozemstvu (4,3% nasuprot 1,7%)

te ih ujedno to više planira (37% nasuprot 19,4%). Drugim riječima, postoji očita podrška studiranju u inozemstvu kod visokoobrazovanih roditelja, vjerojatno se radi i o motivacijskoj i financijskoj podršci. No kad se promotre razlike studenata s obzirom na financijske mogućnosti, lako bi se moglo doći do zaključka da financijsko stanje roditelja nije relevantno za odlazak na studij u inozemstvu. Nepostojanje razlika u subjektivnoj procjeni materijalnog stanja i učestalosti odlazaka na studij u inozemstvu treba pripisati znanoj pogrešci u subjektivnoj procjeni materijalnog stanja u kojoj osoba koja procjenjuje materijalno stanje svoje obitelji kao referentni okvir uzima samo obitelji iz svog okruženja, što je najčešće usporedba s obiteljima iz vlastitog socijalnog sloja. No motivacijska dimenzija želje za studiranjem u inozemstvu može biti prisutna i kod studenata iz relativno financijski loše stojećih obitelji, u prvom redu zbog traženja prilika za zapošljavanje u inozemstvu ili stjecanja iskustva koje bi moglo povećati šanse za zapošljavanje nakon završetka studija. Upravo su takvi rezultati ovog istraživanja, gdje i studenti s ispodprosječnim financijskim mogućnostima (30,5%) i studenti s iznadprosječnim financijskim mogućnostima obitelji (35,3%) više od studenata prosječnih mogućnosti planiraju studirati u inozemstvu.

Tablica 40. Iskustva i planovi studenata sa studiranjem u inozemstvu s obzirom na socioekonomske karakteristike

	Ukupno	Obrazovanje oca			Obrazovanje majke			Financijske mogućnosti		
		osnovno	srednje	više	osnovno	srednje	više	ispod prosjeka	prosječne	iznad prosjeka
Studirao/la u inozemstvu	2,70%	1,8%	2,1%	4,3%	1,7%	2,1%	4,3%	2,9%	2,3%	3,1%
Ne, ali planiram	29,50%	16,2%	27,5%	38,8%	19,4%	27,5%	37,0%	30,5%	26,3%	35,3%
Ne, i ne planiram	67,70%	82,0%	70,5%	56,9%	78,9%	70,4%	58,6%	66,5%	71,4%	61,6%

Općenita usporedba nalaza o međunarodnoj mobilnosti iz ovoga i prošlog vala istraživanja EUROSTUDENT ukazuje na minimalne promjene u studentskim iskustvima i procjenama. Udio studenata koji su studirali u inozemstvu podjednak je, a okolnosti koje su bile prepreka tek su dijelom manje problematične. Također, socio-demografske i socio ekonomske karakteristike studenata i dalje su važan faktor u odlasku i planiranju odlaska u inozemstvo na studij.

ZAKLJUČAK

EUROSTUDENT VI

Istraživanje EUROSTUDENT VI u većini promatranih parametara nije pokazalo znatnije promjene u odnosu na ranija istraživanja EUROSTUDENT u Hrvatskoj. Iako su se u proteklom razdoblju događale promjene u sustavu visokog obrazovanja (daljnje jačanje sustava stručnog obrazovanja, povećanje broja sveučilišta, smanjenje udjela Sveučilišta u Zagrebu u ukupnoj brojci svih studenata), ukupna slika socijalnih potreba studentske populacije nije se znatnije promijenila.

No obuhvat ovoga istraživanja dopustio je neke komparacije među dijelovima uzorka koje mogu ukazati na efekte naznačenih promjena u sustavu visokog obrazovanja, kao što su povećana lokalizacija i diferencijacija javnog i privatnog sektora.

Širenje mreže visokih učilišta dovelo je do preraspodjele studenata koji su u novom sustavu u većoj mjeri imali priliku studirati bliže stalnom mjestu boravka. Takav je trend vidljiv uglavnom u smanjenju broja studenata na Sveučilištu u Zagrebu, dok druga tradicionalna sveučilišta (Split, Rijeka, Osijek) nisu bila zahvaćena njime, u prvom redu zbog proširenja ponude studijskih programa i zadržavanja jednakog obuhvata regionalnog gravitacijskog područja. Dodatan faktor razvoja privatnih visokih učilišta također je imao utjecaja na Sveučilište u Zagrebu jer je većina privatnih visokih učilišta osnovana i djeluje na tom području.

Navedene promjene dovele su i do drugačije konfiguracije socijalnih obrazaca. Dosadašnji problemi studenata koji su uglavnom selili iz mjesta stalnog boravka na studij u veće sveučilišne centre, te je njihov standard uglavnom rješavan mjerama subvencioniranog smještaja i prehrane, proširen je novim okolnostima koje su prisutne u gradovima u kojima su osnovana nova visoka učilišta: manjak studentskih domova, manjak organizirane studentske subvencionirane prehrane, ali i manjak smještajnih kapaciteta za dugoročni individualni najam izražen je u svim novim središtima, a posebno je istaknut u obalnom području zbog konkurencije s turističkom djelatnošću. Upravo zbog toga efekt približavanja visokih učilišta postigao je samo ograničene učinke, povećavajući troškove studentima koji nisu iz navedenih gradova jednako ili čak i više nego što su oni bili u velikim sveučilišnim centrima. Osim toga manji su gradovi i siromašniji u ponudama tržišta rada za privremeno zapošljavanje kao oblika dopunjavanja financija za vrijeme studija.

Stoga je vidljiv trend da se u socijalnoj slici studentske populacije visokih učilišta oslikava socijalna i obrazovna slika grada u kojemu se visoko učilište nalazi. Drugi je trend da se u stručnom visokom obrazovanju, a posebice kod privatnih visokih učilišta sve više pojavljuje profiliranje prema već zaposlenim osobama koje studiraju uz stalno zaposlenje.

Ovaj je trend u velikoj mjeri usporen sustavom studentskih prava i djelovanjem javnih učilišta koji favorizira direktnu, neodgođenu tranziciju iz srednje škole u visoko obrazovanje putem modela školovanja bez plaćanja školarine. Stoga bi u socijalnim mjerama za poboljšanje studentskog standarda, ali i obuhvaćanje osoba s odgođenom tranzicijom u visoko obrazovanje, trebalo razmisliti o financijskom subvencioniranju studiranja uz rad na načelima socijalne potrebitosti. Time bi i osobe koje su iz financijskih razloga rano ušle u svijet rada dobile priliku za naknadno uključivanje u visoko obrazovanje bez prepreka koje im postavljaju niska primanja koja imaju sa srednjom stručnom spremom.

Drugi faktor nedostupnosti studija osobama iz zaposlenja jest rigidna definicija studijskog procesa koji nema diferencijacije tempa studiranja. Uvođenje punog *part-time* modela, zahtijevalo bi i redefiniciju uvjeta za dobivanje studentskih beneficija u skladu s definiranim zahtjevima *part-time* tempa studiranja.

Unutar mjera subvencioniranja studentskog standarda vidljiva je socijalna osjetljivost kada se radi o programima pod vodstvom MZO-a, no nažalost to nije vidljivo kada se radi o financijskim instrumentima pomoći studentima od strane visokih učilišta, koja se vode isključivo mjerilima uspješnosti studiranja. No i mjere studentskog standarda pokazuju stanovitu binarnost koja između punih beneficija i nemanja beneficija često stvara nepremostivu razliku koju studenti koji ne pokazuju iznimnu uspješnost u studiranju ne mogu premostiti. Kako je i uspjeh u studiju povezan sa socijalnim i materijalnim statusom studenta, potrebno je razmisliti o građuiranju mjera subvencioniranja kako npr. gubitak studijske godine ne bi bio i gubitak svih studentskih beneficija, pogotovo u pogledu subvencioniranog smještaja, za socijalno najranjivije skupine.

REFERENCE

EUROSTUDENT VI •

1. Baranović, B.; Rimac, I. (1991) Socijalna struktura zagrebačkih studenata. u I. Magdalenić: Društveni profil zagrebačkih studenata krajem osamdesetih, Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, p. 23-39.
2. Bourdieu, P.; Passeron, J. (1977) Cultural Reproduction and Social Reproduction. u Richard K. Brown (Ed.), Knowledge, Education and Cultural Change. London: Tavistock.
3. Farnell, t.; Doolan, K.; Matković, T.; Cvitan, M. (2011) Socijalna i ekonomska slika studentskog života u Hrvatskoj: nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT za Hrvatsku. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.
4. Gatto, J. T. (2003) Against school. Harper's Magazine, Vol. 307 (1840), p. 33-38.
5. Hess, C.; Ostrom, E. (2001), Artifacts, Facilities, And Content: Information as a Common-pool Resource, Workshop in Political Theory and Policy Analysis. Conference on the Public Domain, Duke Law School. <https://law.duke.edu/pd/papers/ostromhes.pdf>
6. Musgrave, R. A. (1941) The Planning Approach in Public Economy: A Reply. The Quarterly Journal of Economics, 55 (2): 319-324.
7. Musgrave, R. A. (1957) A multiple theory of budget determination. Finanzarchiv, 17 (3): 333-343.
8. Musgrave, R. A. (1959) The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy. Tokyo: McGraw Hill Kogakusha, international student edition.
9. Ostrom, V.; Ostrom, E. (1977) Public Goods and Public Choices: The Emergence of Public Economies and Industry Structures. u Alternatives for Delivering Public Services: Toward Improved Performance. Reprinted in Ostrom, V. The Meaning of American Federalism. San Francisco: Institute for Contemporary Studies. 1991.
10. Šćukanec, N.; Sinković, M.; Bilić, R.; Doolan, K.; Cvitan, M. (2016) Socijalni i ekonomski uvjeti studentskog života u Hrvatskoj: nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT V za Hrvatsku za 2014. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske

RECENZIJ A

Istraživačko izvješće projekta EUROSTUDENT VI nastalo je s ciljem stvaranja jasne slike o socijalnom profilu studenata hrvatskih visokih učilišta i zbog mogućnosti praćenja vremenskog kretanja različitih socijalnih indikatora kao i zbog njihova korištenja u međunarodnim usporedbama. Podaci su ponajprije namijenjeni kreatorima politika visokog obrazovanja na nacionalnoj i europskoj razini, ali i svima drugima koji mogu pridonijeti unaprjeđenju kvalitete studentskog života i razvoju politika vezanih za njegovanje socijalne osjetljivosti u visokom obrazovanju. Istraživanjem su prikupljeni brojni podaci, poput onih o demografskome profilu, socio-ekonomskome statusu studenata, troškovima koje studenti imaju za vrijeme studija, izvorima financiranja, zadovoljstvu studenata različitim aspektima studija, radu za vrijeme studija te o njihovim iskustvima i planovima za međunarodnu mobilnost.

U uzorku koji je u sebi sadržavao prevladavajuću probabilističku i dopunsku prigodnu komponentu, sudjelovalo je više od 5000 studenata. Izvješće obuhvaća više od 100 stranica teksta u koji je inkorporirano 40 tablica i 40 slikovnih prikaza. Kako zaključuju autori, istraživanje EUROSTUDENT VI u većini promatranih parametara nije pokazalo znatnije promjene u odnosu na ranija istraživanja EUROSTUDENT u Hrvatskoj. Iako su se u proteklom razdoblju, kako navode autori, događale promjene u sustavu visokog obrazovanja, ponajprije kroz proces daljnjeg jačanja sustava stručnog obrazovanja, povećanje broja sveučilišta, smanjenje udjela Sveučilišta u Zagrebu u ukupnoj brojci svih studenata, ukupna slika socijalnih potreba studentske populacije nije se znatnije promijenila.

No stanovite promjene u odnosu na prethodno razdoblje ipak su uočene. Širenje mreže visokih učilišta dovelo je do stanovite preraspodjele studenata koji sada u većoj mjeri studiraju bliže stalnom mjestu boravka. Takav trend očituje se uglavnom smanjenjem broja studenata na Sveučilištu u Zagrebu, dok drugi regionalni sveučilišni centri (Split, Rijeka, Osijek) nisu u većoj mjeri zahvaćeni takvim trendom, poglavito zbog proširenja ponude studijskih programa i zadržavanja jednakog obuhvata regionalnog gravitacijskog područja.

Zbog uočenih pojava, ponajprije širenja mreže visokih učilišta, pojavili su se i neki novi problemi u novostvorenim sveučilišnim središtima. Ta se mjesta suočavaju s problemom manjka studentskih domova, nedostatka organizirane studentske subvencionirane prehrane, ali i smještajnih kapaciteta za dugoročni individualni najam, što je posebno naglašeno u priobalju gdje se studenti za smještaj natječu s turističkom djelatnošću.

Samo istraživanje provedeno je na metodološki zavidnoj razini unatoč poteškoćama u pribavljanju nepristranog uzorka. Autori su se koristili nizom tehnika i postupaka kako bi zajamčili da se zbog smanjenog odziva i nesavršenog okvira uzorkovanja ne dogodi da uzorak u bilo kojem segmentu bude pristran. Uzorak je početno pomno isplaniran, a kasnija nemogućnost obuhvaćanja dijela studenata razriješena je primjerenim intervencijama, nadopunjavanjem osnovnog probabilističkog uzorka prigodnim i provjerom njihove ekvivalentnosti. U konačnici, puna reprezentativnost s obzirom na socio-demografske varijable ostvarena je primjerenim uteživanjem rezultata. S obzirom na metodološku zrelost prilikom uzorkovanja, ali i pri korištenju niza dodatnih mjera koje su pribavljeni uzorak trebale, koliko je moguće, približiti probabilističkome, smatram da su rezultati na onoj najvažnijoj razini, reprezentativnosti, vjerodostojni i da odražavaju socijalnu stvarnost studenata u Hrvatskoj.

Izvješće nudi jasnu i cjelovitu socijalnu sliku studentske populacije u Hrvatskoj, koja će zasigurno biti uvjerljiv i vjerodostojan izvor podataka znanstvenicima i dobar putokaz kreatorima politike. Kratkim, ali umješno napisanim teorijskim uvodom autori iznose temeljne informacije i opisuju istraživački kontekst. Metodologija, pogotovo problem uzorkovanja, pomno je razrađen u također kratkom, ali vrlo sadržajnom odjeljku. Sami su rezultati popraćeni tekstualnim komentarima, ali i širim osvrtima koji ih situiraju u prostor socijalne problematike i područje kvalitete življenja studentske populacije. Duž teksta autori se osvrću na istraživanja provedena u ranijem razdoblju i promjene koje je aktualno istraživanje izbacilo na površinu, pružajući istraživanju razvojnu i vremensku perspektivu.

Nakon odjeljka s rezultatima slijedi zaključni dio koji sažima dobivene rezultate i sagledava ih u kontekstu ranije uočenih pojava i mogućih budućih trendova. Statističke obrade i grafički prikazi odabrani su primjereno i znalački i omogućuju lako praćenje teksta, pregledni su i sadržajni. Grafički prikazi dobra su nadopuna tekstu i tablicama te nude poželjnu ilustraciju i lakše snalaženje u brojkama pregnantnom tekstu.

Da zaključim, izvješće projekta EUROSTUDENT VI vrhunski je profesionalno odrađeno istraživačko izvješće koje se ističe visokom razinom podjednako u metodološkom, znanstvenom i komunikacijskom pogledu. Samo istraživanje, koje se suočilo s nizom problema, provedeno je na zavidnoj metodološkoj razini. Prikupljeni su vrijedni podaci na velikom i respektabilnom uzorku koji je po relevantnim obilježjima reprezentativan u odnosu na populaciju koju predstavlja. Izvješće je napisano u najboljoj znanstvenoj maniri, ali istodobno vrhunskim stilom koji lako komunicira i s čitateljima koji ne pripadaju znanstvenom krugu. Siguran sam da će izvješće polučiti veliko zanimanje stručnjaka iz područja i kreatora politike koji će u njemu naći vjerodostojan i koristan izvor podataka o socijalnoj dimenziji studenata hrvatskih visokih učilišta. Stoga najsrdanije preporučujem njegovo objavljivanje.

Zagreb, 2. prosinca 2019.

prof. dr. sc. Nenad Karajić